

TARTALOM

SZLADITS 150

- 7 TAKÁCS PÉTER: Bevezető Szladits 150 rovathoz
- 9 RÉVÉSZ T. MIHÁLY: Szladits Károlynak, a magánjog „nagy magyar mesterének” életpályája
- 37 LENKOVICS BARNABÁS: Rekviem a jó gazdáért
- 51 SÁNDOR ISTVÁN: Szladits Károly munkásságának hatása a mai magyar magánjogi joggyakorlatra
- 71 TAKÁCS PÉTER: A Szladits család és a XX. századi történelem
- 111 SZLADITS KÁROLY: Deák Ferencz és mai magánjogunk

TANULMÁNYOK

FÓRUM

E számunkat Szerényi Gábor rajzai díszítik.

- *A Széchenyi István Egyetem
Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Karának
tudományos kiadványa / Győr*

- Szerkesztőbizottság elnöke és főszerkesztő | BIHARI MIHÁLY
- Szerkesztőbizottság elnökhelyettese | RÉVÉSZ T. MIHÁLY
- Szerkesztőbizottság | CS. KISS LAJOS | DARÁK PÉTER
GYURITA RITA | FAZEKAS JUDIT | JOSEF KOTÁSEK | KISS LÁSZLÓ
LAMM VANDA | LENKOVICS BARNABÁS | LÉVAY MIKLÓS
KOVÁCS GÁBOR | MARIA PATAKYOVÁ | PATYI ANDRÁS | SMUK PÉTER
SULYOK GÁBOR | SZALAY GYULA | SZIGETI PÉTER
TAKÁCS PÉTER | TORMA ANDRÁS
VARGA ZS. ANDRÁS | VEREBÉLYI IMRE
- Szerkesztők | DELI GERGELY | SZOBOSZLAI-KISS KATALIN
- Idegen nyelvű szövegek ellenőrzése | HONTVÁRI TAMÁS
- Olvasószerkesztő | NÉMETH RICHÁRD
- Az alapító képviselője | SMUK PÉTER

Megjelenik | 3 havonta

Felelős kiadó | Universitas-Győr Nonprofit Kft. ügyvezetője

Terjesztő | Universitas-Győr Nonprofit Kft.

Levélcím | 9026 Győr, Egyetem tér 1.

Online szerkesztő | Nagy Zoltán

Nyomdai munkálatok | Palatia Nyomda

ISSN | 2060-4580

Bevezető

Megemlékezés – 150 éve született Szladits Károly

A Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolája minden évben tudományos konferenciát rendez *A jogtudomány sajátosságai* összefoglaló cím alatt. Ezek plenáris ülésein a szakma neves professzorai és egy-egy téma ismert kutatói adnak elő valamely fontos, évente változó jogterületre tartozó témában, miközben a szekcióüléseken elsősorban PhD-hallgatók vesznek részt, hogy gyakorlatot szerezhessenek témájuk tudományos kifejtése terén. E sajátos konferenciaszerkezet indoka, hogy a részt vevő fiatalok – leendő tudósok – a plenáris ülésen érzékelhessék a tudományos problémaérzékenység különböző módjait, az elemzések nivóját, egy-egy témakör komplexitását és az elméletalkotás lehetőségének sokféleségét.

2021-ben a plenáris ülés fő témájaként a jogtudomány és a hagyomány kapcsolatának tárgyalását tűztük ki; eredetileg két aspektusban is. Témánk ez volt: „A hagyomány szerepe a tudomány művelésében”, s egyfelől az integratív, másfelől a megosztó jogtudósokról terveztünk szólni. A téma közelebbi meghatározásakor azonban azzal szembesültünk, hogy, miközben a kortársaik körében és az utókort illetően is integratív tudós személyiségek kilétét illetően könnyen konszenzusra jutunk (s e tekintetben Szladits Károly szerepét mindannyian már akkor kiemelkedőnek tartottuk), addig a „megosztó jogtudósok” személyét illetően – talán a dolog természetéből következően is – a szervezők távolról sem voltak egységes véleményen. A téma második feléről így lemondva, sőt, annak első felét is kizárólag a jogásztársadalom szellemi összetartozás-érzésének kialakításában jelentős szerepet játszó tudóst kiemelve oda jutottunk, hogy a konferenciát a 150 éve született Szladits Károly művének és emlékének szenteljük. Ebben szerepe volt annak is, hogy nem sokkal azelőtt többünk részt vett azon a Dunaszerdahelyen tartott megemlékezésen, ahol tiszteletére sokféle összefogással és finanszírozással köztéri szobrot emeltek, s kiváló tudósok közreműködésével konferenciát rendeztek. Meglepődve és örömmel tapasztaltuk, milyen sok határon inneni és túli magyar jogász szakmai elkötelezettségét élénkíti fel és összetartozás-tudatát erősíti meg Szladits Károly emléke és még ma is eleven életműve.

A fenti előzmények után és megfontolások alapján a Doktori Iskola 2021. december 10-i konferenciájának plenáris ülésén négy előadásra került sor. Révész T. Mihály *A magánjog "állócsillaga" – Szladits Károly élete és pályája* címmel, Vékás Lajos *Grosschmid hagyatéka Szladits Károly életművében* címmel, Sándor István *Szladits Károly munkássága, tanítványai és hatása a mai magyar magánjogra* címmel, valamint Lenkovics Barnabás: *Rekviem a "jó gazdáért" – emlékezés Szladits Károlyra* címmel adott elő. Ezen előadások közül három szerkesztett anyagát találja itt az olvasó; a negyedik majd egy másik fórumon jelenik meg. Az imponálóan gazdag anyagot kiegészítettük egy dokumentum-válogatással, amely Szladits Károly és családja életébe ad bepillantást a XX. század középső évtizedeiben, s amely bizonyos értelemben folytatása az élete egyes korábbi korszakait felvillantó dokumentum-válogatásoknak. Végül felidézzük itt Szladits gondolkodásának sokszínűségét egy 1903-as írásának újraközlésével: ebben Deák Ferenc születésének 100. évfordulóján, magánjogi szempontból mutatja be a híres közjogászt, karunk névadóját.

Takács Péter

Szladits Károlynak, a magánjog „nagy magyar mesterének” életpályája^[1]

ABSTRACT

Károly Szladits, one of the giants of 20th Century Hungarian private law, “the great systematiser of Hungarian civil law”, was born in Dunaszerdahely in December 1871. There is little mention of his childhood and family background in the scientific literature. So much has been noted that the Szladits family moved from the southern parts of Hungary to the north. It was also known that he and his brother Imre were descendants of an Austrian noble family on their mother’s side.

Keywords: private law ■ civil law ■ 20th century ■ Károly Szladits

I. A FELKÉSZÜLÉS ÉVEI

Szladits Károly „a magyar magánjog Tribonianusa és nagy pedagógusa,”^[2] a modernkori magyar magánjogtudomány építményének máig ható,^[3] s egyúttal saját stílust teremtő építőmestere volt, akinek útját „a valóban nagy, a messze jövőbe mutató alkotások, életeredmények” fémjelezték.^[4] Világhy Miklós, egyike legbefolyásosabb tanítványainak, ekként összegezte tanára és mestere életpályáját az utódok nevében: „Jogász volt és tanár, tudós volt és igaz ember. Mindebben sokat ért el, mindig mélyen járt, mindig távolra tekintett, mindig egészen dolgozott és alkotott.”^[5]

[1] Szladits Károly haláláról szóló nekrológiájában a jeles pályatárs, Nizsalovszky Endre használta e jelzót. Ld. Nizsalovszky, 1956, 271.

[2] Pesti Hírlap, 1941. Ld. erre: Hamza, 1982, 439-443.

[3] Vékás, 2018, 75.

[4] Nizsalovszky, 1956, 271.

[5] Világhy, 1956a, 321.

A huszadik századi magyar magánjog egyik óriása, „a klasszikus magyar polgári jog nagy rendszerezője”,^[6] a boldog békeidők negyedik évében, 1871 decemberének utolsó napjaiban látta meg a napvilágot Dunaszerdahelyen.^[7] Fialt éveiről, kora ifjúságáról s családi hátteréről a tudománytörténet lapjaira érthetően keveset jegyeztek föl. Annyit azért távirati stílusban rögzítettek, hogy a Szladitsok, valamikor, jó darab idővel korábban, a délvidékről költöztek át az ország északi tájaira.^[8] S tudható volt az is, hogy a fáma szerint hősünk – s Imre testvére – anyai ágon ausztriai kismemesi gyökerekkel büszkélkedhetett.

Atyját szűkebb pátriájában előbb a séllyei szolgabírói hivatal írnokaként,^[9] utóbb a pozsonyi Külső járásban esküdtként ismerték meg.^[10] A kiegyezést követő igazságügyi reform eredményeként az igazságszolgáltatás apparátusához csatlakozott, hogy aztán a malaczkai járásban aljárásbíróként tarthassák számon.^[11] Minthogy azonban a családfő korán eltávozott az élők sorából, így félárva gyermekeinek nevelése a szűkebb s tágabb családra hárult.^[12]

Az ifjabb Szladits Károly középiskolás éveiben a pozsonyi katolikus főgimnázium padjait köptatta. Ugyanekkor barátkozott meg az idegen nyelvekkel, az angol, a némettel és a franciával. De a gyorsírás hasznával is tisztába jött,^[13] hiszen ezidőtájt sajátította el a betűvetés e célorientált módját. Gimnáziumi tanulmányait – három esztendő kivételével – kiemelkedő sikerrel, osztályelsőként teljesítette,^[14] szerepléseivel pedig részt vállalt az intézmény különböző kultu-

[6] Tóth, 2009, 6.

[7] Életpályájára és szakmai működésére ld. Vékás, 2018, 72-77., ill. Hamza, 2016, 86-89.

[8] Az idősb Szladits Károlyról talán a legelső – nyomtatásban is fellelhető – tudósítás mint a pozsonyi katolikus főgimnázium segélyegyletének egyik alapító tagjáról tett említést. Ld. Pozsonyi kir. kath. főgymnasium értesítője az 1867/68 évről, 1868, 29.

[9] Közhasznu és mulattató nemzeti vagy hazai kalendárium..., 1859, 60.

[10] Politikai Ujdonságok, 1861. december 4., 776., ill. Sürgöny, 1861. november 30., 2.

[11] Magyarország tiszti cím- és névtára, 1873, 1874, 267. (A továbbiakban: Mtcn.) Malaczka járásában egyébként Bitschányi István bírót Havlák János és Szladits Károly albíró segítette munkájában.

[12] Egyik forrásunk külön is megemlíttette nagybátyját – Gutller Jánost –, aki félárván maradt rokonát a gyorsírás mesteriségének titkaiba vezette be, s hogy a kis Károly jó tanítvány lehetett, azt bizonyította, hogy jártasságát e téren több pályadíj elnyerésével nyomatékosította. Ld. Digitalizált Törvényhozási Tudástár: Szladits Károly.

[13] A gyorsírás stratégiai jelentőségére ld. A nagyszombati Kath. Érseki Főgimnázium értesítője, 1897, 9-10.

[14] Már elsőként mint az egyik legkiválóbb tanuló tűnt ki, s a továbbiakban is holtversenyben csupán egy-egy esztendőben osztotta meg elsőségét másokkal, így például 1887-ben Teller Miksával, Teller Ede édesapjával, későbbi kollégájával a Jogtudományi Közlöny szerkesztőségében (ld. A Pozsonyi Kir. Kath. Főgymnasium értesítője az 1881/82. évben, 1881, 175.; A Pozsonyi kir. Kath. Főgymnasium értesítője az 1887/88. iskolai évről, 1888, 76.). Kiemelést érdemelhet, hogy hetedikes és nyolcadikos tanulóként egy-egy alkalommal még további elismerésben is részesült az eminens diák, Szladits Károly. A Vallás- és Közoktatási Minisztérium ugyanis mind a két esztendőben – vagyis 1888-ban és 1889-ben – a Pásztéry-féle alapítvány kamataiból 67-67 forintot utalt ki részére (ld. A Pozsonyi kir. Kath. Főgymnasium értesítője az 1888/89. iskolai évről, 1889, 73., ill. A Pozsonyi kir. Kath. Főgymnasium értesítője az 1889/90. iskolai évről, 1890, 62.).

rális rendezvényein,^[15] s kétség sem férhetett ahhoz, hogy mint afféle eminens diákok,^[16] a jóhírű s nagy tanáregyéniségeket sorai között tudó pesti jogtudományi karon tárt karokkal várták.^[17] Egyetemi tanulmányainak éveiben olyan nyírára kimagaslott társai közül, hogy 1895-ben, midőn hosszú szünet után ismét kitüntetéses doktorokat avattak a pesti egyetemen,^[18] Hegedüs Lóránttal – a későbbi pénzügyminiszterrel – együtt avatták „sub auspiciis regis” doktorrá.^[19] Elmélyülve a jogtudományokban, mindenekelőtt a civiljog „eredeti erejű” művelőjének, Grosschmid Béninek^[20] hatására, a dologi és kötelmi jog összefüggéseit vizsgálta. Ám azt külön is illendő hangsúlyozni, hogy már hallgatóként is a testben és lélekben egyaránt hatalmas professzor tanártársa, Szász Schwarz Gusztáv csillogó intellektusa ugyancsak befolyással lehetett rá.^[21]

Ám a két szellemóriás vonzásában, doktori értekezésének témaválasztásakor s tételeinek kimunkálásakor inkább a mesterévé fogadott Grosschmid szellemi hatását lehet hangsúlyosan kimutatni. Dolgozatának végleges formába öntésekor egyébként annak „*Az alanyi magánjogok rendszertanához*” címet adta,^[22] s az megvédésének évében az ország egyik, ha ugyan nem a legtekintélyesebb szakfolyóiratában, a *Jogtudományi Közönyben* napvilágot is látott.^[23]

[15] Így 1882-ben, az igazgató névnapján rendezett ünnepségen Eötvös József „Mohács” című versét szavalta el. Ld. A Pozsonyi kir. Kath. Főgymnasium értesítője az 1882/83. tanévben, 1883, 54-55.

[16] Szladits 1888-ban másodmagával – Teller Miksával karöltve – jeles eredménnyel „éretteknek nyilvánítottak.” Ld. A Pozsonyi kir. Kath. Főgymnasium értesítője az 1888/89. iskolai évről, 1889, 76.

[17] Ez idő tájt a tanári kart erősítette – többek között – Grosschmid Béni, Hajnik Imre, Hoffmann Pál, Kautz Gyula, Kerkápoly Károly, Plósz Sándor, Pulszky Ágost, Timon Ákos, Vécsey Tamás és Wlassics Gyula nyilvános rendes tanárok, vagy a rendkívüli tanárként működő Fayer László és Pikler Gyula, de még a magántanárok között is olyan nevek szerepeltek, mint Schwartz Gusztáv, Kmetty Károly és Balogh Jenő (ld. Mtcn, 1892, 364-365.). A fentiekén túl, Szladits Károly közéjük sorolta még „markáns, erőteljes, tudós egyénisége” okán Kovács Gyulát s Concha Győzőt is. Ld. Szladits, 1944, 3.

[18] „A legkegyelmesebb királyi védnökség” alatti doktorrá avatások előtörténetére ld. Pesti Napló, 1895, 7., ill. legújabban: Hamza – Hoffmann, 2014, 152-157.

[19] A „promotio sub auspiciis Regis” intézményének „rendszeres” felújítását – az uralkodó jóváhagyásával – Csáky Albin kultuszminiszter rendelte el. Ld. Religio, 1893, 48., ill. Pesti Hírlap, 1895, 6., továbbá Ország-Világ, 1895, 672.

[20] Zlinszky, 2000, 491.

[21] Asztalos, 1984, 76.

[22] Hamza – Sándor, 2014, 45.

[23] Szladits, 1895, 334-335. Az írás színvonalát jól jelezte, hogy arról, de magáról a szerzőről is, vitacikkében Katona Mór részletesen, de alapvetően elismerően szólt. „Mindent összefoglalva, elismeréssel kell adóznunk a nem rég szigorlatozott cikkíró kritikai elme-éle, éles analízis képessége és széles látó köre iránt.” (Katona, 1895, 353.). A dolgot értékelő fiatalabb pályatárs, Nizsalovszky szerint pedig Szladits már egy kész tudós „teljes fegyverzetében” lépett a szakmai nyilvánosság elé. Ld. Nizsalovszky, 1956, 271.

II. AZ IGAZSÁGÜGYI TÁRCA ALKALMAZÁSÁBAN

Pályáját, mint a gyakorlat iránt fogékony fiatalember, a jogalkalmazásban kezdte meg. Még az ünnepélyes doktorrá avatást megelőzően, 1894-ben a VI. kerületi járásbíróságra nyert gyakornoki kinevezést,^[24] egy esztendővel később pedig – immár jogtudorként – az igazságügyminiszter a fővárosi törvényszék aljegyzői székébe helyezte.^[25] A jogesetek világától azonban jó sorsa hamar elszóltotta, 1897-ben a minisztériumba rendelték be, ahol is a VI. osztály keretén belül a törvényszerkesztésben való – elsősorban a polgári törvénykönyv pennázására létrehívott bizottságban^[26] – közreműködést tették feladatává.^[27] Hivatali működésében – bizonnyal Grosschmid munkásságához kapcsolódóan – eleinte elsősorban a házassági köteléki és vagyonjog kérdéseinek szentelte figyelmét; publikációi s előadásai is e tárgyban születtek.^[28] A Polgári Törvénykönyv 1900-ra elkészült változatának kálváriája után azonban tevékenységi köre kiterjedt. Részesévé vált a biztosítási ügy jogi reformján munkálkodó grémiumnak,^[29] majd az egyesületi jog civiljogi vetületeinek szentelte figyelmét,^[30] de állást foglalt – méghozzá Garami Ernővel egybehangzón – a munkásokat betegség és baleset esetére biztosító törvényjavaslat vitájában is,^[31] s kirándulást tett a kellékszavatosággal összefüggő jogterületen is,^[32] s markáns véleményt fogalmazott meg a munka világát eminens módon átrajzolni hivatott ipartörvény-tervezet ügyében.^[33]

[24] Mtcn, 1894, 484. Itt – vele együtt – öt joggyakornokot tartottak nyilván.

[25] Igazságügyi Közlöny, 1895, 374.

[26] Ekkor itt „segédtagnak” titulálva, Kolosváry Bálinttal egyetemben, számítottak a munkájára (Büntetőjog Tára, 1897, 97.). Egy esztendővel később a minisztériumban fogalmazóvá léptették elő, s ezzel párhuzamosan a budapesti IV. kerületi járásbírósnál nyert albrói kinevezést. Ld. Igazságügyi Közlöny, 1898, 347.

[27] A „központi igazgatáshoz berendelt összes alkalmazottak” listáján Szladitson kívül számos ismert szakember neve szerepelt. Magánál a VI. ügyosztálynál, vagyis „az igazságügyi törvények előkészítésére” megbízott részlegnél három kúriai bíró mellett alkalmazták Illés Józsefet, a pesti jogi kar későbbi neves jogtörténész professzorát is. Rajtuk kívül például a XX. század első évtizedében ugyancsak itt foglalkoztatták Osvald Istvánt, Vámbéry Rusztemet, Berinkegy Dénest és Töreky Gézá. Ld. Mtcn, 1897, 852.; OGY-KI-1901-1906. XXXIV. k. 137-140.

[28] 1896-97-ben a Jogtudományi Közlöny három cikket is közzétett, melyekben „a házassági jogról szóló 1894. évi XXXI. tcz köréből” felmerült kérdésekre kereste a választ. 1897 végén, a jogászegyletben a „a házastársak közti közszerzeményről” tartott nagy érdeklődéssel kísért előadást. Ld. Pesti Hírlap, 1897, 13.; Pesti Napló, 1897, 10.

[29] Magyarország, 1900, 9.

[30] E tárgyban írott tanulmánya a Magyar jogászegyleti értekezések 25. kötetében is megjelent. Ld. Budapesti Hírlap, 1902a, 9.; Magyarország, 1902, 9.

[31] Népszava, 1906, 3-4.

[32] Jogtudományi Közlöny, 1907, 69.

[33] Az Ujság, 1909, 22. A munkásügy jogi szabályozása kérdésében ezt követően cikksorozata jelent meg az 1910-ben alapított szociálpolitikai folyóiratban, a Munkásügyi Szemle hasábjain, ami később ennek bővített kiadásában, önálló kötetben is napvilágot látott. Ld. Szladits, 1910a, ill. Szladits, 1910b.

Elméleti, s azzal szorosan összefüggő törvényszerkesztői tevékenységének első évtizedében, álláshelyét tekintve, a főváros IV. kerületi járásbíróságán albíróként, majd később, 1909-ig a pestvidéki királyi törvényszéki bíróként jegyezték.^[34] Minisztériumi foglalkoztatása s az ott korábban meghatározott feladatai – miközben papíron a későbbiekben a szegedi ítélőtáblához helyezték át,^[35] majd ennek utána a tárcánál miniszteri osztálytanácsossá léptették elő – professzori kinevezéséig lényegében mit sem változtak.^[36] A tárcánál töltött évek alatt nem csupán a hivatali ranglétrán haladt előre, hanem mind erőteljesebben hasznosították ismereteit a huszadik század első évtizedében a „részben újjáalakított kodifikációs bizottságban, ahol az öröklési fejezetek egyik kidolgozója” lett.^[37]

Balogh Jenő, a kitűnő jogtudós minisztersége idején magánjogi ügyekben a tárca vezetése mind gyakrabban igényelte – nyilvánosan is – a magánjogi egyeztetések alkalmából szakmai tanácsait.^[38] Ezek után aligha okozott meglepetést, hogy a kormány támogatásával Ferenc József is méltónak ítélte arra, hogy számára és utódai részére nemesség adományozásával ismerje el sokirányú ismereteit s kiemelkedően áldozatos munkáját.^[39]

Az első világháborút követően azután – igaz, a minisztériumi kötelektől s a hivatali korlátoktól immáron mentesítve – „tudományos irányítója”,^[40] s tán egyik legfontosabb fogaskereke lett az időközben magánjogi törvénykönyv-tervezet néven ismertté vált, civiljogi plánum szövegén munkálkodó munkaközösségnek.^[41] Az 1928-as esztendőre véglegesített szöveget, kodifikátori munkásságának igazi gyöngyszemét, a hivatalos Magyarország,^[42] a szakma és a kortársi közvélemény olyan alkotásként tartotta számon, mint ami – még ha az meg is rekedt a törvényhozás útvesztőjében – „a magyar polgári jogot hosszú időn át alapvetően” befolyásol-

[34] Kinevezésére 1902 tavaszán került sor (Pesti Napló, 1902, 12.). A hivatalos szakközlöny tanúsága szerint 1907-ben a „hetedik fizetési osztályba sorolták”. Ld. Igazságügyi Közlöny, 1907, 1.; Mtcn, 1909, 433.

[35] Mtcn, 1910, 450.

[36] A kinevezéssel együtt Ferenc József „miniszteri tanácsosi címet és jelleget” adományozott Szladits Károlynak. Ld. Igazságügyi Közlöny, 1914, 75.

[37] Az 1913-ra elkészült plánum öröklési joggal kapcsolatos passzusait Barna Ignác minisztériumba bementelt kúriai bíróval közösen munkálta ki. Ld. Ügyvédek Lapja, 1913, 7.; Az Ujság, 1913, 2.; Vékás, 2018, 74.

[38] Ez történt egyébként a Tisza Istvánnal azonosított, de Balogh Jenő által véglegesített sajtótörvény-tervezetről a szakszervezetekkel folytatott előzetes konzultáció alkalmával is. Ld. Népszava, 1913, 7.

[39] Az államfő neki, „valamint törvényes utódainak”, „Dunaszerdahelyi” előnévvel magyar nemességet adományozott. Ld. Budapesti Közlöny, 1916, 2.

[40] Nizsalovszky, 1956, 273.

[41] 41 MádI, 1960, ill. Budapesti Hírlap, 1938, 13.

[42] „A Magyar Magánjogi Törvénykönyv javaslatának előkészítése és szerkesztése terén kiváló buzgalommal és odaadással teljesített értékes szolgálataiért a csillaggal ékesített II. osztályú magyar érdemkereszt” kitüntetésben részesült. Ld. Egyetemi beszédek, 1928-1929, 1928, 8.

ta.^[43] Szladits Károly mentségére azonban szükségtelen bármit is felhozni, hiszen legkevésbé sem rajta múlt, hogy a monumentális munka nem vonulhatott be a „Corpus Juris” lapjaira. A kortársi jogtudomány legjobbjainak szakmai erőfeszítései mégsem voltak eredménytelenek. Negyven év múltával, amikor az országgyűlés 1959-ben végül elfogadta az első Polgári Törvénykönyvet, akkor azon Szladits Károly keze munkájának lenyomata az avatott szem számára jól kivehetően láthatóvá vált.^[44]

III. SZLADITS KÁROLY, A MAGÁNJOGTUDOMÁNY „ÁLLÓCSILLAGA”

A magánjog tudományának hazai története azidőtájt már harmadik jelentős korszakához érkezett, midőn Szladits Károly a tudományterület művelésébe fogott. Kortársainak derékhada ekkor már jócskán meghaladta a történeti iskolán pallérozódott, s leginkább Frank Ignác nevével fémjelzett irányzatot, de számosan megkülönböztették magukat Szász-Schwartz Gusztáv^[45] vagy a legendássá magasodott Grosschmid Béni munkásságának fő áramlataitól.^[46] Hősünk ilyen körülmények között indult el ígéretes tudományos pályáján, s első lépeteit igazítva rögtön önálló és saját irányt jelölt ki magának.

Tudományos működéséről s irodalmi munkásságáról hevenyészett leltárt készíteni még a magánjog avatott művelői számára is nehéz és „fáradtságos” feladat lehetne. Majdani életrajzírója monografikus igényű célokat követve, tudománytörténeti megalapozottsággal is csak hosszú évek áldozatos munkájával vállalkozhatna erre a siker reményében.^[47] Annyi azonban bizonyos, Szladits Károly gazdag tudományos munkássága lehet a magyarázat arra, hogy a jeles tudós életműve fölött szemlélt tartó szerzők – miközben valamennyien a legnagyobb elismeréssel méltatták a mester tudományos teljesítményét – abban sem tudtak megegyezni, hogy melyik munkájára, kötetére aggassák a „megkerülhetetlen mestermű” epithon ornansát.^[48]

[43] A magánjogi kódexről, tíz szűk esztendővel annak véglegesítése után, Vázsonyi János, az igazságügyi tárca 1937/38. évi költségvetésének vitájában mondta el, hogy az „a legkiválóbb magyar magánjogász, Szladits Károly egyetemi tanár munkája, feltétlenül csak díszére válhat annak a magyar törvénytárnak, amely a múltból igen kitűnő és nagyszabású igazságügyi alkotásokat mondhat magáénak”. Ld. Képviselőházi napló, 1936, 205.

[44] Nizsalovszky, 1956, 273.

[45] Hamza, 2001, 1491. Jóllehet, Szász-Schwartz munkássága Szladitsra kimutatható hatással volt (Hamza-Sándor, 2014, 47.). Őt „igazi nagy pandekta-jogásznak” nevezte, s a római magánjogra vonatkozó alapvetésével teljesen egyet értett.

[46] Ezekkel szemben Szladits Károly Grosschmid Bént egyenesen mesterének tekintette. Ld. Hamza, 2014, 47.

[47] E tételünk még akkor is helyénvaló lehet, ha figyelembe vesszük a Szladits Károly munkásságát rövidebben, vagy akár részletesebben taglaló legutóbbi írásokat. Ld. erre: Vékás, 2018; Hamza – Sándor, 2014.

[48] Jelzéseként értékelhető, hogy Asztalos László ebben a kérdésben egyáltalán nem foglalt állást. Helyette Eörsi Gyulát idézte, aki Szladits „Vázlatát...” méltatta, s azt, mint „mintaszerű tankönyvet” dicsérte, valamint a „Nagy-Szladits” jelentőségét hangsúlyozta. Ld. Asztalos, 2014, 89.

Nizsalovszky Endre voksát az öt kiadást megélt „A magyar magánjog vázlatára” tette. S bár igencsak dicsérő szavakkal szólt a Grosschmid nagy műve, a „Fejezetek kötelmi jogunk köréből” címen híressé vált munka újbóli kiadásához^[49] írt, illetve íratott, két kötetre rugó glosszák gyűjteményéről, a mérleg nyelve nála mégis a „Vázlat...” felé billent.^[50] Választását indokolva arról értekezett, hogy abban „... a magyar magánjog tárgykörén belül nem maradt kérdés, amelyhez a tudományos vagy gyakorlati igényvel hozzányúlni kívánó a megoldás alapvetését... meg ne találta volna”.^[51]

Vékás Lajos akadémikus, aki az ELTE Állam- és Jogtudományi Kara alapításának megünneplésére rendezett konferencián, 2017 februárjában, előadásának alanyául és tárgyául Szladits Károlyt és magánjogi iskoláját választotta, úgy vélekedett, hogy az iskolateremtő professzor „tudományos pályájának csúcsa, »*magnum opusa*« az általa szerkesztett, s részben általa is írt hatkötetes magánjogi kézikönyv”.^[52] Ez a munka – amint azt külön is aláhúzta – „a magyar polgári magánjog máig legjelentősebb tudományos igényű összefoglalása”.^[53] A vállalkozás első, általános részében a professzor három évtized katedrán eltöltött munkájával a maga teljességében és történetiségében bonthatta ki a stúdiumára vonatkozó nézeteit. Elhatárolódott a jog és gazdaság viszonyrendszerét illetően a leegyszerűsítő vulgár, vagy nem is csak vulgármarxista tételektől, de vitába szállt e tárgyban magával Stammlerrel is. A magánjog alapelveiről vallott nézetei a jelenben is ható érvénnyel bírnak. Vallotta, hogy a civiljog XX. századi metamorfózisa, a növekvő „közületi ellenőrzés és irányítás” dacára, s annak ellenére, hogy a magánjogon belül a szociális szempontok érvényesülése mind erőtelje-

[49] Grosschmid, 1932-1933.

[50] Megjegyezzük, hogy ezt az álláspontot képviselte 1948-ban Kolosváry Bálint akadémiai rendes, illetve Szászy István levelező tag is. Ld. MTA Tagajánlások, 1948, 18.

[51] Nizsalovszky, 1956, 271-72. A kitűnő pályatárs, aki 1943-ban hősiüktől átvette a magánjog oktatását, elődje háború utáni munkásságát mérlegre téve, két, az Akadémián elhangzott előadásáról is elismerően nyilatkozott. Úgy vélte, hogy azok közül különösen a második, amelyben az erkölcsi elvek bírói gyakorlatban való érvényesüléséről értekezett, Szladits professzor életművében „kiemelkedő... zárókövet” jelentett. Nizsalovszky professzor erről már tíz esztendővel korábban is hasonlóképpen nyilatkozott, mondván, hogy Szladits Károly „... vázlata dicsekedhetett azzal a csodálatos sajtósággal, hogy a jogász közvélemény csálhatatlan ítélete szerint aránylag kis terjedelme ellenére »minden« benne volt, amit akár ügyvédi vizsgára készülők, akár ügyvédi, vagy bírói pályán tevékenykedők keresett.” Ld. Nizsalovszky, 1946, 97.

[52] Szladits, 1941. Indokolt megjegyezni, hogy az első kötet 1938 és 1941 között négy külön füzetben is megjelent. Ezzel a munkával a professzor vezette munkaközösség a Fodor Ármin szerkesztésében kiadott – korábbi, 1899 és 1905 között napvilágot látott – hasonló tárgyú öt kötetes munkától vette át a stafétabotot. Ld. erre: Fodor, 1899-1905.

[53] Vékás, 2018, 75. Kiemelést érdemelhet, hogy 1943-ban, amikor is az Akadémia három levelező s négy rendes tagja Szladits Károly rendes taggá történő megválasztását hozták javaslatba, maguk is e mű jelentőségét húzták alá, mondván: „Különösen említenünk kell a Grill-cég kiadásában legújabban megjelent nagy magyar magánjogot, melynek szerkesztési munkálatait vezette s több kötetnyi terjedelemben ő maga dolgozta fel és írta meg a nagy mű jelentékeny részét.” Ld. Magyar Tudományos Akadémia Tagajánlások 1943-ban, 1943, 15.

sebben tetten érhető, nem hozhat érdemi áttörést.^[54] Mindezek ellenére ugyanis „a magánjog... mindig szükségképpen individualista jogrend marad, mert hiszen célja a magánérdekek összeütközésének igazságos kiegyenlítése”.^[55]

E sorok írójának – szétfeszítve az egyébként rá is kötelező erővel ható tudománytörténet szigorú abroncsait – joghistorikusként elismeréssel kell szólnia a „Nagy-Szladits” első kötetének harmadik fejezetéről, amelyben a jogtörténetben járatos szerző^[56] több mint hatvan oldalon keresztül mutatta be az európai^[57] és a hazai civiljog fejlődésmenetét.^[58] A kontinens magánjogi épületének kialakításáról megkomponált tablóját a jogi komparatiztika eszköztárának segítségével festette meg, míg a civiljog hazai évszázadainak krónikáját – gazdag irodalmi forrásokra hagyatkozva – négy korszakon át hozta közelebb olvasói számára.

A jogtörténésznek elnézhető tán még az is, hogy a tudós professzor munkásságából egyik nagy hatású – ám kitüntetetten a joghistória terrénumára eső – másik fontos írására, s annak máig érvényes megállapításaira külön is felhívja a figyelmet. Az Illés József tanári működésének 40. évfordulója alkalmából megjelentetett emlékkönyvbe írt, s „A magyar magánjog jellegváltozásai az utolsó száz év alatt (1840-1940)”^[59] címen napvilágot látott tanulmányában az iskolateremtő tanár azt emelte ki, hogy az általa vizsgált korszakban a jogterület fejlődésére elsősorban külföldi hatások nyomták rá a bélyeget, ám a hazai judikatúrának köszönhetően ez a magyar jogrendszer egységét nem bontotta meg. Erről szólván azt is aláhúzta, hogy ennek a bírói gyakorlatnak tudható be az is, hogy a magyar civiljogban a huszadik század első felében érzékelhetően jelen volt a „szociálisabbá válás” érvényesülése, nem különben a méltányosság és a gyengébb fél védelmének tendenciái.^[60]

Hamza Gábor professzor, Szladits életművének gazdag termését felviláglantva, nem a „magnum opus” megcímkezésével foglalatzkodott, hanem rögtön sorba állította azokat a műveket, amelyekkel szerzőnk örökre beírta nevét a magyar jogtudomány történetébe.^[61] Ám ezek említésén túl, az iskolateremtő professzor hazai és nemzetközi sikereinek titkát kutatva azt emelte ki, hogy

[54] A XX. század első felének magánjogáról ld. bővebben Harmathy Attila – közeljövőben megjelenő – „Szladits korának polgári jogáról” címen megjelenő szintézisét.

[55] Idézi: Vékás, 2018, 76.

[56] A professzor jogtörténeti érdeklődése pályakezdésétől kezdve tetten érhető volt. Ld. erre: Szladits, 1903, 348-351.

[57] Szladits, 1941, I., 42-63. A jogtörténet terrénumára tett kirándulását Szladits külön is megindokolta: „... a magyar magánjog történeti kialakulása nem pusztán jogtörténeti, hanem egyúttal tételes jogi jelentőségű.” Ld. Szladits, 1941, I., 64.

[58] Szladits, 1941, I., 64-105.

[59] Ld. erre: Eckhart – Degré (szerk.), 1942, 492-495.

[60] E körben okkal jegyezte meg Harmathy Attila, hogy mindezek erősödtek meg „az első világháború, majd a gazdasági válság után, amikor a bírói gyakorlat olyan intézményeket alakított ki, mint a gazdasági lehetetlenülés, a gazdaadós-védelem szabályai.” Ld. Harmathy, 1999, 5.

[61] Hamza, 2014, 48.

benne megvolt a tudósi rendszerező képesség,^[62] a fogalomalkotás talentuma s az az írásművészet, amellyel közérthetővé tette a legbonyolultabb tudományos tételeket is. Tiszta, világos s európai kitekintésről árulkodó eszmerendszere elismerést szerzett a pesti katedrának s a hazai jogi tudományosságának párizsi és londoni előadásaisal.^[63]

A francia fővárosban tett látogatásakor előbb a kötelmi jog fejlődési irányáról szólt, majd egy másik alkalommal „az 1928-ban elkészült magyar polgári törvénykönyv-javaslatot” ismertette.^[64] A ködös Londonban, ahova, mint írták, „csak a legritkább esetben szoktak külföldi állampolgárokat meghívni” pedig egy esztendő múltával tartott nagy érdeklődéssel kísért előadásokat.^[65] Az első alkalommal „Anglia legelőkelőbb nemzetközi jogi társaságában, a Grotius Society-ban”,^[66] majd másodjára a londoni Egyetem filiáléjában, a „London School of Economics” hallgatósága előtt bontotta ki a magyar szokásjog és az angol precedensjog közötti hasonlóságokat.^[67]

A nemzetközi szinten kivívott reputációját jól mutatta, hogy a világban Magyarországáról az első tíz legismertebb jogász között emlegették.^[68] Magas presztízsét a kontinens kortársi közvéleménye is igazolta. A harmincas évek közepén ugyanis egy Londonban közzétett nemzetközi Who's who-ban hősről, mint magyar jogi hírességről Balogh Jenő, Csekey István, Faluhelyi Ferenc, Illés József, Vámbéry Ruzsem és Wlassics Gyula társaságában tettek említést.^[69]

Természetesen a hazai tudományosság első számú szentélyében – a Magyar Tudományos Akadémián – is elfoglalta az Őt megillető helyet. Egyetemi tanárságának tizenöt éves fordulóján érte az a jól megérdemelt megbecsülés, hogy jeles tudóstársak ajánlására akadémiai levelező tagságra érdemesítették.^[70] Az ezt lehetővé tevő előterjesztésben, amit Finkey Ferenc, Illés József, Kolosváry Bálint és Moór Gyula látott el kézjeggyével, nevezettek Szladits Károlyról, mint „... a magyar magánjog legkiválóbb és legelismertebb tudományos kutatóinak”

[62] A mester e képességét emelte ki Eörsi Gyula is, Szladitsot nagy rendszerezőként aposztrofálta, akit nagy rendszerezővé éppen az avatta, hogy a rendszernek nem tulajdonított „mindenféleleti jelentőséget.” Idézi: Asztalos, 2014, 89.

[63] Erről írt a professzor tanári jubileuma alkalmából Beck Salamon is: „Szladits sprach als Gastredner fremder Universitäten und wissenschaftlicher Verbände in Paris und London. Bei solchen Anlässen wiegt die Persönlichkeit des Gelehrten, er ist aber gleichzeitig Vertreter, Delegierter des Vaterlandes, der vaterländischen Kultur.” Ld. Beck, 1938, 27.

[64] Ennek kapcsán – hazatérte után – arról számolhatott be, hogy a párizsiak felfogása „szerint is jól oldódnak meg olyan kérdések, amelyek náluk még csak forrásban vannak”. Ld. Az Est, 1936, 12.

[65] Az Est, 1937, 15.

[66] A nagy sikerű bemutatkozás végeztével az ülésen elnöklő Lord Alness mondott köszönetet „az értékes és érdekes előadásért”. Ld. Pester Llyod, 1937, 6., ill. Pesti Napló, 1937, 12.

[67] Pesti Napló, 1937, 12.

[68] Hamza – Sándor, 2014, 50.

[69] Ld. erre: The International Who's Who, 1935. Szemlézte: Gyalus, 1936, 49-53.

[70] Az akadémia tagjainak sorába a „Jogsabály és bírói ítélet” című székfoglalója után léphetett. Ennek rövidített, sajtó alá rendezett változatát ld. Szladits, 1933, 141-142.

egyikéről emlékeztek meg.^[71] Bő évtizeddel később pedig ugyanitt rendes taggá is választották,^[72] jóllehet székfoglaló beszédét a kaotikus évek miatt csupán a háborút követően mondhatta el.^[73]

IV. AZ ISKOLATEREMTŐ TANÁR

Szladits Károly a jogi ismeretek közvetítésének munkájában – némileg ironikus módon – nem az alma mater előadótermeinek egyikében, hanem a községi közigazgatási tanfolyamok előadójaként mutatkozott be.^[74] A helyi adminisztráció kulcsszereplőinek, a községi jegyzőknek pallérozására szánt kurzusok számára 1902-ben közrebocsátotta már hivatkozott tankönyvét,^[75] amely kiadásról kiadásra gazdagodva vált a jogi szakkönyvek listáján a legolvasottabb, s generációkról generációkra nagy haszonnal forgatott munkává.^[76]

Pár év múltával a jogi oktatásba is bekapcsolódott, olyannyira, hogy 1907 végén, a Budapesti Egyetem Jog- és Államtudományi Karán „magyar magánjogból” egyetemi magántanári képesítést szerzett.^[77] Szűk évtized múltával aztán, a katedrán töltött éveknél s tudományos munkásságának eredményeként, az államfő 1917-ben rendes, nyilvános tanárrá nevezte ki,^[78] s ezzel jogosultságot nyert a magyar és az ausztriai magánjog főkéllégiumi tárgy előadásainak megtartására.^[79]

[71] Tagajánlások, 1930, 17-19. o.

[72] Ez alkalommal az ajánlást Kolosváry Bálint, Angyal Pál, Fellner Frigyes, Illés József rendes tag mellett Kuncz Ödön, Marton Géza és Nizsalovszky Endre levelező tag jegyezte. Ld. MTA Tagajánlások, 1943, 15., ill. ld. még erre Pesti Hírlap, 1943. május 16., 4.; Ellenzék, 1943. május 17., 5.; Nemzeti Ujság, 1943a, 12.

[73] Ez alkalommal Grossmich Béné munkásságára, s különösen mestere kötelmi jogot érintő fejtegetéseire hívta föl a figyelmet. Ld. Nizsalovszky, 1956, 272.

[74] A községi közigazgatási tanfolyamok megszervezéséről, a jegyzők ismeretanyagának gazdagítását szem előtt tartva, az 1900. évi XX. tc. gondoskodott. Ld. erre: Hencz, 1976, 823., ill. Csizmadia, 1971, 615. A két féléves, s heti 24 órában végzett képzés keretében a magánjog – a 90.000/1900. B.M. rendeletből következően – hangsúlyos helyet foglalt el. A stúdium keretében – az első szemeszterben tartandó, háromórányi időkeretben – a kurzusért felelős tanártól elvárták, hogy „az osztrák polgári törvénykönyv érvényben álló rendelkezéseire” figyelemmel adja a dologi, kötelmi, család- és örökösödési jog vázlatát, míg „a váltó- és kereskedelmi jogból, a csődjogból és a bányajogból” csupán a „legszükségesebb tudnivalók” ismertetését tűzték ki célul. Ld. Belügyi Közlöny, 1900, 345.

[75] Továbbiakban: „Vázlat...”.

[76] A munkát a szélesebb nyilvánosság már a kezdetektől is kedvezően fogadta. A Budapesti Hírlap – névtelen – kritikusa a sikert azszal magyarázta, hogy a szerző, „aki sub auspiciis regis lett doktor, sub auspiciis scientiae lett tankönyvíró... a szabatos gondolkodás és világos stílus” mellett rendelkezett „a földolgozandó tudománynak.. minden részletre kiterjedő, átható” ismeretével. Ld. Budapesti Hírlap, 1902b, 9.

[77] A m. kir. vallás- és közoktatási miniszter” az erről szóló – 1907. december 17-én kiállított 144439n számú – képesítést 1908 januárjában hagyta jóvá. Ld. Hivatalos Közlöny, 1908, 24.

[78] Erről később azt nyilatkozta, hogy rendes tanárrá történő kinevezésével pályája „betetőzését” érte el. Ld. Budapesti Hírlap, 1935, 12.

[79] Hivatalos Közlöny, 1917, 29. A kinevezés a miniszteri tanácsosi cím és jelleg „épségben tartásával” történt meg. Szladits Károly főkéllégiumainak egyikét egyenesen a „magyar magánjog, tekintettel az osztrák polgári törvénykönyvre” címen hirdette meg. A stúdium elnevezésének magyarázatára ld. Vékás, 2018, 74.

A szélesebb nyilvánosság a régi-új tanárt várakozással s egyben megalólegezett bizalommal fogadta. Az egyik tekintélyes napilap, a Pesti Napló a kinevezéstől az intézmény népszerűségének helyreállítását várta, midőn arról írt, hogy Szladits „tudományos készültségével és feltétlen jóhiszeműségével... elüt azoktól a tanártársaitól, akik a közelmúltban oly ellenszenvenessé tették a jogi kar karakterét”.^[80]

S valóban. Jogtanári működését a kezdetektől a diákközpontúság s az előadandó stúdium látható és érzékelhető szeretete hatotta át. Egyéniségének közvetlensége s a hallgatóság érdeklődő körei iránti szeretete lehetővé tette számára, hogy a legtehetségesebbeket maga köré gyűjtve valódi iskolát teremtsen.^[81] Visszatekintve tudományos pályájának kezdeteire, Weltner Andor – a munkajog későbbi neves művelője – erről így vallott: „Kitüntetésszámba ment akkor, ha valakit felvettek Szladits Károly Magánjogi Szemináriumába, amelynek munkájában olyanok is részt vettek, akik már elvégezték az egyetemet. A szemináriumi tagság pedig elkötelezettséget jelentett a tudományos munka megkezdésére.”^[82] E tétel igazolására elég pusztán arra hivatkoznunk, hogy az évek múltával, a professzorral történő együttműködésnek köszönhetően többen a „mester” közvetlen munkatársaivá is lettek, így az ígéretes tudományos pálya előtt állók, kiknek sorát minden bizonnyal a korán elhunyt Villányi (Fürst) László, vagy Ujlaki Miklós nevével kezdhethetők.^[83]

A katedrán eltöltött éveinek harmadik fordulóját „a magyar jogásztársadalom... díszes vacsora keretében ünnepelte meg”.^[84] Pár hónappal korábban pedig akkori tanítványai, a harmincas évek derekának nemzedéke^[85] „Ünnepi dolgoza-

[80] A lap meglehetősen maliciózus írása, a Kar bonyolult boszorkánykonyhájára utalóan megjegyzi: „De Szladits tanársága nem a kar érdeme. A fakultás csak második helyen ajánlotta a magánjog új tanárát. És ha Szladits véletlenül nem miniszteri tanácsos, akkor alighanem a kar szürke jelöltje kapta volna meg a katedrát.” Ld. Pesti Napló, 1917, 10.

[81] Az iskola szűkebben és tágabban megrajzolható köreire ld. Vékás, 2018, 76-77.

[82] Magyar Tudomány, 1970, 797. „Talán nem is volt a szemináriumnak olyan tagja, aki később – kisebb vagy nagyobb mértékben – ne publikált volna.” – vallott Szladits Károly köréről az egyik résztvevő, az MTA akkor frissiben megválasztott levelező tagja, Weltner Andor.

[83] Ld. erről – többek mellett – a „Nagy-Szladitson” túl, a hármójuk neve alatt jegyzett, „Kötelmi jog” címen megjelentetett három kötetes segédkönyvet (Jogtudományi Közlöny, 1934, 144-145.).

[84] Magyar Országos Tudósítói, 1938. Ez alkalommal, a főbírák és az akadémiai világ kiemelkedő reprezentánsai előtt, Kolosváry Bálint, a jogtudományok – Szladits után felavatott – „sub auspiciis Regis... doktora”, az Akadémia rendes tagja „nagyszabású beszédben méltatta Szladits Károly tanári, irodalmi és emberi jelentőségét.” Ld. Pesti Napló, 1938, 20.; Budapesti Hírlap, 1938, 13.; A Budapesti Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem almanachja, 1938-1939, 30.

[85] A kötet fiatal szerzői – mint azt a róla szóló egyik ismertetésben külön is kiemelték – dolgozataikban azt mutatták meg, hogy „az idők és a technika fejlődése a jogalkotásnak milyen új területeit nyitja meg, követelve az itt felmerülő kérdések jogtudományi tisztázását” (ld. Budapesti Hírlap, 1937). Kiemelendő, hogy Világhy Miklós a „tulajdonjog fenntartásáról” frott tanulmányával járult hozzá „az izléses könyv” sikeréhez. Ld. Nemzeti Ujság, 1937, 7.

tok” címen emlékkönyvvvel lepték meg a mindannyiójuk által tisztelt mestert.^[86]

„Alkotóképessége csúcspontján – mint írták – szeretet (...) vette körül minden magyar jogász nagyrabecsülésével övezve.”^[87] Ám hívei ragaszkodására igencsak rászolgált, hiszen hallgatói tanulmányait szeretettel segítette, s a legjobbakkal „akkor is fenntartotta... a személyes és tudományos összeköttetést, amikor az egyetemet elhagyták”.^[88] Ők alkották a Szladits-szeminárium baráti körét, ők, akik három évtizednél is több évfolyamból rekrutálódtak. „Szinte hihetetlen, hogy Szladits Károly még csak harminc éve működik a katedrán. Annyi jogásznemzedék került ki már kezei alól, a magánjog művelőinek, az elméleti és gyakorlati jogászoknak tömege hirdeti büszkén, hogy Szladits Károly tanítványa, (...) szinte megfoghatatlan, mint tudott ennyi lelkes hívet szerezni” – tette föl a költői kérdést a Pesti Napló szakírója, az ismert magánjogász, Nyulászi János.^[89]

Ám azok, akik életük mindennapjaiban a nagy professzor környezetéhez tartoztak, megtapasztalhatták kisugárzását, bölcsességét, emberségét, nyitottságát,^[90] s mai jelzővel szólván, európai stílusú habitusát, azok számára a tudós iránti ragaszkodásban nem volt semmi titokzatos.^[91] Egyikük, közülük tán a későbbiekben legismertebbé váló Világhy Miklós erről – némileg önvalomásképpen – így vallott: „Szladits Károly igazi tanító volt. Amikor 30 esztendőn keresztül nap mint nap felment a katedrára és végignézett a lábainál ülő sokaságon, az okosakon, s a kevésbé okosakon, a figyelmeseken és a kevésbé figyelmeseken, a szemében mindig megjelent a szeretet fénye, a tanár alapvető erénye.”^[92]

A mester ünneplésére pár esztendővel később még egy – bár nem a legszívemengetőbb – alkalom okán kínálkozott lehetőség.^[93] Akkor, midőn hetvenedik évét betöltötte, az öt szellemi vezérként tisztelőik, azok, akik az évek során „önkéntes munkaközösségben” tömörültek, újabb, a korábbival megegye-

[86] Erről tudósítván, a Nemzeti Ujság írta: „Aki Szladits Károly professzort ismeri, az tudja, hogy tanári működésének harmincadik évfordulója alkalmából aligha kaphatott volna kedvesebb ajándékot, mint legfiatalabb tanítványainak érdekes problémákat felvető és tárgyaló dolgozatait.” (IId. Nemzeti Ujság, 1937, 7.). A kiadvány szerzői gárdájára ld. Asztalos, 1884, 87.

[87] Sárffy, 1938, 16.

[88] Sárffy, 1938, 16.

[89] Pesti Napló, 1938, 13.

[90] Mindezeket jól jellemezte, hogy a köré csoportosulók rekrutációját világnézeti szempontok egyáltalán nem irányították. S mi több, a magánjogon túli tudományos érdeklődésűek is jól megfértek a többiekkel a szemináriumban. Beér Jánost – a pesti kar államjogi tanszékének későbbi vezetőjét – feltétlenül e halmazhoz sorolták. Ld. Állam és Igazgatás, 1966, 193.

[91] Ld. erre: Az Ujság, 1941, 11. Az alkalomról tudósító írás is erről értekezett magvasan: „Mint vérbeli pedagógusnak, igazi életműve...inkább abban a hatásban rejlik, melyet tudományos és emberi egyénisége és nem utolsó sorban stílusa tanítványaira gyakorolt. Le style, c'est l'homme: Szladits tömör és tartalmas, de azért világos és irodalmian könnyed stílusa honosította meg jogéletünkben azt az életszerű, de elméletileg is jól megalapozott gondolkodásmódot, amelynek jelentős része volt a magyar magánjog egészséges fejlődésében.”

[92] Világhy, 1956b, 154.; MTA Filozófiai és Történettudományok Osztályának Közleményei, 1956-1958, 153-155.

[93] Pesti Hírlap, 1941, 5.

ző című kötettel jelentkeztek.^[94] Ennek köszönhetően, a dolgozataikat harminchétben még hallgatóként jegyzők körén túl, a mester további tanítványok munkáiban is örömét lelhetette.^[95] De ezen túl talán abban is, hogy őt, „a vizsgákról egyébként szigorú nevűnek ismert professzort,”^[96] a régi tanítványok egy szoborral lepték meg, „melyre magának az éppen száműzetésbe kényszerített Senecának ismert mondását vésték: »... multum dabis etiam si nihil dederis praeter exemplum.«”^[97]

Ehhez – nem kisebbítve az egykoron igencsak veszélyes életet élt római bölcstől vett idézet érvényét – halk szóval hozzátehetjük, hogy hősünk, gazdag irodalmi termésén túl, hatalmas energiákat szabadított föl a tudományszerzői feladatainak teljesítésekor. Áldozatos, mondhatni fáradhatatlan munkálkodásának eredményeként számos szakfolyóirat neki köszönhetette létét, vagy még inkább sikerét. Jegyezte ő a Jogászegyleti Értekezéseket,^[98] 1914-től szerkesztette a „Magánjogi Döntvénytárat”, 1921 és 1924 között a „Békejog és Békegazdaság” címen megjelentetett periodikát,^[99] s „az ő szerkesztésében jelent meg 1928-ban az 1901-1927. éveket felölelő »Magánjogi bírói gyakorlat« c. gyűjtemény.”^[100]

Szladits Károly hátrahagyott tanszékére egyébiránt – méltó utódként – Nizsalovszky Endre, a Karon előtte polgári törvénykezést tanító professzor nyert kinevezést.^[101] Ám az iskolateremtő hűsége a katedrához és munkaközösségéhez mit sem változott. S erre nyilvánvalóan jó oka volt. „Szép” kora ellenére, vagy még inkább azzal együtt, egyaránt büszke lehetett „fiatalos temperamentumára, és töretlen munkakészségére”. S ezeken túl sajátos iróniája is erőt kölcsönözhetett számára a mindenkinek nehezen megélhető éveket hozó, súlyos

[94] Ünnepi dolgozatok Szladits Károly egyetemi tanár 70. születésnapjára, 1941, 376., ill. Pesti Hírlap, 1941, 5.; Asztalos, 1984, 87. [76].

[95] A harminchetes szerzői kör többekkel kiegészült, így a kortársak találkozhattak Sárffy Zoltán, a később nemzetközi karriert befutó Zajtay Imre és ifj. Bogsch Árpád, vagy éppen Csanády György egyegy írásával is. Ld. Asztalos, 1984, 88.

[96] Népszerűségén a sokak által megtapasztalt szigor mit sem rontott. Vizsgáztatási módszeréről a napilapok hasábjain esetről-esetre színes kis írások születtek. Így a pesti liberálisok lapja, Az Ujság, amely egyébként hősünket, mint a „legszigorubb cenzorok” egyikét mutatja be, a radikális jobboldali Eckhardt Tíbor egyébként sikeres vizsgájának leírásához majdhogynem eposzi jelzőkkel élt. Szladits következetesen alkalmazott követelményeinek híre ez eset után még jó hét évtizeddel később sem halványult el. Rentoul Ferenc – az egykori „mezei” joghallgató, majd a ötvenes-hatvanas években a müncheni Szabad Európa Rádió főnöke – a mester vizsgáztatási metódusának majd egy fél hasábot szentelt. Ld. Az Ujság, 1926, 7., ill. Amerikai Magyar Népszava, 1997, 13.

[97] Pesti Hírlap, 1941, 5. Ld. erre: Hupka, 1911, 801.; Ünnepi dolgozatok Szladits Károly egyetemi tanár 70. születésnapjára, 1941, 376.

[98] A Magyar Jogász-Egylet folyóiratát Szladits Károly 1904-től szerkesztette. Ld. Budapesti Czim- és Lakásjegyzék, 1905, 624.

[99] E lap, amely „a békeszerződés által teremtett helyzet gazdasági következményeinek feltárását tűzte ki céljául”, 1921. októberében látott napvilágot. Ld. Magyar Gyáripar, 1921, 14.

[100] Ld. erre: Magyar Tudományos Akadémia Tagajánlások, 1930, 19.

[101] Nemzeti Ujság, 1943b, 6. Nizsalovszky korábban a debreceni jogi karon, majd a Műegyetem közgazdaságtudományi karán is működött.

időkb. Új státuszát, a korábbinál sokak szemében előlépést kevésbé jelentő élethelyzetét ugyanis – mint írták – „a maga tősgyökeres humorával intézte el...”. Mint mondta: „...nem leszek már rendes tanár. Ezzel szemben én leszek a pesti egyetem legfiatalabb magántanára s ez is ér valamit.”^[102]

S bár nem pontosan ezzel a titulussal, de nyugalmazott professzorként előadásait, szemináriumait a következő szemeszterekben változatlanul abszolválta. Az 1942/43-as, az 43/44-es, de még az 1944/45-ös tanévben is, szerdán és csütörtökönként – másod-és harmadéves hallgatók számára – egy-egy előadást vállalt, majd pedig kedves tanítványával, Villányi Lászlóval felváltva, a szorgalmi periódus péntek délutánjait a magánjogi szeminárium-ban mulatta.^[103]

Jó negyven esztendő a tanári pályán, három évtized professzori működés hozadéka: majd tízezer tanítvány, s ahogy manapság szokták mondani, még ennél is több „követő”. S mindez nem a digitális világ mostanság bejárható országútján, hanem még a jó öreg Gutenberg-galaxis ösvényein.

V. A POLITIKA ÉS A KÖZÉLET VONZÁSÁBAN

Szladits Károly életének és munkásságának krónikásai a tudós hatalmas életművének láttatásakor, a példaértékű professzori habitus méltatásakor sokkalta kevesebb figyelmet szenteltek hősünk közéleti működésének, időnkénti politikai szerepvállalásának. S ha tettek is említést a politika közelségébe merészkedett professzor időnkénti „kalandjairól”, akkor azokról leginkább csak érintőlegesen, s majdhogynem távirati stílusban szóltak.^[104] Szóltak róla, úgy, mint aki e téren a véletlenszerű epizodista szerepén túl nem jutott,^[105] vagy úgy, ahogy egy másik méltatója tette, aki – koncedálva tudósi és emberi nagyságát – a politikához megkívánható bátorságot hiányolta nála.^[106]

E tanulmány szerzője azonban – a politikatörténet iránt is fogékony krónikásként –, újabb adatokra bukkanva, szükségesnek tartja tovább árnyalni a fentiekben kialakított képet. Ennek során arra keresi a választ, hogy a századelő esztendeiben, majd a „nagy háború” utolsó heteiben, nem kevésbé pe-

[102] Tolnai Világlapja, 1942, 4.

[103] A Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem tanrendje, 1944, 12. Az Egyetem nyilvántartásában nyomon követhető volt, hogy az idős professzor – heti két órában – még az 1947-48-as tanévben is vállalta „A magánjog alaptanai” című tárgy ismereteinek közvetítését. Ezt az önként vállalt feladatot egyébként a mester szerda és csütörtökönként, 1-1 óra időtartamban abszolválta. Ld. A Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem tanrendje, 1944, 16.

[104] Hamza – Sándor, 2014, 46., ill. Vékás, 2018, 74.

[105] Vékás, 2018, 74.

[106] Asztalos, 1984, 82. Asztalos professzor véleményét Károlyi Mihály – már habitusából, s írásművének műfajából is következően nem teljességgel tárgyilagos – naplórészletéből alakította ki. Ld. erre: Károlyi, 1963, 394., 397.

dig 1918/19 fordulójának hónapjaiban a magánjog akkor már hírneves tudósát a politika szele miként és mennyire érintette meg, illetve, hogy később, 1945-öt követően, az alakuló új világban, a második világháború utáni Magyarországon miként élte, vagy még inkább élhette meg a proletárdiktatúrába torkolló esztendőket.

A századfordulót követően a társadalmi folyamatok iránt érdeklődő s a tőkés gazdaság válságjelenségeivel szembesülő, szociális érzékenységre ráeszmélő fiatal törvényszerkesztő érintkezésbe lépett a haladó polgári gondolkodókkal, s kapcsolatba került a polgári radikálisok képviselőivel is. Ezekkel előbb csak ismeretséget kötött, később egyikükkel-másikkal közelebbi barátságba került.^[107] Közéleti aktivitásával – szakmai munkássága mellett – már a századelőtől kitűnt. Szerepvállalásaival, megszólalásaival mindenekelőtt a társadalmi progresszió szempontjaira fókuszált.^[108] Ezt tette akkor is, midőn a Huszadik Század címen indított folyóirat cikkírója,^[109] s az 1901-ben alakult Társadalomtudományi Társaság választmányának tagja lett.^[110]

Később nevét a politikai kalkulációk során nem egy alkalommal hírbe hozták. Egyes források – meglehet persze, hogy manapság ezeket könnyedén az álhírek gyűjtőkosarába dobhatnók – a Tisza István-kormány helyébe lépő Eszterházy-féle kisebbségi kabinet lehetséges tagjaként emlegették.^[111] Majd, másfél esztendő múltával az alakuló Károlyi-kormányban – Játszi Oszkár ajánlására – bársonyszékkel kínálták meg, s a designált kormányfő természetesen az igazságügyi tárca vezetésére kérte föl. Az események sodrásában sok idő azonban nem adatott az ajánlat mérlegelésére. Végül azonban – a későbbi történések fényében elmondható –, ha nem is minden vívódás és kétely nélkül, de kötélnek állt.

[107] Fiatalkori értékválasztása lényegesen később sem változott, s kapcsolata azokkal sem szakadt meg, akikkel politikai eszmélésében együtt gondolkodott. Így tartotta a kapcsolatot, s a nem is ritka levélváltásokat – többek között – Játszi Oszkárral is. Megjegyzendő, hogy emigrációjában a kiátkozott Játszival levelezésben állt Csécsy Imre, Braun Róbert, Supka Géza, Benedek Marcell s még mások is. S vállalták ezt, annak ellenére, hogy a két háború között mint „hazaárulót”, majd ’45 után mint antikommunistát bélyegezték meg. Ld. Vezér, 1991, 23.

[108] Vékás Lajos, hősünk politikai orientációjáról medítálva, róla, mint „polgári baloldali” nézetek hordozójáról tett említést (Vékás, 2018, 75.). Asztalos, Szladits politikai szerepvállalását jellemezve – Károlyi naplója nyomán – arról írt, hogy a professzor, aki nem volt „hősi lélek”, az uralkodó rezsim értékrendjével nem azonosult, arra „mérsékelt” elutasítással reflektált (Asztalos, 1984, 82-83.). Beck Salamon – az előbbiektől eltérően – mint liberális konzervatív világnézetű tudósról beszélt az általa is nagyra becsült kollegájáról (Beck, 1938, 27.).

[109] Legfigyelemreméltóbb írása e lapban 1901-ben, „A vörös talár” címen jelent meg, amelyben alkalmat talált arra, hogy a hazai igazságszolgáltatás, s azon belül is a bírói kar színvonalának kielégítő bizonyítványát állítsa ki, mondván: „a magyar bíróság erkölcsi niveau-ja jóval fölötte áll a magyar társadalom átlagos erkölcsi mértékének”. Ld. Huszadik Század, 1901a, 410.

[110] A Társaság a Huszadik Század című folyóirat holdudvarának nyújtott szervezeti keretet. Elnökül Pulszky Ágost választotta, alelnöke Hegedűs Lóránt lett, míg a főtítkári pozíciót Somló Bódog és Gratz Gusztáv töltötte be. Ld. Huszadik Század, 1901b, 151., ill. 154.

[111] Délmagyarország, 1917, 4. Érdekes, hogy ebben a kormánynévsorban Hegedűs Lóránt mint pénzügyminiszter szerepelt. A hírt egyébként a szegedi orgánum a hányatott sorsú Nap című lapból vette át.

Ám az új kabinet hivatalba lépéséről szóló hírekben, de különösen a kormánynev-sorban azonban a nagyközönség mégsem találkozhatott az ő nevével.^[112]

A különösnek mondható fordulatról, Szladits professzor visszalépéséről az események két fő aktora, az „öszirózsásnak” mondott forradalom^[113] vezéralakja, s a IV. Károly nevében eljáró József főherceg emlékiratában egyaránt – bár némileg eltérő módon – megemlékezett. A Tisza István meggyilkolásának hírével megterhelt órákban esküjét a „homo regius”^[114] kezeibe letevő Károlyi-kabinetből ugyanis e formális aktuson a jogtudós már nem volt jelen. Távolmaradásának okául utóbb több, de lényegében mégis egy gyökerű magyarázat született. A Szladitsról szóló megemlékezések szerzői szerint „hősünk” a forradalmi napok legmegosztóbb, tragikus eseményétől, Tisza István meggyilkolásának hírértől visszarettenve^[115] – megengedőbben: eltántorodva – döntött a politika élvonalától való távolmaradás mellett.^[116]

Az előbbiektől azonban naplójában részletezőbb magyarázattal József főherceg szolgált, aki Libits Adolf jószágigazgatójától kapott – minden bizonnyal hiteles – értesülését osztotta meg az utókorral. Eszerint az esküre várakozó miniszterjelöltek a főherceg előszobájában értesülhettek arról, hogy a korábbi miniszterelnökkel, saját otthonában, gyilkos fegyver végzett. A „homo regius” embere az erről szóló drámai közlés hatását leírva jegyezte le: „Gróf Károlyi Mihály egy kézlegyintéssel el akarta azt intézni, azonban Szladits kijelentette, hogy így már ő nem hajlandó a Károlyi-kormányban a miniszterséget vállalni, mert attól tart, hogy ez a kormány nem fogja a gyilkosokat felelősségre vonni. Károlyi

[112] Az eskütételt követő napon a lapok arról számoltak be, hogy az igazságügyi tárca vezetését – ideiglenesen – Búza Barna földművelésügyi miniszter látja el (ld. Budapesti Hírlap, 1918, 2.; Reggeli Hírlap, 1918, 1., Világ, 1918, 5.). Ez utóbbi lap egyébként – jól tükrözve a korszak kaotikus állapotát – Búza felkérésének indokául, forrás megjelölése nélkül azt közölte, hogy Károlyi Mihály „az igazságügyi tárcát Lallosevich János kuriai tanácselnöknek ajánlotta fel, aki azonban a felajánlott tárcát nem fogadta el”.

[113] Hatos, 2018, 15-28.

[114] Károlyi miniszterelnöki kinevezésére az uralkodó megbízásából József főherceg vállalkozott, mint a királyt képviselő s helyette eljáró „homo regius”. Délután hat óra után a kormány tagjai az ő kezébe tették le az esküt „a király egyenes kívánságára”.

[115] E nézet leginkább Károlyi Mihály naplóbejegyzése nyomán rögzülhetett. A designált kormányfő a történést a maga szemszögéből így rögzítette: „... a kormány tagjaival felmentem a Városházáról a Várba, hogy József főherceg kezébe az esküt letegyük. A főherceg palotájában az eskütétel előtt egy kissé várakoznunk kellett a hallban, és akkor kaptuk a hírt, hogy Tisza Istvánt villájában meggyilkolták. Valamennyien meg voltunk döbbenve...öt perccel az eskütétel aktusa előtt kaptuk megöletésének hírért. Szladits Károly annyira megrémült ennek hallatára, hogy ott rögtön lemondott a főljánlott igazságügyminiszteri tárcáról, és nyomban el is somfordált.” Ld. Károlyi, 1965, 394., 397.

[116] Ld. erre: Hamza, 2014, 46., ill. Vékás, 2018, 74.

kapacitálása ellenére ő otthagya őket, és elsietett.”^[117]

Hősünk tehát a bársonyszék vonzásának ekkor így vagy úgy ellenállt, ám közéleti érdeklődése s politika iránti fogékonysága változatlanul a sajátja maradt. A Károlyi-korszak Nemzeti Tanácsának Igazságügyi Szaktanácsában^[118] szakkérdések megoldásának feladatával találták meg,^[119] jogalkotási kérdésekről pedig később – az egyébként kiváló társadalomtudományos felkészültségű – Rónai Zoltán népbiztossal több alkalommal is konzultált.^[120]

Szakmai álláspontját a szélesebb nyilvánossággal is megosztotta. Érzékelhető volt, hogy jogi ideáljaitól a napi politika hullámverései közepette sem tántorodott el; következetesen hirdette a jogrendszer demokratizálásának s szociálisabbá tételének kategorikus imperatívuszát. A *Jogtudományi Közönyben* közzétett, programatikus vezércikkében az érdeklődő publikum erről részletebben is olvashatott. „A mi két vezércsillagunk jogunk átalakulásában: a jog demokratizálása és a jog szocializálása” – írta. Ez utóbbi posztulátumról aztán bővebben is értekezett, kiemelve, hogy ennek „feladata enyhíteni és áthidalni a nagy társadalmi ellentéteket, amelyek korunkat még mindig jellemzik”.^[121]

A proletárdiktatúra hónapjaiban már ritkábban és semmiképpen sem messze hangzóan hallatta hangját.^[122] Ám az „őszirózsás forradalom” idején vallott nézetei, szakmai-közéleti munkássága is elég volt ahhoz, hogy a Tanácsköztársaság bukása után az egyetlen – többekkel együtt – fegyelmit indítsanak ellene

[117] József főherceg a forradalom kitöréséről. Ld. „Kelet Párizsától a bűnös városig”, 266. A Társaság a Huszadik Század című folyóirat holdudvarának nyújtott szervezeti keretet. Elnökül Pulszky Ágost választotta, alelnöke Hegedüs Lóránt lett, míg a főtítkári pozíciót Somló Bódog és Gratz Gusztáv töltötte be. Ld. Huszadik Század, 1901b, 151., ill. 154. Délmagyarország, 1917, 4. Érdekes, hogy ebben kormány-név-sorban Hegedüs Lóránt, mint pénzügyminiszter szerepelt. A hírt egyébként a szegedi orgánium a Nap című lapból vette át. Károlyi miniszterelnöki kinevezését követően az eskütételre József főherceg előtt került sor, aki, mint a királyt képviselő, s helyette eljáró „homo regius” fogadta a kabinet designált tagjait (József főherceg, 1934, 582-584.). Az esetről némileg másként adott számot Libits Adolf, József főherceg jószágigazgatója. Neki ugyanis – „A Tisza-pőr” főtárgyalásán elmondott vallomása szerint – a miniszterjelölt csupán annyit mondott, hogy „most már absolute”... nem fogadja el „az igazságügyministerséget, mert a kormány úgy sem fogja kerestetni a tetteseket”. Ld. 8 Órai Újság, 1920, 3.

[118] Pesti Hírlap, 1919, 2., ill. Az Újság, 1919, 2.; Népszava, 1919, 5. E testület alakuló ülésén, 1918. december 17-én megtartott hosszabb beszédében arról értekezett, hogy a jogrendszer átalakításában két feladat áll a tennivalók homlokterében: „a jog demokratizálása és a jog szocializálása”. Ld. Jogtudományi Közöny, 1918, 385.

[119] Pápai Lapok, 1919. Az igazságügyi szaktanács 1919 januárjában „a háborúban eltűntek holtta nyilvánításának” jogi lehetőségeiről tárgyalt Szladits Károly elnökle mellett. Ld. Névai, 1978, 378.

[120] Rónai Zoltán – amint Révész Mihály, szociáldemokrata publicista és történész jellemezte – „az egyik legjobb koponya volt a magyar szociáldemokráciában, aki polgári karriert áldozott fel azért az ügyért, amelynek szolgálatába lépett.” Ld. Erényi, 1995, 196.

[121] Szladits, 1918, 385-386.

[122] E sorok írója – szisztematikusan kutatás után – nem talált bizonyítékot arra, hogy a „tanácskormány” bármely képviselőjével, vagy más hivatalos személlyel Szladits Károly intézményes formában munkakapcsolatot létesített volna.

is,^[123] amely végül a józan ész parancsának s a „szaktársak” mérséklő befolyásának köszönhetően felmentéssel zárult.^[124]

S ebben a politikailag felfokozott atmoszférában még egy próbatétel várt rá. Vámbéry Ruzstemmel együtt ugyanis a tanúk padjára idézték s hallgatták ki a népbiztos perben. A tárgyalóteremben egyenes gerinccel állt helyt, s vallomásaiban, ha mentő tanú nem is lehetett, de lényegében kiállt tanártársa, Ágoston Péter külügyi, illetve igazságügyi népbiztos mellett. Vallomásában nemhogy nem tagadta meg barátságukat,^[125] hanem igencsak kedvezően nyilatkozott a hányatott sorsú politikus ügyében.^[126] De nem szakított fiatalkori ideáljainak zömével s azokkal az elvbarátaival sem, akikkel politikai eszmélésében együtt gondolkodott a magyar jövő sorskérdésein. Így tartotta a kapcsolatot s a folyamatos levelezést – többek között – Jászi Oszkárral is.^[127]

Embersége a nehezebb években sem halványult, s változatlanul kiállt azok mellett, akiket emberi méltóságukban méltatlan sérelmek értek, vagy szociális téren hátrányokkal találták szembe magukat. A „numerus clausus revízióját” kilátásba helyező kormányzati plánum okán – Kenéz Béla dékánóságának eszterdejében^[128] – kirobbant egyetemi antiszemita diákmegmozdulások alkalmával ő volt az, aki az ország első jogi karán személyes bátorságával, példaadó fellépésével egyes-egyedül „mentett ki a verekedők kezéből egy vézna diákot”.^[129]

A harmincas években a gazdaság nehéz viszonyai miatt állás nélkül maradt diplomások megsegítésére alakult bizottságban is helyet foglalt,^[130] s bizonyára

[123] Az eljárást a jogi karon életre hívott igazoló bizottság kezdeményezte. A grémium Kmety, Pikler és Szladits professzorok magatartását súlyosabbnak tartotta, s ezért ellenük fegyelmet kezdeményezett, míg Grosschmid, Illés, Magyary és Plósz professzorok magatartása miatt sajnálkozásának adott hangot. Az állásfoglalás dacára valamennyiük ellen megindult az eljárás (Asztalos, 1973, 19-20.). Közülük Grosschmid a magánjog „művelői közül a legtovább” ment „a Tanácsköztársaság pártolásában,” azzal, hogy három művét is felajánlotta a Tanácskormányoknak. Így aztán aligha lehetett csodálkozni azon, hogy a jogi kar fegyelmi alá vont tanárai között az újságolvasó az ő nevével is találkozhatott. Ld. Asztalos, 1984, 77. A tárgyra vonatkozóan ld. legújabbban: Szívós, 2021. 43.

[124] Az Est című lap a „mérsékeltek” győzelméről írt. Ld. Az Est, 1921, 4.

[125] Kérdésre válaszolva Szladits Károly elmondta, hogy „Ágostont 17 év óta ismeri és barátságban volt vele.” Ld. Uj Kelet, 1920, 2. Ld. még erre: Takács, 2018.

[126] Vallomásában elmondta, hogy benne az a benyomás alakult ki, „hogy Ágoston mindig igen élesen elítélte a tanárok terrorizálását,” s az egyetemen „abban bíztak, hogy Ágoston ellensúlyozza a veszedelmes kommunista üzemeket.” (Népszava, 1920, 7.). Ágostont egyébként a bíróság halálra ítélte, ám a szovjet hatóságokkal történt fogolycserének köszönhetően azonban az ítéletet rajta nem hajtották végre.

[127] Vezér, 1991, 23. Emigrációjában a kiátkozott Jászival levelezésben állt Csécsy Imre, Braun Róbert, Szladits Károly, Supka Géza, Benedek Marcell s még mások is. Tették ezt annak ellenére, hogy a két háború között mint „hazaárulót”, majd '45 után, mint antikommunistát bélyegezték meg.

[128] Az Est, 1927, 7.

[129] Pesti Napló, 1927, 3. A Népszava s Az Est mellett a Magyarország című orgánium volt az, amely az esetet – címlapon – hosszabban ecsetelve tárta olvasói elé. Eszerint Szladits professzor, hogy kimentse az atrocitás nyomán már csak „támolygó” diákok az ütlegelők kezéből, „haragosan rámondult a verekedőkre: Nem szégyenlik magukat? Ennyien támadnak rá egy gyöngre, vézna fiúra?” Majd miután az kiszabadult, „karon fogta... és egészen a kapuig elkísérte.” Ld. Magyarország, 1827, 1.

[130] Magyarság, 1932, 11.

– sokakkal együtt – neki is köszönhető volt, hogy az érintettek közül bő két esztendő múltával ezernél is többen jutottak biztos megélhetéshez.^[131]

Aztán jöttek a még vészterheesebb idők, százezrek emberi méltóságának sérelmével, majd fizikai megsemmisülésük fenyegetettségével. S azok, akikben az átlagosnál több emberség mutatkozott, nem haboztak az üldözöttek pártját fogni. A magánjog pesti tudósa s családja is köztük volt. Köztük volt akkor, amikor részt vállalt a katolikus hítre tért, de a zsidótörvények dermesztő hatálya alá vontak védelmére kelt Magyar Szent Kereszt Egyesület^[132] szervezésében,^[133] s akkor is, midőn Érmelléki utcai házának manzárdszobájában bújtatta el az „auschwitz-i jegyzőkönyv” néven elhíresült dokumentum^[134] fordítóját, Székely Máriát, aki így nála húzhatta meg magát azokban a vészterhes időkben.^[135]

VI. EPILÓGUS

A fegyverpogás hangjának csendesültével, a front távoztával a „jogtipró korszak” szétporladását követően^[136] Szladits Károly, a jog és humánus ősz bajnoka, fiatalokat megszegyenítő lendülettel lépett újra a tudomány és a közélet színterére. Ezekben a napokban megint egyszer megtapasztalhatta, hányan igénylik tudását, szerteágazó ismereteit, fél évszázad alatt felhalmozott bölcsességét. S ő készséggel tett eleget a neki szóló felkéréseknek, reflektált az azokból folyó kihívásokra. S tette ezt belső parancsra, s azért is, mert a régi rendszer lejtővel az előtte álló években progresszív, humánumból építkező elképzeléseinek megvalósulását, a szociális igazságosság eszméjének valóra válását remélte.

Aktivitása legelőbb az Akadémián mutatkozott meg; ott, Moór Gyulával karöltve, előbb Vámbéry Rusztem tiszteleti tagságát hozta javaslatba,^[137] majd – számos tudóstársával – a méltán nemzetközi híró civilista, Szász István ta-

[131] Budapesti Hírlap, 1934, 8.

[132] Meszlényi, 1947, 97.

[133] BKMT Egyetem almanachja, 1942-1943, 33. A hivatkozott bejegyzés Szladits Károlyról, mint az Egyesület társelnökéről tett említést. Bár ennek nyomára nyilvános helyeken nem bukkantunk rá, ám hősünk társelnökké választására 1949-ben bizonyosan sor került. Ld. Magyar Nemzet, 1949, 6.

[134] Tibori Szabó, 2011, ill. Major, 1984, 8.

[135] Ld. erre: Küllői Rhorer, 1987, ill. Major, 1988. 11. Szladits Károlynak a bajbajutottak mellett kiállítására utalva tette föl a szóznoki kérdést Nizsalovszky Endre: „...vajon van-e köztünk, akivel életünk egy-egy kritikus percében nagy jót nem tett volna és egybe lehetne-e gyűjteni mindazokat, akikért tekintélyének egész súlyával kiállva mindent megtett, hogy őket igazságtalan helyzetükből kiszabadítsa?” Ld. Nizsalovszky, 1956, 274.

[136] E hónapokat a professzor maga is nehezen élte meg. A szóbeszéd szerint az idő tájt – minden bizonnyal persze csak szűkebb körben – állapotáról maga is nyilatkozott, mondván: „Olyasmit érzek, mint a hívő, ha szentje szobrát bemocskolják szeme láttára! Felépülhet még az igazság istennője ezekből az úszkös sebekből? Meggyógyulhat valaha az emberek egészséges jogérzéke abból a pestisből, ami most pusztítja?” Kis Ujság, 1948. április 16., 2.

[137] MTA Tagajánlások, 1945, 18.

gajánlását jegyezte.^[138] Bölcsességére, tapasztalataira a főváros „törvényhozó” testületében, a törvényhatósági bizottságban is igényt tartottak, ahová a koalíciós pártok között létrejött megegyezés eredményeként tagként – többek között Károlyi Mihály, Rassay Károly, Csorba János, Harrer Ferenc, Lukács György és Ágoston Péterné társaságában – választották be.^[139]

Ám nem maradt közömbös a jogi felsőoktatás átalakításának ügye iránt sem. A Vallás- és Közoktatási Minisztériumra itt is fontos döntések vártak. Ezért aztán, a jogászképzés reformjának kimunkálására, 1945 nyarán a tárca értekezletre invitálta a legkompetensebb jogtanárokat, s ebben a munkában Szladits Károly tanácsaira, oktatási tapasztalataira is okkal igényt tartottak.^[140]

Mindezek mellett tevékeny részesévé vált a „Dunai Országok Jogászainak Együttműködési Szervezete” magyarországi csoportjának, ahol rögtön megalakulásuk után,^[141] mint a legtekintélyesebbet, megbízták az elnöki teendők ellátásával is.^[142] De ott volt – s nem pusztán egy-egy előadás hallgatóságának soraiban – a Magyar-Szovjet Művelődési Társaság Jogtudományi Szakosztályának rendezvényein is.^[143] „A kártérítés alapja a szovjet jogban” címmel, 1947-ben, mértékadó, vagyis tárgyilagos referátumot is tartott.^[144] Egy esztendővel később pedig – már, mint e Társaság elnöke – „A Szovjetunió magánjogi törvénykönyve és a magyar kodifikáció” címmel, a rá oly jellemző mélyre hatoló módon prezentálta elnöki székfoglaló előadását.^[145]

A jogásztársadalom mozgósításáért, a háború és rettenet szülte bénultság oldásáért a hosszú hónapok óta magáról semmiféle hírt nem adó Jogászegylet életre keltésével tette a legtöbbet.^[146] Az első életjelre, de mondhatnók akár, hogy harci riadóra azonban egészen 1946 januárjáig kellett várni. Ekkor a hosszú – 1934-től évti-

[138] MTA Tagajánlások, 1945, 49.

[139] A kortársi szóhasználatban „honorácioroknak” nevezett tíz közéleti férfiúból négyet – köztük Szladits Károlyt – a Kisgazdapárt jelölt. Ld. Világ, 1945. november 29., 2.; Magyar Nemzet, 1945. november 29., 1.

[140] Az e tárgyban egybehívott értekezleten a miniszteren, Teleki Gézá s „az illetékes ügyosztályok vezetőin kívül részt vett dr. Zsedényi Béla, az ideiglenes nemzetgyűlés elnöke, Egyed István, Horváth Béla, Mártonffy Károly, Moór Gyula, Szandtner Pál és Szladits Károly egyetemi tanár és az igazságügy-miniszter kiküldöttei”. Ld. Szegedi Népszava, 1945.

[141] Az alakulásra – vagyis arra, hogy az addig csupán informális fórumként működő fórum egyesületté változzon át – 1946. november 12-én került sor. Ld. Magyar Nemzet, 1946a, 2.; Közgazdaság, 1946. november 12. 8.; Szabadság, 1946. november 14., 2.

[142] Az alapítók a munkaszervezet céljával azt tűzték ki, hogy „egybefoglalja a magyar, jugoszláv, bolgár, román, cseh és osztrák népek demokratikus jogászágát” (Magyar Nemzet, 1947. április 11., 2.). A főtitkári teendők ellátására dr. Nemes László kapott megbízást

[143] E munkában a jogtudomány számos jelese, így például a szintén nemzetközi híru Marton Géza is részt vett. Ld. erre: Kádár 1958, 256.

[144] Dolgozók Világlapja, 1947. április 5., 23.; Világosság, 1947. január 5., 5. Az előadás – módosított címmel – nyomtatott formában 1948-ban jelent meg. Ld. erre: Szladits, 1948a, 141-142.

[145] Szladits, 1948b; Jogtudományi Közlöny, 11-12. sz., 141-142.

[146] A jogászok hivatásrendjének nagy múltú szervezete működéséről a sajtóban a német megszállást követően nem adtak hírt. Az utolsó jelentősebb rendezvényre, az egylet teljes ülésére 1944. március első napjaiban találtak terminust. Ld. Esti Újság, 1944. március 6., 4.; Magyar Nemzet, 1944. március 7., 7.

zedesnél is tovább tartó – hallgatásra ítél^[147] *Jogtudományi Közlöny* feltámadását – a lap szerkesztőbizottságának elnökeként, az újjá születő orgánium címloldalán – maga Szladits Károly jelentette be, szép s megindítóan lírai szózatával.^[148] Folytonosság és újrakezdés, ezek voltak Szladits írásának verbum régensei. Felvenni a vétlenül elejtett fonalat „a jogeszme uralmának védelmében,” s hozzájárulni, „a társadalmi igazságosság jegyében”, a jogrend átalakításának nagy munkájához.^[149]

Áprilisban, két hónappal a Köztársaság alaptörvényének becikkelyezése után, „a demokrácia szent céljainak” szolgálatára a jogászok patinás szervezete, a Jogászegylet is újjáalakult, tisztikart, s Szladits Károly személyében elnököt választott.^[150] Az ünnepélyes esemény alkalmával a professzor közös munkára, alkotó, „mélyreható” vitákra ösztönözte a magyar jogászság legjobbait, s „hívta a fiatalokat, tanítványait és munkatársait, hogy az egyesület nagy munkájának lendületét megadják”.^[151]

A közösség munkájából előadásaiival, tanulmányaival – melyek mindig aktuális kérdéseket tettek mérlegre – ő maga is kivette a részét.^[152] „Az emberi alapjogok a demokráciában” címmel a Jogászegylet 1946-os „éves rendes” közgyűlésén értekezett,^[153] míg az 1947-es szegedi vándorgyűlésen – számos közérdeklődésre tartó referátum között – „A jövő jogásza” címen tartott „nagyhatású ünnepi ...magisztrális” szónoklatot, amelyben a jogászai hivatásrend előtt tornyosuló kihívásokat sorjázta.^[154]

Jószérivel egy esztendő is alig telt el a szegedi tanácskozás után, s az ország kortársi közvéleménye e rövidke intervallumban a saját bőrén tapasztalhatta,

[147] A lap megszűnését „Búcsú” címen a főszerkesztő, Vámbéry Rusztem jelentette be, az 1934-es évfolyam utolsó előtti számában. Ld. *Jogtudományi Közlöny*, 1934/46. sz., 285-286.

[148] Ennek kapcsán írta Nizsalovszky Endre, az „elnémult *Jogtudományi Közlöny* újjászületésekor, hogy Szladits „az új szerkesztőbizottság elnöki székébe szinte a természeti törvény erejénél fogva került”. Ld. Nizsalovszky, 1956, 272.

[149] / Szladits Károly, 1946. 1-2. A szabadságjogokat zászlajára tűző, a gazdasági szabadság s nem kevésbé a bírálat szabadságának megteremtését sürgető programban Szladits hú maradt önmagához s ars scientiae-jához, midőn messze hangzóan, szinte kategorikus imperatívuszként hatóan leszögezte: „A jogrendszer nem paragrafusok összefüggéstelen halmaza, mert a paragrafusok mögött eszmék rejlenek és ezek az eszmék összefüggő, logikus rendszert alkotnak. Bármilyen mélyreható valamely átalakulás, nem szakadhat el egyszerűen a nemzeti élet sokszázados múltjától.”

[150] *Jogtudományi Közlöny*, 1946/7-8. sz., 126. Az egyesület ügyeinek vitelére a közgyűlés Vincenti Gusztávot, a fővárosi ítélőtábla alelnökét, mint társelnököt bízta meg, az ügyvezető titkár Móra Mihály, a Kúria elnöki tanácsosa lett

[151] *Jogtudományi Közlöny*, 1946/7-8. sz., 126. Az újjáalakult Egyletet s annak elnökét – felkérés teljesítve – az esemény ünnepélyességét szimbolizáló vacsorán, emelkedett beszédében, maga Moór Gyula üdvözölte: „... köszöntöm a Magyar Jogászegylet elnökét, Szladits Károlyt, aki a maga nagy szerénységével talán észre sem veszi, hogy bár ifjú erőben, töretlen szellemi frissességben jár közöttünk, mégis az ő tiszteletreméltó alakja a magyar jogászság számára már „eszmévé finomult...” Ld. Moór, 1947, 129.

[152] Szeretett lapja, évtizedek óta szinte a második szellemi otthona, a *Jogtudományi Közlöny* – a szerkesztőbizottsági diskurzusok gazdag tárházán túl – tanulmányaival is gazdagodott. Itt, mindenki meglegedésére, „egymás után jelentek meg bölcs megnyilvánulásai” (ld. Nizsalovszky, 1956, 272.). Egyébként a folyóiratban Szladits a háborút követő első három esztendőben összesen nyolc tanulmányt publikált. A "fordulat éve" után azonban már csak két rövidebb írást tett közzé.

[153] *Magyar Nemzet*, 1946b, 2. ill. ugyanitt 1946c, 2.

[154] *Jogtudományi Közlöny*, 1947/13-14. sz., 227.

mit hoz majd a keletről diktált üdvtan, s annak hétköznapi gyakorlata. A jogászi hivatásrend jövőjéről ekkor már mások, az új világ új korifeusai elmélkedtek.^[155] Hősünk – noha néhány alkalommal a korszellem kényszerű abroncsai közé szorítottan vállalt ennek utána is egy-egy nyilvános megszólalást^[156] – menedéket magánjogának megmaradt magaslatain keresett s talált a maga számára.

Pályája alkonyán régi önmagát mutatta, midőn az Akadémián a magánjog el nem birtokolt terén szárba szökkenet kodifikációs terméstről, a családjog az 1952. évi IV. törvényéről szólt, majd ugyanott, élete utolsó remeklésével hallgatósága előtt, az erkölcsi elvek bírói praxisra gyakorolt hatásáról értekezett.^[157] Élete utolsó hónapjai az akkor regnáló rendszer válságos pillanataira estek. 1956 őszi történéseit már nem érthette meg. Halálával a jogi oktatás óriása, a jogtudomány első Kossuth-díjas mestere távozott az élők sorából.^[158]

Ha van aperszű, amely a legtalálóbb módon illik Szladits Károly pályáivére, példásan fölépített életművére, s amellyel a hazai jogtudomány pantheonjában az idők végezetéig előkelő helyet biztosíthatott a maga számára, az Joliot Curie tollából kívánkozhat e lapokra. A világhírű tudós egy helyütt az elmúlás relativitása mellett érvelve írta az ideillő sorokat: „Valójában csak az hal meg, aki nem hagy örökséget maga után... A lét hosszú láncokból áll, s ezek minden egyes szeme többé-kevésbé híven és világosan tükrözi az elhalt szülőink jellemvonásait.”

Szladits Károly, a pesti magánjog katedrájának messze földön is hírneves birtokosa, a honi civilizatika „örök büszkesége és nesztora”,^[159] egész élete példájával s munkálkodásának remekeivel vitán felül kiérdemelte a halhatatlanságot. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az, hogy nem csupán a halálát követő – ily alkalmakkor megszokott műfajú – megemlékezések idézték meg alakját s méltatták kivételes tudományos és tanári teljesítményét, de, átlépve a huszonegyedik századba, a hálás utókor jelesei fél évszázaddal földi pályája végeztével is értékes tanulmányokkal tisztelegtek előtte. S nem feledkezett meg róla a város, Dunaszerdahely sem, ahol a napvilágra jött, s ahol születésének másfélszázados évfordulóján illusztris közönség előtt avatták föl egész alakos szobrát.^[160]

[155] A jogi oktatás reformjáról és a jogászok jövőjéről a Hajnóczy József jogászkollégium felavatása alkalmából ankétot szerveztek, amelyen Hajdú Gyula igazságügyi államtitkáron kívül – többek mellett – előadást tartott Ries István igazságügyminiszter, Szabenyi Endre belügyi államtitkár, Beér János fővárosi tisztifőügyész, Szabó Imre miniszteri tanácsos és Olti Vilmos népbírószági tanácselnök. Az előadások a Jogtudományi Közlöny 1948/11-12. számában is megjelentek.

[156] Vékás, 2018, 75. E megnyilatkozásokra azonban különböző politikai kampányok lélektani szorításában, vagy részére adományozott állami kitüntetések átvétele alkalmából került sor. Ld. Szabad Nép, 1952. március 7., 5.; Jogtudományi Közlöny, 1. sz., 25.

[157] Nizsalovszky, 1956, 272.

[158] Őt, s egész tudományterületét 1953-ban érte a legnagyobb elismerés: „egész élete munkásságáért, a haladó jogásznemzedék nevelése terén szerzett érdemeiért” ekkor Kossuth-díjban részesült. Ld. Szabad Nép, 1953. március 16., 1.; Népszava, 1953. március 17., 3.

[159] A Magyar Jogászegylet szegedi vándorgyűléséről tudósító jellemezte így az akkor már idős professzort. Ld. Jogtudományi Közlöny, 1947/13-14. sz., 22.

[160] „A jog nem csak ész, a paragrafusok, hanem a szív dolga is” – felavatták Szladits Károly szobrát. Ld. Dunaszerdahelyi, 2021. szeptember 16-22:10.

IRODALOM

- 8 Órai Újság (1920). 1920. augusztus 10.
- A Budapesti Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem almanachja, 1938-1939 (1940). Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest.
- A gyorsírás stratégiai jelentőségére I.: A nagyszombati Kath. Érseki Főgimnázium értesítője (1897). Közli: Schlick István. Nagyszombat.
- A Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem tanrendje. 1944-1945. tanév, 1. félév.
- A Pozsonyi kir. Kath. Főgymnasium értesítője az 1867/68 évről (1868). Közli: Wiedermann Károly igazgató. Schreiber Alajos nyomtatványa, Pozsony.
- A Pozsonyi kir. Kath. Főgymnasium értesítője az 1881/82. évben (1881). Közli: Wiedermann Károly igazgató. Stampfel, Eder és társai Könyvnyomtató Intézet, Pozsony.
- A Pozsonyi kir. Kath. Főgymnasium értesítője, az 1882/83. tanévben (1883). Közli: Wiedermann Károly igazgató. Stampfel, Eder és társai Könyvnyomtató Intézet, Pozsony.
- A Pozsonyi kir. Kath. Főgymnasium értesítője, az 1887/88. iskolai évről (1888). Közli: Pirchala Imre igazgató. Stampfel, Eder és társai Könyvnyomtató Intézet, Pozsony.
- A Pozsonyi kir. Kath. Főgymnasium értesítője az 1888/89. iskolai évről (1889). Közli: Pirchala Imre igazgató. Stampfel, Eder és társai Könyvnyomtató Intézet, Pozsony.
- Amerikai Magyar Népszava (1997). 1997. augusztus 8.
- Asztalos László (1973): *A civilizisztika oktatásának és tudományának fejlődése a budapesti egyetemen. 1945-1970.* ELTE-ÁJK, Budapest.
- Asztalos László (1984): Grosschmid tanítványok – Szladits iskola. In: Kovács Kálmán (szerk.): *Jogtörténeti Értékek*. 14. sz. A jogászképzés a magyar felsőoktatás rendszerében. ELTE Jogtörténeti Tanszékének kiadványai, Budapest.
- Az Est (1921). 1921. július 31.
- Az Est (1927). 1921. június 3.
- Az Est (1936): *Párizsi taps a magyar jognak. Szladits professzor beszél két franciaországi előadásáról és a csereelőadások sikeréről.* 1936. február 23.
- Az Est (1937): *Szladits professzor két előadást tart a londoni egyetemen.* 1937. március 7.
- Az Országos Magyar Kir. Statisztikai Hivatal (1873): *Magyarország tisztii cím- és névtára.* Atheneum, Budapest.
- Az Országos Magyar Kir. Statisztikai Hivatal (1892): *Magyarország tisztii cím- és névtára.* Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság, Budapest.
- Az Országos Magyar Kir. Statisztikai Hivatal (1909): *Magyarország tisztii cím- és névtára.* Budapest.
- Az Ujság (1909). 1909. január 19.
- Az Ujság (1913). 1913. május 25.
- Az Ujság (1919). 1919. február 1.
- Az Ujság (1926). 1926. június 25.
- Az Ujság (1941). 1941. december 28.
- Bácskai Tamás (2002): Mátyás Antal: Tények és visszaemlékezések. (Könyvismertetés). In: *Közgazdasági Szemle*. 2002. május.
- Beck Salamon (1938): Karl v. Szladits (Ein Jubiläumsporträt.). In: *Pester Lloyd*. 1938. März 6.
- Beér János. In: *Állam és Igazgatás*. 1966/3. sz.
- Belügyi Közlöny (1900). 1900/15. sz.
- *Budapesti Czim- és Lakásjegyzék* (1905). Franklin-Társulat, Budapest.
- Budapesti Hírlap (1902a). 1902. december 5.
- Budapesti Hírlap (1902b). 1902. január 23.

- Budapesti Hírlap (1916): *Károlyi - miniszterelnök. Az új kormány megalakulása.* 1916. november 1.
- Budapesti Hírlap (1918). 1918. november 1.
- Budapesti Hírlap (1934). 1934. április 25.
- Budapesti Hírlap (1935). 1935. június 28.
- Budapesti Hírlap (1937). 1937. december 25.
- Budapesti Hírlap (1938). 1938. március 6.
- Budapesti Közlöny (1916). 1916/14. sz.
- Büntetőjog Tára. XXXV. k. 12. melléklapja.
- Csizmadia Andor (1971): A közigazgatási képesítés és képzés Magyarországon 1918 előtt. In: *Állam és Igazgatás.* 1971/7. sz.
- Délmagyarország (1917). 1917. március 24.
- Digitalizált Törvényhozási Tudástár: Szladits Károly. (Elérhető: <https://dt.ogyk.hu/hu/component/k2/item/322-szladits-karoly>).
- Dolgozók Világlapja (1947). 1947. április 5.
- Dunaszerdahelyi: Felavatták Szladits Károly szobrát, 2021. szeptember 16. (Elérhető: www.dunaszerdahelyi.sk).
- Eckhart Ferenc – Degré Alajos (szerk.) (1942): *Emlékkönyv Dr. Viski Illés József tanári működésének 40. évfordulójára.* Stephaneum Nyomda, Budapest.
- Élet és Irodalom (1988). 1988. március 18.
- Ellenzék (1943). 1943. május 17.
- Erényi Tibor (1995): Elfelejtett gondolatok. In: *Múltunk.* 1995/3. sz.
- Esti Újság (1944). 1944. március 6.
- Fináczy Ernő rektor beszámoló beszéde (1928). In: *Egyetemi beszédek. 1928-1929. tanév.* Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest.
- Fodor Ármin (1905): *Magyar magánjog.* I-IV. Singer és Wolfner, Budapest.
- Grosschmid Béni (1932-1933): *Fejezetek kötetmi jogunk köréből.* I-II. kötet. 2. kiadás. Grill, Budapest.
- Hamza Gábor (1982): Bonini R.: Introduzione allo studio dell'eta giustiniana. Patron Editore, Bologna, 1977. In: *Acta Juridica.* Tom. 24. 1982/3-4. sz.
- Hamza Gábor (2001): Szász-Schwarz Gusztáv és az európai magánjogtudomány. In: *Magyar Tudomány.* 2001/12. sz.
- Hamza Gábor (2016): Emlékezés Szladits Károlyra (1871-1956), halálának évfordulója alkalmából. In: *Jogtörténeti Szemle.* 2016/2. sz.
- Hamza Gábor – Hoffmann István (2014): A kitüntetéses doktorrá avatás előzményei és mai helyzete a magyar és az osztrák jogászképzésben. In: *Magyar Tudomány.* 2014/12. sz.
- Hamza Gábor – Sándor István (2014): Szladits Károly (1871-1956). In: Hamza Gábor – Siklósi Iván (szerk.): *Magyar Jogtudósok, 4. kötet.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Harmathy Attila (2000): A magyar polgári jogról 1999-ben. *Akadémiai Műhely, Székfoglalók.* Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- Harmathy Attila: *Szladits korának polgári jogáról.* (sajtó alatt).
- Hatos Pál (2018): Az őszirózsás forradalom mostoha köztársasága. In: *Levéltári Közlemények.* 2018/89.
- Hencz Aurél (1976): Jegyzőképzés Magyarországon 1871-1949. In: *Állam és Igazgatás.* 1976/9. sz.
- Hivatalos Közlöny (1908). 1908/2. sz.
- Hupka Ödön (1911): Seneca száműzése. In: *Egyetemes Philologiai Közlöny.*
- Huszadik Század (1901a). 1901/1. sz.
- Huszadik Század (1901b). 1901/2. sz.

- Igazságügyi Közlöny (1895). 1895/14. sz.
- Igazságügyi Közlöny (1898). 1898/11. sz.
- Igazságügyi Közlöny (1907). 1907/1. sz.
- Igazságügyi Közlöny (1914). 1914. február 26.
- Jogtudományi Közlöny (1934). 1934/46. sz.
- Jogtudományi Közlöny (1946): *A Magyar Jogászegylet tisztújító közgyűlése*. 1946/7-8. sz.
- Jogtudományi Közlöny (1947): *A Magyar Jogászegylet szegedi vándorgyűlésére...* 1947/13-14. sz.
- Jogtudományi Közlöny (1948). 1948/11-12. sz.
- József főherceg (1934): *A világháború amilyenek én láttam*. Írta naplója és hivatalos akták alapján József főherceg tábornagy. Az aktaszerű anyagot összegyűjtötte és összeállította vitéz Rubiny Dezső m. kir. ny. altábornagy. VII. k. Tirol védelme és összeomlása. (1918. július 21. – 1918. november 26.). Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- Kádár Miklós; Marton Géza 1880-1957. In: *Az MTA Társadalmi-Történeti Tudományok Osztályának Közleményei*. 8. k. 1958/3. sz.
- Károlyi Mihály (1923): *Egy egész világ ellen I. Harcom a békéért*. Gondolat, Budapest.
- Katona Mór (1895): *A dologi és kötelmi jog*. Reflexiók Szladits cikke fölött. In: *Jogtudományi Közlöny*. 1895/45. sz.
- Képviselőházi napló (1936). 1936. XIII. k.
- Kis Ujság (1948a): *„Az igazság örök, de arckifejezése változik” – Szladits Károly professzor nyilatkozik a családjogban történt gyökeres változásokról*. 1948. április 16.
- Közgazdaság (1946). 1946. november 12.
- *Közhasznu és mulattató nemzeti vagy hazai kalendárium, magyarországi és erdélyi katolikuskok, evangélikuskok, ó hitűek és zsidók számára. Krisztus urunk születése 1860dik szökő azaz 366 napból álló esztendőre*. Pesten, 1859. Trattner és Károlyi Könyvnyomtató Intézete, Budapest.
- Küllői Rhorer László (1987): *Hős az, aki legyőzi a félelmet. Történet egy tolmácsról, aki találkozott a történelemmel (Küllői Rhorer Lászlóné)*. In: *Európai kulturális füzetek. 20-21*. (Elérhető: http://www.c3.hu/~eufuzetek/index_2021.php?nagya=20_21/2021_D02_KulloiR.L-ne.html).
- Mádl Ferenc (1960): *Magyarország első polgári törvénykönyve – az 1959. évi IV. törvény a polgári jogi kodifikáció tükrében*. In: *Az MTA Társadalmi-Történeti Tudományok Osztályának Közleményei*. 1960/1-2. sz.
- Magyar Gyáripar (1921). 1921. november 1.
- Magyar Nemzet (1944). 1944. március 7.
- Magyar Nemzet (1945): *A főváros tisztújító közgyűlése*. 1945. november 29.
- Magyar Nemzet (1946a). 1946. november 13.
- Magyar Nemzet (1946b). 1946. december 12.
- Magyar Nemzet (1946c). 1946. december 22.
- Magyar Nemzet (1947): *Magyar-osztrák jogásztalálkozó Budapesten*. 1947. április 11.
- Magyar Nemzet (1949). 1949. október 22.
- Magyar Országos Tudósító (1938). 1938. március 5.
- Magyar Tudomány (1970): *Az Akadémia új levelező tagjai munkájukról és a tudományról*.
- Magyar Tudományos Akadémia Tagajánlások (1930). Budapest.
- Magyar Tudományos Akadémia Tagajánlások (1943). Budapest.
- Magyar Tudományos Akadémia Tagajánlások (1945). Budapest.
- Magyar Tudományos Akadémia Tagajánlások (1948). Budapest.
- Magyarország (1827). 1827. október 25.
- Magyarország (1900). 1900. február 28.

- Magyarország (1902). 1902. december 5.
- Magyarország (1932). 1932. február 28.
- Major Ottó (1984): Egy ember a történelemben. In: *Élet és Irodalom*. 1984. június 8.
- Meszlényi Antal (1947): Zichy Gyula kalocsai érsek lélek- és életmentő akciója. In: Meszlényi Antal (szerk.): *A magyar katolikus egyház és az emberi jogok védelme*. Szent István Társulat, Budapest.
- Moór Gyula (1947): *Tegnap és holnap között*. Révai, Budapest.
- Munkácsi Ernő (1934): Szladits Károly – Fürst László – Ujlaki Miklós: Kötelmi jog. (Könyvismertetés). In: *Jogtudományi Közlöny*. 1934/25. sz.
- Nemzeti Ujság (1937): *Szladits Károly tanári jubileuma*. 1937. november 27.
- Nemzeti Ujság (1943a). 1943. május 16.
- Nemzeti Ujság (1943b). 1943. szeptember 7.
- Népszava (1906). 1906. szeptember 8.
- Népszava (1913): *A szakmák küldöttsége az igazságügyminisztériumban*. 1913. november 23.
- Népszava (1919). 1919. február 1.
- Népszava (1920): *A népbiztosok pöre*. 1920. november 3.
- Népszava (1953). 1953. március 17.
- Névai László (1978): Polgári eljárásjogi gondolkodásunk fejlődése. In: *Jogtudományi Közlöny*. 1978/51. sz.
- Nizsalovszky Endre (1946): Villányi László: A magyar magánjog rövid tankönyve. Könyvismertetés. In: *Jogtudományi Közlöny*. 1946/5-6. sz.
- Nizsalovszky Endre (1956): Szladits Károly 1871-1956. In: *Magyar Tudomány*. 1956/4-6. sz.
- Ország-Világ (1895). 1895. október 20.
- Palasik Mária (2015): A budapesti kitelepítések politikai háttere és levezénylése, 1951-1953: „Lehetetlen, hogy a város legdöntőbb részében ezrével lakjanak a régi rendszer elszánt hívei...” In: *Századok*. 2015/6. sz.
- Pápai Lapok (1919). 1919. január 19.
- Pester Lloyd (1937): *Ehrung eines ungarischen Rechtsgelehrten in England*. 1937. március 13.
- Pesti Napló (1895): „*Sub auspiciis Regis*.” *A Tudomány-Egyetem ünnepe*. 1985. október 12.
- Pesti Hírlap (1897). 1897. november 16.
- Pesti Hírlap (1919). 1919. január 4.
- Pesti Hírlap (1941): *Szladits Károly hetvenéves*. 1941. december 30.
- Pesti Hírlap (1943). 1943. május 16.
- Pesti Napló (1897). 1897. november 16.
- Pesti Napló (1917). 1917. február 4.
- Pesti Napló (1927). 1927. október 25.
- Pesti Napló (1937): *Szladits professzor előadásai Londonban*. 1937. március 13.
- Pesti Napló (1938). 1938. március 6.
- Politikai Ujdonságok (1861): *Pozsonymegye tisztikara újonnan alakított névsora*. 1861. december 4.
- Reggeli Hírlap (1918): *A népuralom első kormánya*. 1918. november 1.
- Religio (1893). 1893/6. sz.
- Révész T. Mihály (2020): A magánjog „állócsillaga”: Szladits Károly – a jogtörténész szemével. In: *Jog-Állam-Politika*. 2020. Különszám.
- Sárffy Andor (1938): Szladits Károly. In: *Budapesti Hírlap*. 1938. március 6.
- Sipos András – Donáth Péter (1999): „*Kelet Párizsától a bűnös városig*” – *Szöveggyűjtemény Budapest történetének tanulmányozásához 1. 1870-1930*. Budapest Főváros Levéltára, Budapest.

- Sürgöny (1861): *Névsora az újonnan alakított pozsonmegyei tisztikarnak*. 1861. november 30.
- Szabad Nép (1952). 1952. március 7.
- Szabad Nép (1953). 1953. március 16.
- Szabadság (1946). 1946. november 14.
- Szegedi Népszava (1945): *Ankét a kultuszminisztériumban a szegedi egyetem jogi karáról és a jogászképzés reformjáról*. 1945. július 8.
- Szívós Kristóf: A Tanácsköztársaság után felállított igazolóbizottság körüli vita a Budapesti Tudományegyetem jogi karán. In: *Jogtörténeti Szemle*. 2021/4. sz.
- Szladits Károly (1895): Dologi és kötelmi jog. In: *Jogtudományi Közlöny*. 1895/45. sz.
- Szladits Károly (1902): *A magyar magánjog vázlat*. Grill Kiadó, Budapest.
- Szladits Károly (1903): Deák Ferenc és a magánjog. In: *Jogtudományi Közlöny*. 1903/42. sz.
- Szladits Károly (1910a): Munkásbiztosítás és magánjogi kártérítés. In: *Munkásügyi szemle*. 1910/1., 2., 5., 9., 10., 11. sz.
- Szladits Károly (1910b): Munkásbiztosítás és magánjogi kártérítés. In: *Munkásügyi szemle*. 1910/10. sz.
- Szladits Károly (1918): Jogrendszerünk átalakulása. In: *Jogtudományi Közlöny*. 1918/51. sz.
- Szladits Károly (1933): Jogszabály és bírói ítélet. In: *Jogtudományi Közlöny*. 1933/24. sz.
- Szladits Károly (1938): Szent István magánjogi törvényei. In: *Magyar Jogászegyleti Értekezések*. 6. évf. Szent István-szám.
- Szladits Károly (1942): A magyar magánjog jellegváltozásai az utolsó száz év alatt (1840-1940). In: Eckhart Ferenc – Degré Alajos: *Emékkönyv Illés József egyetemi tanári működésének negyvenedik évfordulójára*. Stephaneum ny., Budapest.
- Szladits Károly (1944): *Keveházi Kováts Gyula r. tag. emlékezete. A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek*. XXIV. k. 5. sz. Magyar Tudományos Akadémia kiadása, Budapest.
- Szladits Károly (1946): Beköszöntő. In: *Jogtudományi Közlöny*. 1946/1-2. sz.
- Szladits Károly (1948a): A Szovjetunió magánjogi törvénykönyve és a magyar kodifikáció. In: *Jogtudományi Közlöny*, 1948/7-8. sz.
- Szladits Károly (1948b): A szerződésen kívüli kártérítés szabályai a szovjet jogban. In: *Jogtudományi Közlöny*. 1948/11-12. sz.
- Szladits Károly (főszerk.) (1941): *Magyar Magánjog, 1938-1941*. 1-6. kötet. Grill, Budapest.
- Takács Péter (2016): Somló Bódog élet- és pályarajza, dokumentumokkal illusztrálva. In: *Jog-Állam-Politika*. 2016/4. sz.
- Takács Péter (2018a): Most már nincs magánjog, nincs közjog, szüntessék be az előadásokat.” Szladits Károly tanúvallomása a népbiztosok perében. In: *Jogtörténeti Szemle*. 2018/3-4. sz.
- Takács Péter (2018b): Szladits Károly levelei Somló Bódoghoz. In: *Iustum Aequum Salutare*. XIV. évf., 2018/3. sz.
- *The International Who's Who* (1935). Europa Publications Ltd., London.
- Tibori Szabó Zoltán (2011): Auschwitz-jegyzőkönyvek: kikhez jutottak el, és mikor? (Elérhető: https://adatbank.ro/html/cim_pdf1344.pdf).
- Tolnai Világlapja (1942). 1942. január 14.
- Tóth Gábor Attila (2009): Szabadráb. In: *Élet és Irodalom*. 2009/6. sz.
- Uj Kelet (1920): *Vádbeszéd a népbiztosok perében*. 1920. november 11.
- Ügyvédek Lapja (1913). 1913/22. sz.
- Ünnepi dolgozatok Szladits Károly egyetemi tanár 70. születésnapjára (1941). A Budapesti Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Magánjogi Szemináriuma, Budapest.
- Vámbéry Ruzstem (1934): Búcsú. In: *Jogtudományi Közlöny*, 1934/46. sz.

- Vékás Lajos (2007): Új irányok a magánjogtudományban. In: *Magyar Tudomány*. 2007/12. sz.
- Vékás Lajos (2018): Szladits Károly és magánjogi iskolája. In: *Jogtudományi Közlöny*. 2018/2. sz.
- Világ (1918): *Megalakult a Károlyi-kormány*. 1918. november 1.
- Világ (1945): *Ma ül össze a főváros törvényhatósági bizottsága*. 945. november 29.
- Világgy Miklós (1956a): Szladits Károly 1871-1956. In: *Jogtudományi Közlöny*. 1956/6. sz.
- Világgy Miklós (1956b): Szladits Károly 1871-1956. In: *MTA Filozófiai és Történettudományok Osztályának Közleményei*. 8. k. 2. sz.
- Világosság (1947). 1947. január 5.
- Weltner Andor (1956): Szladits Károly. In: *Állam és Igazgatás*. 1956/6. sz.
- Zlinszky János (2000): Akadémikusok a magyar jog kiegyezés utáni fejlesztésében. In: *Akadémiai Műhely*. Közgyűlési előadások, 2000. I. k.

Rekviem a jó gazdáért (Emlékezés Szladits Károlyra)

I. A JÓ GAZDA: EMBERTÍPUS ÉS MAGATARTÁSI MÉRTÉK

Az ember és az emberiség történetében az eddigi legnagyobb életmód- (létezőmód-, paradigma-) váltás a *neolitikus* (mezőgazdasági) forradalom volt. Az ember a természetes, a természetben és a természettel együtt élő (vadászó, halászó, gyűjtögető) addigi (több mint kétmillió éves) életmódjáról kb. tízezer évvel ezelőtt a növénytermelő-állattenyésztő, letelepedő és gazdálkodó életmódra tért át. A természet egy darabját, az élővilág egy részét birtokába vette, uralma alá hajtotta. Ezt „szentesítette” a Biblia: „És monda Isten: Teremtsünk embert a mi képünkre és hasonlatosságunkra; és uralkodjék a tenger halain, az ég madarain, a barmokon, mind az egész földön” (Mózes I. 1:26.). Az ember tehát megmunkálta, művelte és őrizte a földet (Mózes I. 2:15.), de nem mint szolga vagy munkás, hanem munkája által mint a sajátját, és ezt a természetes tulajdonát a közössége többi tagja is elismerte. Az ember művelte a tulajdonát, tulajdona művelte az embert. A tulajdon ugyanis nem csak joggal, de kötelességekkel, fáradsággal, terhekkel, kockázatokkal és felelősséggel is járt. Hogy mindezt mérsékelje, jól, sőt, egyre jobban kellett gazdálkodnia, az embernek mint magántulajdonosnak jó gazdává kellett válnia. Munkáját arca verítékével nem csupán önmagáért, de a gyermekeiért, a feleségéért, a családjáért is végezte. A gazdálkodás alapegysége a családi gazdaság lett. Tízezer év alatt kifejlődött az új embertípus, a jó gazda és gondoskodó családapa. A párhuzamosan kialakuló jognak, mint emberi magatartás-szabályozó eszköznek, mint normarendszernek ez lett az emberképe, mintaképe, ajánlott modellje. Az ősmódel az ipari forradalomig egyben csúcsmódel is maradt, a kapitalista (szabadversenyos) piacgazdaság, majd a szocialista tervgazdaság azonban ellenségének tekintette. Mind a kettőnek jó proletárok tömegére, nem jó gazdákra volt szüksége. Mai, posztindusztriális korunk, amiről még nem tudjuk, hova fejlődik(?), globális méretekben vetette fel a modellváltás (új paradigmaváltás) szükségességének kérdését, amire kezdjük keresni a választ. A jó gazdánál azonban nem lesz könnyű jobbat kitalálni, új emberképet konstruálni. A jó gazda ugyanis egyúttal jó ember, jó férj és jó apa is.

A jó gazda, mint magatartási mérték és mint a jó ember ideáltípusának jogi előképe a római jogi *bonus et diligens pater familias*. „A culpa levis az enyhe, kisebb fokú gondatlanság, melynek mértéke szintén objektív,

de a *culpa latá*hoz képest már enyhébb: a *bonus et diligens pater familias*, vagyis a derék és gondos családapa diligentiája, gondossága (a régebbi magyar jog szerint a jó gazda gondossága).^[1] Ebben a tankönyvi értelmezésben a családapa derék és gondos férjként és apaként tűnik fel, aki azért dolgozik, gazdálkodik, hogy gondoskodjon a családjáról, annak létbiztonságáról.

Hasonló értelemben írt erről Szladits Károly is 1941-ben: "A gondatlanságot rendszerint tárgyi, objektív zsinórmértékkel mérjük. A római jog mintájára beszélünk a rendes családapa (*bonus paterfamilias*) gondosságáról; újabban inkább a rendes embert említjük gondossági mértékként (avagy a derék embert, aki kellő figyelemmel van mások érdekeire). A rendes ember gondossága valójában szimbolikus értékelő fogalom, amelyet különböző élethelyzetekhez viszonyítva alkalmazunk (rendes kereskedő, rendes fuvarozó stb.); értjük vele a társadalomban kialakult felfogást arról a körültekintésről és megerősítésről, amelyet az átlagembertől az illető élethelyzetben méltán el lehet várni, anélkül, hogy ezzel az élet normális lefolyását, az egyén szükséges cselekvési szabadságát gátolnók. Ennek a gondosságnak az elmulasztása az átlagosan felróható gondatlanság (*culpa in abstracto*)."^[2]

Ez a rendes, derék ember azonban más összefüggésben, szélesebb értelemben is feltűnik nála, amiből kirajzolódik a klasszikus magyar magánjog ember- és társadalomképe.^[3] „Az életviszonyoknak főképen két köre az, amelyben az ember túlnyomóan mint magánegyén áll szemben más magánegyénekkel: a magángazdaság és a családi élet. Ezek a magánjog fő tárgyai; a magánjog lényegében vagyoni jog és családjog. ...A magán-vagyonjog feladata elsősorban az, hogy kijelölje az anyagi javak körét, amelyek a »gazdálkodó alany« (kiemelés tőlem: L.B.) uralma alá vetvék és biztosítsa ezt az uralmat mások zavaró behatása ellen. Ez a tágabb értelemben vett tulajdon rendje, az ún. dologi jog. A magánjog további feladata, hogy a »gazdálkodó alany« (kiemelés tőlem: L.B.) számára biztosítsa »más gazdálkodó alanyoknak« (kiemelés tőlem: L.B.) azt a közreműködését, azokat a »szolgáltatásokat« más gazdaságok részéről, amelyek a gazdálkodás folytatásához szükségesek. A magán-szolgáltatásoknak ez a joga az ún. kötelmi jog. ...Ezt a két szabálycsoportot kiegészíti a családtagok közti különleges vagyoni viszonyok rendje, a családi vagyoni jog, és a vagyoni sorsát a »gazdálkodó alany« (kiemelés tőlem: L.B.) halála esetére elrendező öröklési jog.”^[4] Így kerek a magánjog világa, melyben minden a helyén van, egy feltétellel: ha magángazdasági rendben érvényesül.

[1] Földi – Hamza, 1996, 428.

[2] Szladits, 1941, 365.

[3] Lenkovics, 2009, 197-208.

[4] Szladits, 1941, 21-22.

II. A MAGÁNGAZDASÁGI RENDRŐL

„A magángazdasági rendnek nélkülözhetetlen előfeltétele a magántulajdon rendje, amely biztosítja »az egyes gazdálkodó alany részére« (kiemelés tőlem: L.B.) az uralmat a termelés tényezőin. ...A mai erkölcsi és gazdasági tényezők között ez a rendszer biztosítja az emberi egyéniség legteljesebb erő kifejtését és ezzel az emberiség haladását. Ez a magángazdasági rend pedig túlnyomóan a magánjogon alapszik. Ilykép a magánjog tűnik fel a mai emberi művelődés egyik alappilléreül.”^[5] Ez a magántulajdon, a magángazdaság és a magánjog legfennköltebb himnusza, amit valaha olvastam. Ez a dicséret valójában a jó gazdáról szól. A magánjog (a törvény) védi a gazdálkodó ember egyéniségével és legteljesebb – testi és szellemi – erő kifejtésével, szorgalmas munkájával teremtett tulajdonát, és ezzel egyúttal a tulajdoni tárgyak (a föld, a műhely, az üzlet, a vállalkozás stb.) számára is biztosítja, hogy azoknak legyen jó gazdája. A gazda tulajdona és a tulajdon gazdája az érem két oldala. Hangsúlyos megfogalmazás az is, hogy a termelés tényezői feletti uralom nem egyesek (kevesek) számára biztosított, hanem az egyes – ami a jogban azt jelenti, hogy minden egyes – számára mint lehetőség adott. Az pedig, hogy a magánjog az emberi művelődés egyik alpillére, mai, aktuális megfogalmazásban úgy hangzik, hogy „az európai civilizáció” (részeként az Európai Unió) három tartópillére közül az egyik – a görög filozófia és a kereszténység mellett – a római magánjog, annak pedig központi alakja, emberképe a *bonus et diligens pater familias*, a magyar jogban: a jó gazda. Tudjuk jól, hogy a jó gazda lehet egy valóságos (hús-vér) ember, de sokkal inkább egy eszménykép, a magánjog (sőt, ma már: a jog) világában – Szladits szóhasználatával – egy iránymutató eszme, jogeszme, ami felé törekedni kell, akkor is, ha soha el nem érjük, vagy ha átmenetileg távolodunk is tőle. Olyan, mint az igazságosság iránymutató eszméje: „törvény és igazságosság mindig abban a viszonyban áll, mint eszmény és valóság. Az eszmény fogalmában benne van az elérhetetlensége: olyan, mint a szivárvány, mely egyre fut előlünk, habár irányában haladunk is.”^[6] Az eszményképek (mint a jó gazda is), a szimbólumok nem fikciók, lehetnek emberi életek és emberi építmények (konstruktumok, mint a jogrendszer is) szilárd alapjai. Hankiss Elemér erről így írt: „Lehet, hogy kiderül majd, hogy a szimbólumokból épült légvárak végül is igazi várak. S néha még erősebbek is, mint a kőből épült erődítmények. Kiderülhet, hogy az emberi szellem teremtette formák és alakzatok, ámbár törékenyek és veszendők, fontosabbak, mint manapság hisszük, hinni akarjuk, hinni merjük. ...Teremteni valamit a semmiből, (...)fölpépíteni a szabadság, az értelem és a méltóság világát egy néma és üres univerzumban: ez, úgy hiszem, emberhez méltó munka volt. Igazi emberi kaland.”^[7]

[5] Szladits, 1941, 31.

[6] Szladits, 1941, 40.

[7] Hankiss, 2014, 411-412.

III. A MAGÁNGAZDASÁG ALANYÁRÓL

Magyarország a török hódoltság idején a kőből épült végvárak országa lett, melyeket aztán a felszabadító – megszálló – új idegen birodalom a földig rombolt. Ezek múltidéző kövei ma turistalátványosságok. De hogyan is állunk a nagy eszmékből épített, a kőváraknál maradandóbb „légvárainkkal”? A jó gazda fogalmához kötődve közülük csupán néhányat említek röviden. Elsőként Hajnóczy Józsefet, a Szabadság és Egyenlőség Társaságának tagját, a magyar polgárosodás mártírját, aki már 1790-ben így írt: „Szabad magengedett tisztességes eszközökkel kinek-kinek belátása szerint helyzetét jobbá tenni, vagyonát gyarapítani. Ezeket minden egyént megillető természeti szabályoknak tartom, melyeket a törvények sem módosíthatnak, mégis törvényekbe kell iktatni őket, hogy növekedjen a hazaszeretet. (...) Köztudomású, hogy azok, akik saját jogon rendelkeznek birtokkal, jobban művelik a földet azoknál, akiknek nincsen saját birtokuk. Azonkívül azt a sok apró földdarabot, amelynek külön-külön »gazdája van« (kiemelés tőlem: L.B.), nagyobb iparkodással művelik, mint az egy tulajdonos nagy kiterjedésű földjeit. (...) A tapasztalat azt mutatja, hogy többet végez egy nem robotoló munkás, mint két robotoló. (...) Mindenki tudja, hogy a kincstári javakkal gazdálkodnak a legrosszabban. Ha a földbirtok által a haza teljes jogú polgárai lesznek, körömszakadásig védik majd azokat a törvényeket, melyek alapján birtokhoz jutottak.”^[8] Hajnóczy gondolatai a 19. századi reformországgyűlésektől a teljes 20. századon át mind a mai napig aktuálisan csengenek. Gróf Széchenyi István, a legnagyobb magyar, 1830-ban, a Hitel című könyve negyedik fejezetében arról értekezett, hogy „A magyar gazda ma (hitel és szabad polgári tulajdon hiányában – megjegyzés tőlem: L. B.) nem viheti mezeit a’ legmagasb virágzásra.” Fejtegetését egy ma is aktuális figyelmeztetéssel zárta: „Azonban végezzük a’ szakaszt ezen jószándéku kis tanáccsal, hogy kiki, ha »practicus jó gazda« (kiemelés tőlem: L.B.) nevét méltán akarja viselni, jövedelménél kevesebbet költsön.”^[9] Két évvel később, a Stádium előszavában így írt: „Hunnia minden lakosinak polgári létet adni! ím ez a’ mit 1832-ben teljes meggyőződés szerint, honunkra nézve nemcsak nem időelöttinek, sőt szinte már időutáninak tartok. Hanem valamint minden bizonnal jobb lett volna 1792-ben gyökeresen megjavítani alkotmányunkat.”^[10] Ez a mondat akár Hajnóczy rehabilitációjának is tekinthető. A Stádium kilenc törvényjavaslatának egyike a „Ius proprietatis”-ről, a szabad polgári tulajdon megteremtéséről szól, mert „Nincs olly akadály, melylyen az emberi állhatatosság ne győzne, ha a’ munkálók magokért ’s övéikért fáradoznak; midőn a legkisebb nehézségek előtt is visszajed a’ mindig másért izzadó szolga. (...) mert magáén ’s magáért dolgozott – olly csodákat művelt, hogy a’ gondolkozók közt az már őszintén elismert igazsággá lőn: hogy nem a’ nép

[8] Hajnóczy, 1966, 617-626.

[9] Széchenyi, 1979, 76-107.

[10] Széchenyi, 1984, 29.

sokasága okozza egy vidék virágzását, hanem a' nép mineműsége.”^[11] Mintha Berzsenyi Dániel *A magyarokhoz* című versének (1807) sorait idézné e gondolat: „Nem sokaság, hanem lélek s szabad nép tesz csuda dolgokat”, de a saját birtok, a szabad polgári tulajdon szilárd talapzatán. Mert a tulajdonhoz tanulás és tudás, szakértelem és szorgalmas munka, gondosság és felelősségvállalás, becsület és tisztesség is kell. Mert nemcsak az ember műveli a tulajdonát, tulajdona is műveli az embert. A tulajdonos emberek sokasága „kiművelt emberfők sokaságát” igényli és eredményezi. A szabad tulajdonosok, a jó gazdák sokasága alkot szabad és virágzó társadalmat.

IV. SZABADSÁG ÉS TULAJDON

Az első reformországgyűlésen (1832-1836) ilyen és hasonló gondolatokkal be kellett bizonyítani, hogy a tulajdon kérdése nem pusztán magánjogi kérdés, hogy a tulajdon „felszabadítása” a feudális kötelékekből egyfelől, és az ember és a társadalom felszabadítása másfelől, egymástól elválaszthatatlanok. A magántulajdon és a magángazdaság kérdése tehát egyúttal közjogi, sőt alkotmányos kérdés is. A polgárosodó társadalmak két legfőbb értéke, a szabadság és a tulajdon egyúttal az egyes embert (a polgárt) motiváló két legfőbb hajtóerő. Társadalmi alapérték szerepükben a társadalmi béke, a kiegyensúlyozott fejlődés, a „haladás” feltételei. Mert mivel lehet ezeket leginkább előmozdítani? Kölcsény szerint „nem egyébbel pedig, csak oly közös érdekekkel, mely a társadalom tagjait egyformán kösse a hazához. S ez érdek csupán két szó: szabadság és tulajdon.”^[12] Deák Ferenc ezt 1840-ben így értelmezte: „A szorgalomnak két hatalmas rugója van: szabadság és tulajdon. Két hatalmas ösztön ad a polgárnak erőt s lelkesedést a hon védelmében, s e két ösztön: szabadság és tulajdon. Csak két erő köti biztosan a népet honhoz és törvényhez, s e két varázserő: szabadság és tulajdon. Azon törvény, melyet az örökmegváltásról alkotott mostan a törvényhozás, a szabadság és tulajdon boldogító közáldásainak első alapját tette le, s ezen alapról biztosan fog emelkedni honunk szebb jövője. A tulajdonnal bíró szabad polgárok számát növeli ezen törvény, csak ezek által erős a haza, mert a szabadság többekkel megosztva becsében nem vesz, sőt erejében nyer s biztosságában növekedik.”^[13]

A nemes eszmék gyakorlati valóra váltása azonban a megkésett polgárosodás európai perifériaországában (Magyarországon) csak nagyon vontatottan haladt, és többször is elakadt. Társadalmi méretű tömeges tulajdonosztásra csak 1945-ben, a földreform keretében, a földosztással került sor. Ennek jelentőségét a korabeli politikusok nagyra értékelték, a kommunisták viszont már 1948-

[11] Széchenyi, 1984, 29.

[12] Lukácsy (szerk.), 1988, 256.

[13] Lukácsy (szerk.), 1988, 256.

tól semmibe vették. Kovács Imre, parasztpárti politikus még így fogalmazott: „A földreformmal a politikai hatalom is átszállott a népre. Parcellázták a politikai hatalmat is.”^[14] Kéthly Anna még kiterjesztőbben értékelte a földreform jelentőségét: „Egy új honfoglalás folyik nálunk, a dolgozók akarják végleg birtokba venni ezt az országot. A társadalmi és politikai egyenlőséget a szociális demokráciában ki kell egészíteni a gazdasági feltételek egyenlőségével is. Amint anarhonizmus volt a 19. században a rabszolgaság, úgy időszerűtlen már a jobbágyosság és a gazdasági rabszolgaság bármely fajtája vagy formája.”^[15] A saját munkával teremtett és fenntartott, az egyén és családja szabadságát megalapozó kistulajdon valóságos „teológiáját” Veres Péter írta meg: „A kisbirtokos földje tehát nem mozgatható tőkevagyon, hanem csak megélhetési alap. Egyetlen előnye csak az, (...) saját földjén talál munkát és saját maga termeli a kenyerét. Ez nagy dolog, a legnagyobb dolog a földön, mert a legnagyobb egyéni szabadságot biztosítja az embernek, ezért ragaszkodik a paraszt olyannyira, életre-halálra a földjéhez. Igaza van: a legmagasabb rendű élet a szabad kisbirtokos élet.” Elvégre „nem a nép van a gazdálkodásért, hanem a gazdálkodás van a népért.”^[16] A kommunisták azonban ezt éppen fordítva gondolták. Bár 1945-ben még taktikai okokból a földosztás mellett politizáltak, de amint totális diktatúrájukat kiépítették, a gazdaságban (Lenin tanait követve) nem ismertek el semmit, ami magán, a jó gazda kuláklistára került, akit mint osztályellenséget gazdaságilag és politikailag el kellett lehetetleníteni, de akár fizikailag is meg lehetett semmisíteni. Ez a folyamat 1960-63-ban a kényszer-kolhozosítással zárult, minek következtében a mezőgazdaságban paraszt-polgár és jó gazda helyett mindenki cseléd lett. A tulajdonnal együtt odalett a szabadság is. A mezőgazdasági nagyüzemekben, az iparszerű mezőgazdálkodásban a volt gazdák zöme felesleges emberré, szabad munkaerővé vált, az erőltetett iparosításnak és városiasításnak viszont – minő véletlen – éppen rájuk volt szüksége. Nem csak a termőföldnek, de a falunak, majd később az anyaföldnek (a hazának) sem maradt elegendő, ragaszkodó, jó gazdája. A második és harmadik generációs utódok már mint „szabad munkaerő” (human power) áramlottak az Európai Unió nyugati országaiba és szerte a nagyvilágba. Magántulajdon nélkül ez lett az ő szabadságuk.

V. TULAJDON ÉS CSALÁD

A szocializmusban zajló tudatos gazdátlanítási, majd a kapitalizmusban spontán zajló (piaci alapú) gazdátlanodási folyamatnak, a társadalmi mobilitásnak (az erőszakolt átrétegződésnek) nemcsak az egyes emberek, de a társadalom mint nagy közösség természetes építő elemei, a családok is kárát látták.

[14] Balogh (szerk.), 1980, 117.

[15] Kéthly, 1945, 5.

[16] Veres, 1948, 86., 91.

A mezőgazdálkodó társadalmakban általában, mintegy tízezer éven át, de a magyar nemzetgazdaságban is ezer éven át a gazdaság alapvető egysége a családi gazdaság volt. Az egymást váltó újabb és újabb generációk a közös munkára, együttműködésre, egymás kölcsönös támogatására nevelődtek, és ez a társadalmi szocializációra is kihatott. A családon belüli bizalom egymás iránt társadalmi bizalmi tőkévé, a családi szolidaritás társadalmi szolidaritássá összegződött. Ha ezek is megroppannak, összeroppanhat a társadalom is. Emellett mondjuk ki azt is, hogy a házasság és a család természeti alapokra épülő szeretetközösség is, ami szelídíti, jobb, emberségesebb emberré formálja az embert. Ennek válsága esetén viszont újból erősödni kezd az ember ragadozó, agresszív természete, a szeretet-geisztusokat ismét erőszak-geisztusok váltják fel.^[17] Francis Fukuyama sikerkönyvében a „Nagy Szétbomlás” három fő okának a házasság és a család válságát, a társadalmi bizalmi tőke hiányát illetve a hanyatlását, valamint az agresszió és a bűnözés terjedését tartja.^[18] Az erőszakolt, totális kollektivizmus történelmi ellenhatásaként most a féktelen és önző individualizmus romboló hatásaival kell szembenézni, különben az emberi (pontosabban: a nyugati) társadalom atomjaira hullik szét. De az is lehet, hogy ez a nyugati egocentrikus énkép és a keleti szociocentrikus énkép rivalizálása, ami akár a civilizációk összezapásába is torkollhat.^[19] Előbbi gondolatok jól illusztrálják, mekkora kockázattal jár egy-egy uralkodó ideológia jegyében az emberrel és társadalommal kísérletezni, illetőleg, hogy a társadalomtudományoknak, de különösen a közgazdaság- és a jogtudománynak mennyivel szélesebb összefüggésrendszerben és milyen hosszú időtávban kellene gondolkodnia. Ha igaz az, hogy a nagy szétbomlást nagy újjászerveződésnek kell követnie, hogy a romba dőlő házat is újjá lehet építeni, akkor a családból és a családi alapú magángazdasági rendből is lehet még valamit megmenteni és újrahasznosítani.

VI. POLGÁROSODÁS ÉS KÖZJOGIASODÁS

Bibó István a polgári forradalmat „a született rang nyomasztó uralma alóli felszabadulásként”, a szocialista forradalmat „a született vagyon nyomasztó uralma alóli felszabadulásként” értelmezte és egy egységes folyamat két fázisának tekintette.^[20] Mindkettő lényege az emberi méltóság kiteljesítése, az ember átvezetése a megalázó szolgaság állapotából a szabadság általános állapotába. Ez az állapot a polgári lét állapota, aminek alapja és garanciája a szabad polgári tulajdon, úgy is mint a hatalom (akár a totális állam hatalma, akár a túlméretes gazdasági-pénzügyi uralmi tényezők hatalma) legfőbb korlátja. Erős demokráci-

[17] Bibó, 1986, 44-45.

[18] Fukuyama, 2000, 47-90.

[19] Kovács, 2007, 80.

[20] Bibó, 1986, 44-45.

ák ott alakultak ki, ahol egy széles (többségi) vagyonos polgári réteg alkotott törvényeket „a nyomasztó uralmak” féken tartására, korlátozására, szociális és igazságos ellensúlyozására. Kezdődött ez az igazságos és arányos közteherviseléssel, folytatódott a tulajdon szociális kötöttségeivel, és eljutott a tulajdon társadalmi felelősségéig (de folytatódnia is kell: a tulajdon környezeti felelősségével és a fenntartható tulajdoni rend követelményével). Szladits mindezeket a „közérdekre tekintettel lét” követelményének, röviden a köztekintetek figyelembe vételének nevezte.^[21] Az ő felfogása szerinti magántulajdoni és magángazdasági rend, a polgár (értve alatta a jó gazdát is) tulajdona megfelelt a mindenkori követelményeknek, sőt, a mai környezeti és fenntarthatósági követelményeknek is. Egyszerűen azért, mert gazdasága és gazdálkodása emberléptékű és emberközpontú volt, illeszkedett a természeti és társadalmi közegbe, amelyben működött. Illeszkedett „egy ember cselekvőségéhez”, a *bonus et diligens pater familias*, a jó gazda gondosságához, maga és családja létbiztonságához. Az egyéni (családi) gazdaság nem jelentett nyomasztó uralmi veszélyt a vele egyenjogú és mellérendelt polgárokkal és más gazdákkal szemben, ezért nem kellett (volna) ezt a kistulajdont „elközjogiasítani”, közkötelezettségekkel túlterhelni, kiüresíteni, vagy akár elkobozni, rekvirálni. Szladits Károly tisztában volt a klasszikus magánjogot, az annak ember- és társadalomképét fenyegető, újfajta veszélyekkel. Ismerte az I. világháborút, majd pedig az 1929-33-as világgazdasági válságot követő válságjogi jogalkotás hatásait, a közjog „benyomulását” a magánjogba. Tudott a szovjet típusú társadalmasításról és tervgazdálkodásról, amit éppúgy elutasított, mint a német nemzeti szocializmus nálunk is divatos gazdasági jogi teóriáját. Mindezekben a magánjog teljes elközjogiasításának veszélyét, egyúttal a magánélet és a privát autonómia végét látta. Ugyanakkor – részben fejet hajtva a változó világ tényei előtt, részben kijavítandó a magánjognak mint az „önzés bibliájának” hibáit és hiányosságait – maga is elismerte, sőt szorgalmazta a magánjog etizálásának és szocializálásának szükségességét. Mérsékelt kompromisszumkészséggel írta: „A magángazdaság és a családi élet viszonyai is át meg át vannak szőve közjogi szabályokkal. Hogy ezek az életviszonyok mennyiben állanak közjogi, mennyiben magánjogi szabályok uralma alatt, az az emberi művelődés különböző szakai szerint változik és szoros összefüggésben áll a társadalmi gazdálkodás és a családi élet formáival.”^[22] A megfogalmazásból úgy tűnhet, mintha Szladits tág mozgásteret adott volna az állam és a közjog térnyerésének a magánélet és a magánjog rovására. Másutt azonban konkrétan fogalmaz, amiből egyértelmű, hogy egyfajta kiegyensúlyozottságot, „arany középutat” keresett: „A társadalmi gazdálkodás mindig egyéni (individuális) és közületi (kollektív) gazdálkodási módok összehatásából áll. Az elképzelhető legszélső közületi rabság (kommunizmus) sem lehetne el bizonyos egyéni (fogyasztási) vagyonkör elismerése nélkül, amelyen belül az egyén szabadon rendelkezik. Viszont – magasabb kultúrfokon – alig van olyan szélsően

[21] Szladits, 1937.

[22] Szladits, 1941, 23.

individuális gazdálkodás, amely bizonyos közös célokra ne egyesítene gazdasági erőket (közháztartás).”^[23] Ebből a megfogalmazásból derül ki, hogy Szladits a kommunizmust kollektív rabságnak tekintette, amihez képest a magasabb kultúrfokot a nem szélsőségesen individualista magángazdálkodás jelenti, aminek egyenlőtlenségeit – szociális és etikai indíttatású – közösségi újraelosztási eszközök korrigálják. Ebben a felfogásban a „közháztartás” éppen a magánháztartások fennmaradását, megerősítését, kiegészítését, nem pedig a helyettesítését szolgálja. Ez a redisztributív jóléti jogállam előképe. Szladits tehát az emberi személyiséget, a családi kisközösséget és a magángazdálkodást óvta és féltette a túlzott kollektivizálástól, az abban való elvegyüléstől és feloldódástól, és ami azzal szükségképpen együtt jár, a közjog és a közhatalom totális uralmától az egyesek felett. „A közületi gazdálkodásban az egyes ember úgy szerepel, mint a közület szerve. A közületi gazdálkodás joga tehát alapjában mindig közjog. Magánvagyongyog csak az egyéni vagy magángazdálkodás körében állhat fenn.”^[24] Amiben viszont – mint már idéztük – az egyesek uralják a termelés tényezőit, nem pedig azok az egyeseket. Ebben a felfogásban az egyes gazdálkodó alany mint a magánjog emberképe, az egyénileg, családi keretben, egymással szövetkezve vagy társulva gazdálkodók millióit, a társadalom meghatározó többségét jelenti, és egyúttal ez a társadalom arculatát, a társadalomképet is meghatározza.

VII. A DOLGOK JELEN ÁLLÁSA

Szladits jó gazdája, magánjogi ember- és társadalomképe az, ami előbb a külső katonai elnyomó hatalom által ránk erőszakolt kommunista embertípusnak, a tervgazdaságnak és a totális diktatúrának köszönhetően kezdett pusztulni. Majd pedig folytatólagosan az ugyancsak külső gazdasági-pénzügyi uralmi intézmények által ránk erőszakolt, rendszerváltásnak nevezett uralomváltási folyamatnak, a globalizációs emberképnek, gazdasági és társadalmi modellnek az eredményeként szétesett, pillanatnyi állás szerint alig létezik, tömeges visszaállításának még a reménye sem körvonalazódik. Ami helyette kialakult, az a városokba, az immár transznacionális cégbirodalmakba koncentrált (a munka és gazdálkodás természeti alapjaitól végleg és teljesen elszakított) bérmunkás fogyasztók tömege. Egyfelől bérmunka-társadalom, másfelől fogyasztói társadalom. Az ember (fajától, nemétől, bőrszínétől, vallásától függetlenül) nem mint egyes gazdálkodó alany részese a részvétele nélkül szervezett globális méretű tömegtermelési folyamatoknak, hanem mint egy egységnyi emberi erőforrás, aki bármikor egy másikra cserélhető. Azért, hogy ezt elkerülje, a reális értéknél kevesebbet is dolgozik, de hogy többet fogyaszthasson, hitelek fejében el-

[23] Szladits, 1941, 30.

[24] Szladits, 1941, 30.

zálogosítja a vagyonát és a munkaerejét (az életét) is. Mai jólétéért – többnyire csak egy kicsivel „jobb” létéért – nem csak őseitől örökölt tartalékait, de a jövőjét is feléli, nem köt házasságot, nem vállal gyermeket, elveszi vagy rontja a jövő generációk választási esélyeit. Az önpusztításra is képes, hogy percről-percre jól érezze magát (*be happy*). Pazarló, hedonista ember, „*good feel*” társadalom; felelőtlen, fenntarthatatlan jelen, kilátástalan, katasztrófákba sodródó jövő. Lehangelő, kiégett, reményvesztett ember- és társadalomkép.

VIII. A MAGÁNJOG SKANZENJE

Az emberek újabban szeretnek skanzenbe járni. Szeretik látni, hogy(an) lehetett szegényebben, egyszerűbben, de természetesebben, testben és lélekben egészségesebben, a közösséggel és a természettel is harmóniában – tehát boldogabban – élni, boldogulni. És nem akarják feladni a reményt, hogy ez a jövőbe tekintve sem lehetetlen. Elvégre a múlt fénye is megvilágíthatja a jövő útját. Lehet, hogy a jövőnk ott volt a múltunkban, csak nem vettük észre. Esetleg megváltónak hirdetett, de tömegpusztítónak bizonyult ideológiák elterelték a figyelmünket. Az ember is megtanulhat újratervezni, ha a járt utat egy járatanért elhagyta. Lehet, hogy egyesek szemében ez skanzen-romantika, sőt, történelmi anakronizmus, mások szemében viszont a fenntartható fejlődés útja, a természeti és a gazdasági-társadalmi egyensúly feltétele. A legkorszerűbb (nem pillanatnyi haszonelvű, brókerszemléletű) gondolkodók, az öko-filozófia és az öko-közgazdaságtan hívei újra az egyes emberben és az emberléptékű és emberközpontú helyi kisközösségekben, az egyéni és családi gazdálkodásban, a természetes, egészséges és az emberi kreativitást elősegítő kistulajdonban látják legsúlyosabb problémáink megoldását. „A kis egységekbe szerveződött emberek jobban gondját viselik a maguk földdarabjának vagy más természeti erőforrásnak, mint a névtelen vállalatok vagy a nagyvárosi hóbortban szenvedő kormányzatok. (...) A család mellett a munka és a munka által létrehozott kapcsolatok képezik a társadalom igazi alapját. Ha az alapok betegek, hogyan lehet a társadalom egészséges?”^[25] Az újfajta gondolkodás lényegét Ernst Schumacher – Mahatma Gandhira hivatkozva – így foglalta össze: „tömegek általi termelést, nem pedig tömegtermelést. (...) az emberek csak kicsi, áttekinthető csoportokban lehetnek önmaguk. Így hát meg kell tanulnunk olyan tagolt szerkezet fogalmaiban gondolkodni, amely kisléptékű egységek sokaságát képes magába olvasztani.”^[26] A magánjogi kodifikációval összefüggésben ugyanezt Meszlény Artúr már több mint egy évszázada megfogalmazta: „... tudatában vagyunk annak, hogy amikor a vagyonegységek konzerválása érdekében működünk, a vagyoneelosztás gazdasági törvényeiből kifolyólag a túlnyomó számban levő kis vagyonegységekért szállunk

[25] Schumacher, 1991, 35-36.

[26] Schumacher, 1991, 76.

síkra, azok teljesítő képességét fokozzuk, teherviselését könnyítjük, azok hitelét emeljük. Minél kisebb a vagyon, relatíve annál több munka fekszik benne: a kis vagyonok együtt tartásában a munka gyümölcsét oltalmazzuk.”^[27] Meszlény is a saját munkával szerzett saját vagyon oltalmán keresztül a dolgos-tulajdonos ember (amilyen egy jó gazda) védelmét helyezte a magánjog középpontjába, és egyúttal meghatározta az állam magánjog-politikai kötelezettségeinek súlypontjait is. Programja akár a fenntartható fejlődés és azon belül a fenntartandó magánjog programja is lehetne, ami nemcsak aktuális, de jövőbemutató is.

IX. TAGOLT SZERKEZETEK

A kisléptékű egységek tagolt szerkezetének igaznak kell lennie a tulajdon-szerkezetre, a gazdaságszerkezetre, a településszerkezetre, de még a demokráciára és a szociális piacgazdaság egészére is. A kulcs – ami minden szerkezeti elemre általában is alkalmazható – Bibó gondolata a valóságos tulajdonról, ami egyetlen ember cselekvőségével átfogható. Az ennél nagyobb méretek már nem dolgok, hanem emberek feletti uralmat eredményeznek.^[28] A tagolt szerkezet elemeinek középpontjában változatlanul az egyes ember áll, aki a saját életének és „a termelés tényezőinek” is jó gazdája. Az emberléptékűség sohasem lehet idejétmúlt, akármilyen technikai, nagyüzemi, társadalmisítási, multinacionális vagy globális erőik támadják vagy fenyegetik is. Lehet és kell is globálisan gondolkodni, cselekedni azonban mindig lokálisan kell. Már Veres Péter is azt javasolta: „A kormányoknak az a kötelességük, hogy ezt a kisüzemi termelést úgy szervezzék meg minden téren, értékesítéssel, hitellel, gépekkel, traktor-állomásokkal, szövetkezetekkel, szakiskolákkal és mintagazdaságokkal, hogy a legfejlettebb nagyüzemekkel is felvehessék versenyt. És ez lehet is. Ha a nagy gépek nem alkalmasak a kisüzemben, akkor gyártani kell apró gépeket (...) Fő az, mentől több ember szabadnak érezze magát.”^[29] Mintha csak folytatta vagy idézte volna Veres Péter gondolatát 30 évvel később Ernst Schumacher, immár szélesebb összefüggésben, ökológiai és fenntarthatósági szempontból: „Nem kétkedem benne, hogy a műszaki fejlődésnek új irányt kell szabni, olyan irányt, amely a fejlődést visszavezeti az ember valódi igényeihez, vagyis: az ember tényleges méreteihez. Az ember kicsi, következésképpen a kicsi szép. Az óriás méretek hajszolása az önpusztítás szenvedélye.”^[30] Márpedig a technikának – és a modern kor minden vívmányának – az embert és az élő természetet kell szolgálnia. Így pl. éppen a műszaki-technikai fejlődés napjainkra a gazdálkodás minden területén kifejlesztette azokat az apró gépeket, amelyek a ki-

[27] Meszlény, 1916, 17.

[28] Bibó, 1986, 44-45.

[29] Veres, 1948, 90-91.

[30] Schumacher, 1991, 163-164.

süzemi, személyes és családi, természetes és emberséges gazdálkodást újból lehetővé teszik. Ezek személyiségfejlesztő és szabadságnövelő hatása pótolhatatlan.

X. A TÁRSADALOM ÚJRAÉPÍTÉSE

Az emberléptékűség megőrzése, ideértve az ember személyiségét fejlesztő és önazonosságát erősítő kisközösségek megőrzését is, nem csupán társadalmi-gazdasági, de egyben természeti-biológiai kíváncsóság is. Az individuális önzésből „A legfontosabb kiút talán a társadalmak újraépítése kisközösségekből. Ezekben a közösségekben... a kölcsönösség folyamatosan monitorozható, a közösség tagjai ezáltal egymást lélekben folyamatosan nemesítik. Közösen kimunkált eszmékért harcolnak, és egy nagyobb társadalmi szerveződés, egy nemzet ideális építőköveivé válhatnak.”^[31] Ehhez kevesebb önzés és több együttműködés, kevesebb rivalizálás és több összefogás, kevesebb nyertes-vesztes és több nyertes-nyertes játszma kell, a házasságokban, a családokban, a lokális és munkahelyi közösségekben, a tulajdoni viszonyokban, a gazdálkodásban és a társadalmi-politikai életben egyaránt.

Egy önmagáért és a családjáért munkálkodó, a létfenntartáshoz szükséges javairól – a természetbe illeszkedve – öngondoskodó, családja, lakó- és munkahelye kisközösségeinek tagjaival kölcsönösen előnyös, együttműködésen és nem önzésen alapuló kapcsolatokat létesítő ember – a *bonus et diligens pater familias*, a jó gazda – képe rajzolódik ki tehát újra, a jövő embertípusaként előttünk. Ez volt, ez maradt és ez lehet a jövőben is a magánjog emberképe, és ezekből az emberekből áll össze egy új, fenntartható társadalomkép is. Jövönk ott volt a múltunkban, csak ezt nem vettük észre. Lehet, hogy az új Ptk., amennyiben a jó gazda ma még élő emlékét megőrzi, a magánjog skanzenjének tűnik, de ha nem ezt tenné, eltűnne, kiüresedne maga is. A transznacionális monopol kapitalizmus (TMK) – amit nevezhetünk globális, sőt planetáris kapitalizmusnak is – túlméretes szervezetei és az egyesektől túl távoli, kontrollálhatatlan intézményei már a nemzeti közjogok és velük a nemzetek kereteit is széttörik, a nemzeti magánjogokról pedig tudomást sem vesznek. Ahogyan nem számottevő tétel számukra az egyes, a kis ember és annak adekvát kistulajdona, kisvállalkozása, egyéni vagy családi kisgazdasága, sőt a mindennapi élete sem. Márpedig a magánjog a mindennapok, a kisemberek joga.^[32] Ezért jól tesszük, ha ragaszkodunk – mint jó gazda a földjéhez, a műhelyéhez, az üzletéhez, a vállalkozásához – a klasszikus magánjoghoz, annak ember- és társadalomképéhez. Elvégre nem önmagáról a magánjogról, hanem általa is védetten a privát autonómiánkról, a mindennapi életünkről, a munkánkról, mint legszentebb és legsérthetlenebb tulajdonunk-

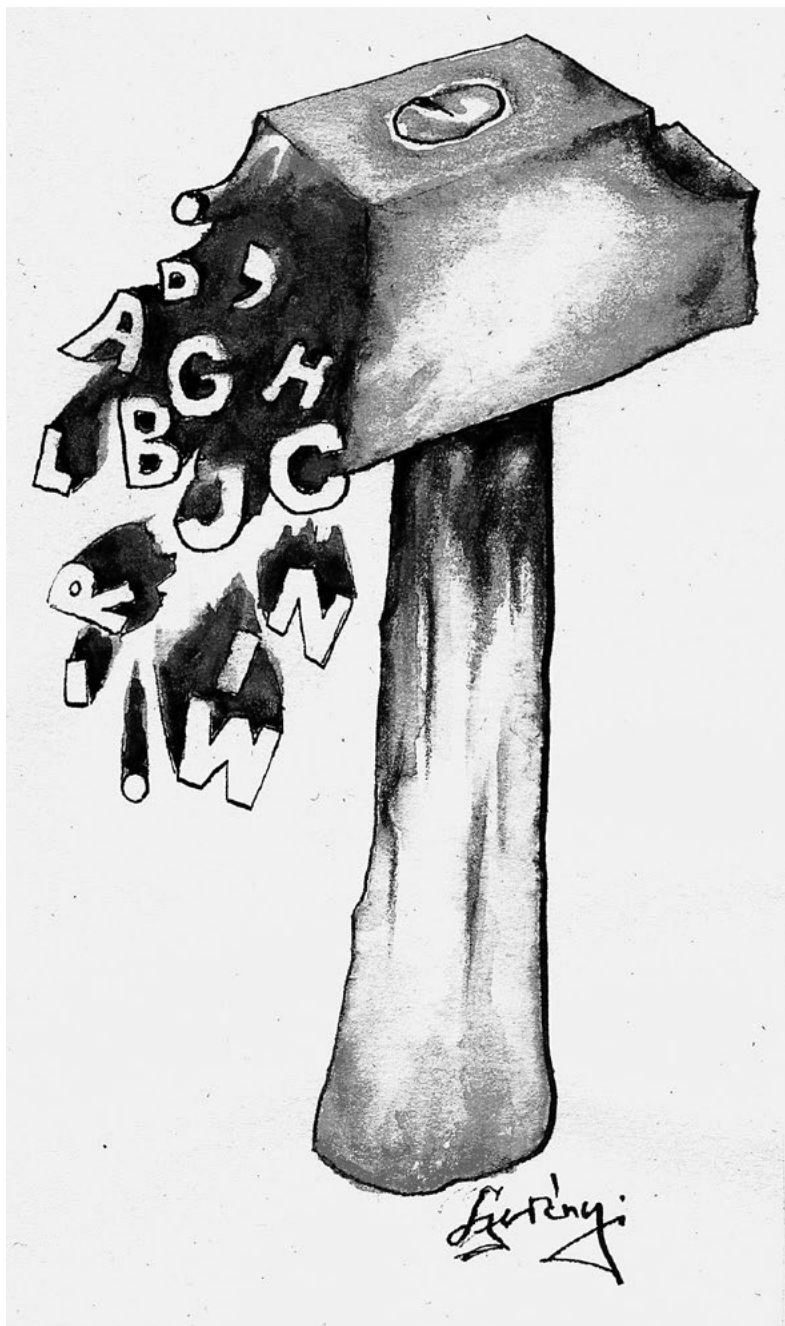
[31] Freund, 2005, 1-4/3.

[32] Asztalos, 1987, 13.

ról, a családunkról, a boldogulásunkról, a személyi identitásunkról, a szabadságunkról van itt szó. Tehát nem önmagáért a magánjogért, hanem annak alanyáért, az egyes emberért emelünk szót. Azért, hogy ne válhasson a globális közjog tárgyává, hogy emberi méltósága ne sérüljön, meg ne semmisüljön. Akarjunk és merjünk tehát jó gazdák, az életünk, a hivatásunk, a tudományunk, személyiségünk és emberségünk, a hazánk, a Földünk jó gazdái lenni. Ezért őrizzük Szladits Károly és a jó gazda, a rendes és derék ember emlékét!

IRODALOM

- Asztalos László: *Polgári jogi alaptan*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Balogh Sándor (szerk.) (1980): *Földet, köztársaságot, állami iskolát. Viták a magyar parlamentben 1944-1948*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Bibó István (1986): Az európai társadalomfejlődés értelme. In: *Válogatott tanulmányok*. 3. kötet. Magvető Könyvkiadó, Budapest.
- Földi András - Hamza Gábor (1996): *A római jog története és intézményei*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Freund Tamás (2005): Az önzés és az elmagányosodott ember. In: *Magyar szemle*. Új évfolyam, XIV/2.sz.
- Fukuyama, Francis (2000): *A nagy szétbomlás*. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- Hajnóczy József (1966): A magyar országgyűlésen javaslandó törvények lényege. In: Beér János - Csizmadia Andor (szerk.): *Történelmünk a jogalkotás tükrében*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Hankiss Elemér (2014): *Az emberi kaland*. Helikon Kiadó, Budapest.
- Kéthly Anna (1945): *A kereskedő a demokráciában*. Forrás Nyomda, Budapest.
- Kovács József (2007): *Bioetikai kérdések a pszichiátriában és a pszichoterápiában*. Medicina, Budapest.
- Lenkovics Barnabás (2009): A magánjog ember- és társadalomképe. In: *Ünnepi dolgozatok Vékás Lajos tiszteletére*. ELTE-ÁJK, Budapest.
- Lukácsy Sándor (szerk.) (1988): *Nemzeti olvasókönyv*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Meszlény Artúr (1916): *A polgári törvénykönyv szocializálása. A Jogállam Könyvtára 8. füzet*. Franklin Társulat, Budapest.
- Schumacher, Ernst (1991): *A kicsi szép*. Közgazdasági és Jogi könyvkiadó, Budapest.
- Széchenyi István (1979): *Hitel*. KJK hasonmás kiadás, Budapest.
- Széchenyi István (1984): *Stádium*. KJK hasonmás kiadás, Budapest.
- Szladits Károly (1937): *A tulajdonjog újabb módosulásai*. Különlenyomat. M. Kir. Állami Nyomda, Budapest.
- Szladits Károly (szerk.) (1941): *Magyar magánjog I*. Grill Kiadó, Budapest.
- Veres Péter (1948): *A paraszti jövő*. Sarló Kiadó, Budapest.

Szerényi Gábor, *Ütős érvelés*

Szladits Károly munkásságának hatása a mai magyar magánjogi joggyakorlatra

ABSTRACT

Károly Szladits is rightly considered one of the founders of modern Hungarian private law in the 20th century, and his work still has a significant impact on our private law. In my writing, I undertook to support this theorem. Through a few examples, I would like to illustrate the role of Szladits' work in the fact that certain elements of our pre-World War II private law provide guidance for legal practice in many cases, even today.

Keywords: Károly Szladits ■ private law ■ legal interpretation ■ legal persons ■ ownership ■ law of obligations

I. SZLADITS MUNKÁSSÁGA ÉS A JOGTUDOMÁNY KAPCSOLATA A GYAKORLATTAL

Szladits Károly munkásságának teljes feldolgozása jelentős kihívást jelent, számos tudományos tanulmányt, cikket írt, amelyeket azonban elhomályosítanak a „Nagy-Szladits”^[1] és a „Vázlat”.^[2] Munkásságának, így több évtizedes oktatói és tudományos tevékenységének indirekt hatása a Szladits-iskola, amelynek tagjai a saját tevékenységükkel fenntartották a tradíciót, azt a szellemiséget, amit Szladits képviselt. A Szladits-iskola a német hatás mellett nagy jelentőséget tulajdonít más, pl. az angolszász jognak is. A Szladits-iskolába tartozott pl. Almási Antal, Bátor Viktor, Beck Salamon, ifj. Szladits Károly, Zalán Kornél, Meszlény Artur, Nizsalovszky Endre, Tóth Lajos, Csanádi György, Eörsi Gyula, Ujlaki Miklós, Világhy Miklós, Weltner Andor. A Szladits-iskola ellenpólusa a Kolosváry Bálint által képviselt, a grosschmidi hagyományokat utolsó, egyedüli képviselőként megtartó professzor volt.

[1] A Nagy-Szladits. „[...] a magyar magánjog máig legjelentősebb tudományos igényű összefoglalása”. Vékás, 2018, 75.

[2] Későbbiekben: A Magyar Magánjog vázlata. Ld: Szladits, 1937.

Szladits hatása napjainkig fellelhető, és ez nem üres közhely. A jogtudomány képviselői alapvetően három módszertan eszköztárát alkalmazzák kutatásaik során, így a jogtörténeti, a jogösszehasonlító és a dogmatikai elemzést. Magánjogi kutatások, tanulmányok és szakkönyvek írása során a szerzők számos esetben hivatkoznak Szladits munkáira. Pl. a Jogkódex elektronikus adatbázisban a Szladitsra hivatkozó írásk listázása közel ezer, művenkénti tételt tartalmaz, és ez csak egy szűk metszete a rendszerváltozást követő magyar magánjogi irodalomnak. Szladits írásait talán nem méltatja jobban más, mint az, hogy nem pusztán jogtörténeti relikviaként hivatkozzák, hanem dogmatikai elemzések során is támaszkodnak megközelítéseire és megállapításaira, mint egy-egy jogintézmény vagy szabály alapkövére. Ilyen formában Szladits szellemi öröksége indirekt módon gyakorol jelentős hatást a mai élő magánjogunkra.

Másrészről, Szladits jelentőségét és napjaink élő magánjogára gyakorolt hatását leginkább a joggyakorlatot vizsgálva mérhetjük fel. A jogkeresők, magánjogi jogviták esetében elsősorban az ügyvédek, jogtanácsosok és bírók, egy-egy jogértelmezési kérdés felmerülése esetén kapaszkodó keresése érdekében az esetjogot és a jogtudományi elemzéseket veszik figyelembe. Erre példa a „közrend” kifejezés, amely számos jogszabályban előfordul, anélkül, hogy erre egy törvényi interpretatio-t találjunk. A bírósági joggyakorlatban ezért a Mádl Ferenc és Vékás Lajos professzorok által írt, *Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga* című, különböző kiadókánál, számos kiadásban megjelent művét idézve, az abban leírt célhoz kötöttséget és kiterjesztő értelmezést veszik alapul konkrét eseti döntések meghozatala során.^[3] Szladits Károly vonatkozásában közel száz jogesetet tekintettem át, és ezek közül válogattam a talán legérdekesebbeket. Vannak, amelyekben csak hivatkoznak rá, vannak, ahol több más jogtudományi nézet mellett említik a nevét, és vannak, ahol kifejezetten az ő megállapításaira alapoznak egy-egy fogalom jelentéstartalma kapcsán vagy egyes jogértelmezési kérdésekben. A teljesség igénye nélkül néhány példát szeretnék bemutatni ezzel kapcsolatban.

II. A JOGÉRTELMEZÉS EGYES KÉRDÉSEI

Napjainkban egyre gyakoribbak azok az élethelyzetek, amelyeket nem lehet a tradicionális jogági felosztás, így a közjog és magánjog dichotómiája alapján megítélni. Ilyen eset pl. a közigazgatási engedélyező határozatokra épülő, azok tartalmával lényegében megegyező, járulékos magánjogi szerződések, ún. mérlegköri szerződések.^[4] Az Alkotmánybíróság megállapítása szerint az ilyen jogviszonyok komplex jogviszonynak minősülnek, a közigazgatási jog és a polgári jog határterületén, a két nagy jogterület „átfedésében” jönnek létre.

[3] Sándor, 2011.

[4] 3062/2012. (VII. 26.) AB határozat 97. pontja.

Az Alkotmánybíróság az egyik határozatában ezt a jelenséget a korábbi magánjogunkban is ismertnek tekintette, és ezt Szladits Károly megállapítására vezette vissza,^[5] amely szerint „kétlaki, vegyes jogi helyzetek, melyek egyik részben közjogiak, más részükben magánjogiak. [...] A jogfejlődés irányzata a közjogi és magánjogi intézmények kombinációja és felcserélhetősége felé utal: új átcsoportosítások folynak le szemünk előtt, főleg az ú.n. gazdasági jog [...] körében, melyek közjogi és magánjogi elemeket új szintézisben egyesítenek.”^[6] Megjegyzem, hogy 1949-ben Szladits a Magyar Szovjet Művelődési Társaság egyik rendezvényén is azt fejtegette, hogy az állam, a gazdasági életben való részvétele folytán, egyre szélesebb körben válik magánjogi jogviszonyok alanyává.^[7]

Egy másik alkotmánybírósi határozatban, annak Harmathy Attila professzor által kifejtett párhuzamos indokolásában találkozunk a helyi jogalkotás szerepével és annak tartalmi korlátjaival. Itt kerül megfogalmazásra az, hogy a jogegység követelménye miatt már a korábbi magánjogunkban is elképzelhetetlennek tartották, hogy a törvényhatóságok közigazgatási területenként eltérően szabályozzák a magánjogot.^[8] A helyi szabályozásra csak kivételesen volt lehetőség, ahol a megoldás helyi szokásokhoz igazodott.^[9]

Egy kifejezetten aktuális kérdéskörben a Kúria a fogyasztási, lakossági kölcsönszerződés semmisségét akkor találta megállapíthatónak, ha a szerződés az éves, százalékban kifejezett teljes hiteldíjmutatót egyáltalán nem tartalmazza. A jogegységi határozat meghozatala során az az értelmezési kérdés merült fel, hogy a régi hitelintézeti törvény alapján a szigorú semmisségi jogkövetkezmény levonására csak akkor van-e mód, ha a lakossági, fogyasztási kölcsönszerződés egyáltalán nem tartalmazza a THM-et, vagy akkor is, ha az nem a jogszabályok által elvárt módon számított THM-et tartalmazza.^[10] A Kúria, Szladits művére támaszkodva a kiterjesztő értelmezést nem tartotta indokoltnak: „[a] szakirodalom az *interpretatio extensiva* alatt általában azt érti, hogy a jogszabály értelmezésének eredményeként, a megállapított értelem szélesebb, mint ami a jogszabály nyelvi értelméből (azaz a szövegéből) következne”.^[11] Ebből kiindulva, a Kúria a jogértelmezés szövegen túli, második lépcsőben használható extenzív módszerének alkalmazásának a lehetőségét a jelen esetben kizárta és úgy foglalt állást, hogy „a fogyasztási, lakossági kölcsönszerződés semmissége akkor állapítható

[5] 3062/2012. (VII. 26.) AB határozat 99. pontja.

[6] Szladits, 1938-42 (1941), I., 20.

[7] „Ezt a fejlődési folyamatot tíz évvel ezelőtt úgy jellemeztem: hozzá kell szoknunk, hogy magánjogunk közjogibbá, közjogunk magánjogibbá fog válni”. (Bevezetés a szovjet magánjogba. Dr. Szladits Károly előadása a Magyar Szovjet Művelődési Társaság népszerű jogi tanfolyamán, 1949. február 17-én. Levéltári anyag.)

[8] Grossschmid, 1905, 895-896.; Szladits, 1933, I., 35-36.

[9] Harmathy Attila alkotmánybíró párhuzamos indokolása a 23/2000. (VI. 28.) AB határozathoz.

[10] Hpt. 213. § (1) bekezdésének b) pontja.

[11] Szladits, 1938-42 (1939), I., 33. és a Kúria 6/2021. Polgári jogegységi határozata.

meg, ha az egyáltalán nem tartalmazza a THM-et (valamint az annak számítása során figyelembe nem vett egyéb – esetleges – költségek meghatározását és összegét).^[12]

A magánjogban gyakran alkalmazzák az igény fogalmát. A fedezetelvonás esetében, a régi Ptk. szabályaihoz kötődően a Szegedi Ítéltábla azt vizsgálta, hogy ha szerződéssel harmadik személy igényének kielégítési alapját részben vagy egészben elvonták, e harmadik személy irányában a szerződés hatálytalan akkor, ha a másik fél rosszhiszemű volt, vagy reá nézve a szerződésből ingyenes előny származott.^[13] Ehhez viszont az szükséges, hogy a hitelező harmadik személy igénye a támadott szerződés megkötésekor fennálljon, s az az adóson ne, vagy csak részlegesen legyen behajtható. Az igény fogalmának értelmezéséhez az Ítéltábla Szladits művére hivatkozott a következők szerint: „Az »igény« az alanyi jog abban az állapotában, amelyben a bírói marasztalás tárgyául szolgálhat (Szladits). Az igény olyan követelési jog, amely az alanyi jog alapján a kötelezett féllel szemben állami kényszer útján érvényesíthető, azaz lejárt és peresíthető (EBH 2004.1040. számú elvi határozat).^[14]

Itt szeretnék továbbá utalni arra is, hogy az élettársi viszony igazolásával kapcsolatos alkotmánybírósági határozat úgy hivatkozik Szladits Károlynak a házassággal kapcsolatos megállapítására, mint a magyar jogtudomány letisztult álláspontjára: „A társadalmi élet alapegysége a család. (...) A család jog alapintézménye a házasság.”^[15]

III. A SZEMÉLYEK JOGA

A személyek jogán belül két területet szeretnék érinteni, az egyik a személyiségi jogokkal, a másik pedig a jogi személyekkel kapcsolatos.

1. Személyiségi jogok

Az ember önrendelkezési jogával kapcsolatos alkotmánybírósági határozathoz Harmathy Attila fűzött különvéleményt, amelyben kifejtette, hogy a második világháború előtti magyar magánjog már érzékelte, hogy a jogügyletekhez kapcsolódó cselekvőképesség kategóriáit csak korlátok között lehet használni, és az a megközelítés érvényesült, hogy esetenként, az adott célhoz képest lehet meghatározni, mennyiben lehet alkalmazni a cselekvőképesség szabályait a nem

[12] A Kúria 6/2021. Polgári jogegységi határozata.

[13] A Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény 203. §-ának (1) bekezdése.

[14] A Szegedi Ítéltábla GF.30155/2010/4. számú határozata szerződés érvénytelenségének megállapítása tárgyában.

[15] Szladits, 1938-42 (1939), I., 38., és a 32/2010. (III. 25.) AB határozat.

jogügyleti megengedett cselekményekre. A Nagy-Szladitsra hivatkozva állapítja meg, hogy „[a]z orvosi műtétekhez való hozzájárulás megítélése egyébként ekkor még nem az önrendelkezési jog alkotmányos alapjára támaszkodott, hanem azt tartotta szem előtt, megszünteti-e orvosi műtétnél a beteg hozzájárulása a kártérítési alapul szolgáló jogellenességet”.^[16]

A Győri Ítéltábla eseti döntésében azt vizsgálta, hogy a jogorvoslati jog a személyiségi jogok közé tartozik-e. Ennek során rámutatott arra, hogy a személyiségi jogokat nem lehet kiterjeszteni az alkotmányos alapjogokra, vagyis a jogorvoslati jog nem minősül személyiségi jognak. Ugyanakkor az ítéletében kifejtette, hogy a személyiségi jogok objektív védelemben részesülnek, mert abszolút jellegűek, Szladits művében foglaltak alapján: „hasonló ahhoz, amelyet a törvény a tulajdonosnak vagy más abszolút jog jogosultjának biztosít jogellenes, bárha nem is vétkes beavatkozások ellen; ezért a személyiségi jogokat ebből a szempontból szintén az abszolút jogok közé sorozhatjuk”.^[17]

A névviseléshez kapcsolódóan is többször felmerül a korábbi magánjogunk gyakorlatának figyelembe vétele. A Debreceni Ítéltábla az egyik eseti döntésében arra mutatott rá, hogy kétféle megközelítés érvényesül a jogirodalomban a név kereskedelmi célú felhasználásával kapcsolatban. Az Amerikai Egyesült Államok és az Egyesült Királyság bírói gyakorlatában egy közismert személy nevének vagy más beazonosítható személyiségjegyének kereskedelmi célú hasznosítása esetén „nem feltétlenül kell a jóhírnév vagy a becsület csorbításáról beszélni, sokkal inkább arról van szó, hogy gazdasági érdekeik sérülnek, ha személyiségük, nevük jogosulatlanul jelenik meg a sajtóban egy üzleti hirdetés kapcsán, hiszen erre az érintett személyek adhatnának csak engedélyt, amiért – általában – díjazásban is részesülnének. [...] Ez alapján megállapítható lenne a névjog sérelme a név, képmás vagy egyéb személyiségjegy jogosulatlan kereskedelmi célú felhasználása esetében is.”^[18] Más megközelítésben viszont, így a korábbi magánjogunkban is, „[a] név viselésének jogi jelentőséget az ad, hogy a névben testesül meg és érvényesül a személyiség. Minden személyt a saját nevéhez való kizárólagos jog illeti meg, ennél fogva másokat annak jogtalan használatából kirekeszthet. Senki sem tartozik tehát tűrni, hogy a nevét harmadik személy a maga vállalatához a kelendőség fokozása végett – reklám gyanánt – felhasználja. (Kúria 1936:XII.16.P.II.5006.) [...] A névnek jogosulatlan használatát a személyiségi jog megsértése (1937-okt. 12.P.IV.3967).”^[19] Harmathy Attila alkotmánybíró egy alkotmánybírói határozathoz fűzött különvéleményében szintén a korábbi magyar magánjogi gyakorlatra hívja fel a figyelmet, ugyancsak a Nagy-Szladitsra hivatkozva: „A névhasználat engedélyezése üzleti célokra rég-

[16] Szladits (szerk.), 1938-42 (1941), I., 534. és 552. Harmathy Attila alkotmánybíró különvéleménye a 36/2000. (X. 27.) AB határozathoz.

[17] Szladits, 1938-42 (1941), I., 379. A Győri Ítéltábla Pf.20145/2014/4. számú határozata.

[18] Navratyil, 2014, 131-141.

[19] Szladits, 1938-42 (1941), I., 660. A Debreceni Ítéltábla Pf.21062/2017/5. számú határozata személyhez fűződő jog megsértése tárgyában.

óta ismert. Családnevek üzleti célra való felhasználása tárgyában a Kúria több esetben hozott határozatot.”^[20] A nemesi címek viselése kérdésében az Alkotmánybíróság szintén a régi magyar magánjogi gyakorlatból indult ki: „Az öröklés joga mindezek alapján a nemesi címek [amelyek az 1947 előtti magánjogban a név kiegészítő részeként személyiségi jogi oltalom alá tartoztak [...]] viselésének tilalmával összefüggésben nem áll.”^[21]

Egy jóhírnév megsértésével kapcsolatos perben a Fővárosi Törvényszék a felperesi előadásban foglaltaknak megfelelően határozta meg a becsület fogalmát, amit Szladits Károlytól idézett: „[a] személyiséget hordozó egyén csak akkor tekinthető valóban személyiséget hordozónak, ha a külső világ ítélete nem teszi tisztátalanná az általa hordozott személyiség folyamatát, ha egyénisége érintetlenül áll a külső világ megítélésének homlokterében”.^[22] Ebből vezette le a bíróság, hogy a becsület a személyről a társadalomban kialakult értékítélet, aminek kedvezőtlen megváltoztatása jelenti a becsület megsértését.

A nem vagyoni kár tekintetében a Pesti Központi Kerületi Bíróság szintén a régi magánjogunkhoz nyúl vissza, és Marton Géza gondolatmenetét idézte: „a nem vagyoni kártérítés a személyiségi jogi sérelemre reagál, s funkciója egyrészt a visszatartó hatás, másrészt a sérelem reparációja, az elszenvedett hátrány hozzávetőleges kiegyensúlyozása »olyan vagyoni (pénzbeli) szolgáltatás nyújtásával, amely a sérelmet szenvedőnek az elszenvedett sérelemért, fájdalomért, bosszúságért körülbelül egyenértékű másnemű előnyt nyújt (...)« – amint arra már a Szladits Károly által szerkesztett Magyar Magánjogi kódex is rámutatott”.^[23] A Kúria szintén ezt veszi alapul kiindulási pontként: „[a]z állandóan követett bírói gyakorlat szerint nem vagyoni (erkölcsi) kárért pénzbeli elégtételadásnak csak annyiban lehet helye, amennyiben az eset körülményeire tekintettel a méltányosság megkívánja.”^[24] [...] A korabeli jogtudomány képviselői szerint is a nem vagyoni sérelmek »hozzávetőleges kiegyensúlyozása« csak vagyoni (pénzbeli) szolgáltatás nyújtásával lehetséges,^[25] míg a természetbeni kártérítés csak dologi károknál alkalmazható, helyettesíthető dolgok esetén pl. »az elpusztult helyett más ugyanolyan ingóknak a szolgáltatásával.«^[26]

[20] Szladits, 1938-42 (1941), I., 664-665. Harmathy Attila alkotmánybíró különvéleménye az 58/2001. (XII. 7.) AB határozathoz.

[21] Szladits, 1938-42 (1941), I., 674. és a 1161/B/2008. AB határozat.

[22] A Fővárosi Törvényszék P.21087/2017/23. számú határozata személyiségi jog megsértése tárgyában.

[23] A Pesti Központi Kerületi Bíróság P.94913/2007/48. számú határozata kártérítés tárgyában.

[24] Szladits, 1938-42 (1941), 646 [22].

[25] Szladits, 1938-42 (1941), II, 395.

[26] Fehérváry, 1942, 392. A Kúria Pfv.21556/2019/22. számú precedensképes határozata személyiségi jog megsértése tárgyában.

2. A jogi személyek

Az állam magánjogi jogalanyisága tekintetében Harmathy Attila alkotmánybíró különvéleményében azt fejtette ki, hogy az állami tulajdon és az állami szervezetek önálló jogalanyisága sok olyan kérdést vet fel, amely a gyakorlatban problémát okoz. Levezette, hogy a második világháború előtt az államot magánjogi oldalról az államkincstár testesítette meg, a kincstári jogi igazgatóság képviselte, az állami szervezetek pedig akkor tekintették önálló jogi személynek, ha ezt jogszabály kimondta, vagy elkülönült vagyonuk volt – ennek alátámasztására Szladits és Magyary Zoltán műveire utalt.^[27]

Korábban nem volt egységes a bírói gyakorlat abban a kérdésben, hogy az alapítvány adataiban bekövetkezett változás bírósági nyilvántartásba vétele iránti eljárásban – az alapító(k) által előterjesztett kérelem esetén – az eljárás során hozott végzést, illetőleg a változás nyilvántartásba vételét tartalmazó végzést a kérelmet előterjesztő alapító(k) részére vagy az alapítvány nyilvántartásba vett képviselője részére kell-e kézbesíteni. A Legfelsőbb Bíróság Közigazgatási Kollégiuma a vélemény kialakítása során, Szladits Károly megközelítésére alapítva, abból indult ki, hogy „az alapítvány sajátos jogi személy, alapvetően különbözik a gazdasági társaságoktól. Az alapítvány ugyanis az alapító által meghatározott cél megvalósítására létrehozott jogi személy, amely azonban az alapító személyétől elkülönül, önállóított vagyontárgy.”^[28] Ebből vezette le a Kollégium, hogy az alapítvány a létrehozásától kezdve elválik az alapítótól, és az alapítvány képviselője a kezelő szerv, ezért az alapítvány jogait vagy köteleseit érintő jognyilatkozat megtételére az alapítvány képviselője jogosult, az alapítványt érintő hatósági vagy bírósági döntéseket részére kell kézbesíteni.^[29]

A csonka jogi személy kategóriájának a magyar magánjogban hagyományai voltak már a második világháború előtt is. Harmathy Attila alkotmánybíró különvéleményében is utalt arra, hogy a csonka jogi személy „jellemzője volt az, hogy jogi személyiség elismerése nélkül valamilyen mértékben jogalanynak minősült”.^[30]

[27] Szladits, 1938-42 (1941), I., 619.; Magyary, 1942, 215. Harmathy Attila alkotmánybíró különvéleménye a 42/2005. (XI. 14.) AB határozathoz.

[28] Szladits, 1937, I., 74.

[29] A Legfelsőbb Bíróság Közigazgatási Kollégiumának 1/2009. (II. 23.) KK véleménye az alapítványra vonatkozó változás nyilvántartásba vételéről.

[30] Szladits, 1938-42 (1941), I., 581-583., 591-592., 625-629. Harmathy Attila alkotmánybíró különvéleménye a 6/2001. (III. 14.) AB határozathoz.

IV. A DOLOGI JOG

A tulajdonjog teljességével kapcsolatban egy alkotmánybírósági határozathoz fűzött különvélemény Szladits megközelítését veszi alapul, aki szerint: „[a] tulajdonjog a legfőbb jogi hatalom a dologon. A tulajdonos a dologgal, mint sajátjával kizárólag és szabadon rendelkezhetik, oly értelemben, hogy mindent tehet vele, amit a törvény nem tilt s kizárhat a dologra irányuló minden idegen behatást, amelyre mások vele szemben jogot nem szereztek. A tulajdon jogi lényege nem a dologra való természeti behatás szabadságában áll, hanem abban a jogi hatalomban, amelynél fogva a tulajdonos mindenki mást elzárhat a dologra gyakorolt bárminemű zavaró behatástól. Ennek folyománya azután, hogy a tulajdonost más nem akadályozhatja a dologgal való tényleges rendelkezésben.”^[31] Az a pandektista megközelítés napjainkban is jelentős szerepet tölt be a magánjogi jogtudományban és gyakorlatban.

A vagyont a tételes magánjogunk nem definiálja. A vagyon fogalma tekintetében a Kúria a jogtudományban kialakult megközelítést vette figyelembe a kár fogalmának értelmezése kapcsán: „[a] kár fogalma értelmezésénél elsődlegesen a vagyon fogalma definiálandó. A jogirodalomban a vagyon fogalmát valamely személy jogosultságainak és kötelezettségeinek összességéként értelmezik: a jogok és kötelezettségek pénzben kifejezhető összessége (Földi András – Hamza Gábor),^[32] becsértéken meghatározható javakra vonatkozó és más személyekkel szemben fennálló jogoknak és kötelezettségeknek az eszmei egysége (Kolosváry Bálint in. Szladits Károly), a vagyon fogalmába beletartozik a vagyoni értékű jog és kötelezettség (Lábady Tamás, Lenkovics Barna, Menyhárd Attila) [idézi: Gárdos István: A vagyontárgy és a vagyon fogalma a Ptk.-ban, Gazdaság és jog 2018. 11. szám].”^[33]

Az alkotórész fogalmának alkalmazása során elsődlegesen a tartós fizikai vagy műszaki egyesítést vesszük figyelembe, azonban emellett egyre inkább előtérbe kerül a funkcionalitás vizsgálata is, vagyis a kettőt együttesen kell értékelni. Ez a megközelítés található meg a bírósági gyakorlatban is, ahol Szladitsra (is) hivatkozva a funkcionalitást is figyelembe veszik: „Szladits Károly A magyar magánjog vázлата című művében úgy fogalmazott (Dologi jog 7. oldal), hogy »jogi műértelmeben alkotórésznek csak az ún. lényeges alkotórészt tekintjük, amelyet a dologtól nem lehet elválasztani okszerűtlen értékpusztítás nélkül. Alkotórész tehát a forgalomban egységesnek tekintett összetett dolognak (universitas rerum cohaerentium) olyan önálló rész, amelyet nem lehet a dologtól elválasztani anélkül, hogy maga a dolog vagy elválasztott része elpusztulna, lényegében vagy rendeltetésében meg ne változnék, avagy hogy az elválasztott

[31] Márki Zoltán alkotmánybíró különvéleménye az 25/2021. (VIII. 11.) AB határozathoz, amelyhez Sulyok Zoltán is csatlakozott.

[32] Földi – Hamza, 2020, 274-275.

[33] A Kúria Pfv.20515/2019/4. számú precedensképes határozata kártérítés (bírósági jogkörben okozott kár megtérítése) tárgyában.

dolog értékéhez képest aránytalan nagy kár ne esnének a dologban.« Szladits az ingatlanok körében példálózva megállapítja, hogy »az épületnek viszont és ezzel a teleknek alkotórészei az épület előállítása végett beléillesztett dolgok. Nem szükséges, hogy ezek az épülettel szilárd kapcsolatban legyenek; a tető-cserép, ajtó, ablak az épületnek alkotórésze, noha könnyen eltávolítható. Épület alkotórésze egyszóval mind az, ami nélkül az épület az életfelfogás szerint nem kész, nem teljes egész.« Mindebből kitűnik: a korabeli jogban a tartós egyesítés mellett jelentőséget tulajdonítottak az alkotórész és a dolog azonos célra elrendelésének, így az alkotórész funkciójának.^[34]

Az alkotórész és az építményi jog viszonya tekintetében a bírósági gyakorlatban találkozunk azzal a megközelítéssel, amely az építményi jog természetét a Nagy-Szladits féle dogmatikai alapokra vezeti vissza: „A szándékolt jogértelmezés szerint tehát az építményi jog ingatlan tekintetében létesíthető olyan dologi jog, amelynek jogosultja az ingatlanok oly módon veheti hasznát, hogy azon, vagy annak felszíne alatt építményt létesíthet, azt fenntarthatja és használhatja, s az építménnyel – noha az az ingatlanok alkotórésze – tulajdonoshoz hasonlóan bánhat.^[35]

A tartozék fogalmának részletes elemzése vált szükségessé egy vár és annak múkincei kapcsolatában. A törvényszék részletes jogtörténeti és dogmatikai elemzést végzett a perben, és jelentős mértékben Szladits Károly megközelítése szerinti konjunktív feltételek fennállását vizsgálta, és azok alapján állapította meg a tartozéki minőség hiányát. Érdeemes a részletes elemzést felidézni ezen a helyen: „Szladits művének 34. oldalán írtak szerint »A tartozék az a mellékdolog, amely anélkül, hogy a földolognak alkatrészévé válna, vagy egy önálló dologi létét elvesztené (ezen van a fősúly), a forgalmi és gazdasági élet felfogása szerint, a kapcsolatba hozatal által a földolognak minél teljesebb használhatóságát van hivatva előmozdítani, és térbeli helyzete is ennek a rendeltetésnek megfelelő.« Szladits összesen 4 alpontban fogalmazta meg, hogy a tartozék egyes jellemvonásai melyek: a. legyen a dolog minéműségénél fogva alkalmas arra, hogy más dolog gazdasági célját szolgálhassa, b. a dolognak a másik céljára való ki-illetőleg mellérendelése, amelyhez emberi cselekmény kell, c. a kapcsolatba hozatal állandó jellege, és ennek külső, tapasztalható módon való kifejezésre juttatása (térbeli együtteség), d. a tartozék ingó minősége.^[36]

A forgalmi érték tartalmára nézve több különböző meghatározást találunk a tételes jogi szabályok körében. Van olyan, ami a tulajdonosi jogokat gyakorló által meghatározott értéket veszi figyelembe,^[37] más a vagyontárgy eladása ese-

[34] A Tatabányai Törvényszék G.40069/2015/574. számú határozata és a Győri Ítéltábla Gf.20065/2020/13. számú határozata.

[35] A Debreceni Ítéltábla Gf.30311/2009/6. számú határozata jognyilatkozat pótlása tárgyában. ÍH 2010.26. A forgalomképtelenség és az építményi jog összefüggései.

[36] A Fővárosi Törvényszék P.22219/2020/5. számú határozatának 665-666. pontjai.

[37] Pl. a Magyarországi Református Egyház részére történő tulajdonba adásáról szóló 2017. évi XXXI. törvény 1. § (2) bekezdése.

tén árként általában elérhető értéket,^[38] megint más az adott személy vagyónának egyes elemeire vonatkozó, pénzben kifejezett értéket, amely a vagyontárgy eladása esetén az átlagos piaci viszonyok között, független felek között általában elérhető piaci árat jelent.^[39] Ennek vizsgálata során az Alkotmánybíróság Szladits Károly megközelítését is figyelembe vette: „[s]zokásos beszélni a dolog rendes (közönséges) értékéről; ezalatt a forgalmi értéket, vagyis azt az értéket értik, amelyet a dolognak az átlagos forgalomban szoktak tulajdonítani”.^[40] Erre is alapítva, az Alkotmánybíróság a forgalmi értéken a piac által elfogadott értéket tekintette, ami egy dolog értékét (előnyös és hátrányos tulajdonságait) komplex módon, a kereslet és kínálat összefüggésében veszi figyelembe.^[41]

Megemlíthető, hogy egy telekhatár helyesbítése kapcsán felmerülő jogvitában a bíróság rámutatott arra, hogy a korábbi magánjogunkban a Nagy-Szladits dologi jogi kötete és a Magánjogi Törvényjavaslat alapján a helyesbítést az alapozta meg, ha a telekkönyv tartalma a bejegyzés tekintetében a valóságos jogálláshoz képest helytelen, kirívóbb természetű hiba merül fel. Ehhez képest, a hatályos jogunk szerint az ingatlannyilvántartás-helyesbítés feltétele nem az, hogy a bejegyzés a valóságos jogálláshoz képest helytelen, hanem az, hogy a bejegyzés alapjául szolgáló okirathoz képest helytelen.^[42]

A bíróságnak egy jogvitában kocsival való átjárási szolgálat fenntartásának indokoltságáról kellett döntenie. A szolgálat alapítása óta mind a technikai, mind a gazdasági környezet lényeges változások ment keresztül, ami miatt a korábbi, zsellértelkeken lovas kocsival történő szolgálat gyakorlását felváltotta a gépkocsival történő használat. A bíróság figyelembe vette, hogy a szolgalmi jog időkorlát nélküli korlátolt dologi jog, amelynek terjedelme a gyakorlásához fűződő szükséglet mértékéhez igazodik, ezért azt kiterjesztően értelmezni nem szabad. Ugyanakkor a jog időbeli korlátlanságából és szükséglet kielégítési rendeltetéséből következik annak bizonyos mértékű rugalmassága is. Ebből eredően csak a konkrét esetben dönthető el, hogy egy adott szolgálat terjedelme mennyiben igazodhat a kor, a környezet, és azon belül a szükséglet változásához. A bíróság kifejezetten osztotta a Ptk. előtti magyar (alkalmazott) magánjogot összefoglaló Nagy-Szladitsban, Nizsalovszky Endre által a szekérút, kocsiót szolgalmával kapcsolatban írt álláspontját, miszerint: „[h]ogy az automobilizmus elterjedése előtt alapított szekérút szolgálat módját nyújt-e a gépjárművel közlekedésre, attól függ, nem jelenti-e ez a szolgáló telek előre nem látott megterhelését”.^[43] A bíróság figyelembe vette, hogy a lovas kocsi a gépkocsival nem

[38] Az illetékekről szóló 1990. évi XCIII. törvény 102. § (1) bekezdése.

[39] A természetes személyek adósságrendeziési eljárásában az adós vagyona forgalmi értékének meghatározásáról szóló 231/2015. (VIII. 12.) Korm. rendelet 1. §-a.

[40] Szladits, 1937, II., 75.

[41] A 16/2017. (VII. 10.) AB határozat 26-27. pontjai.

[42] EH 2019.09.K17. 24-25. pontjai.

[43] Szladits, 1938-42 (1941), V., 533. A Budakörnyéki Járásbíróság P.20999/2005/56. számú határozata szolgalmi jog tárgyában.

hasonlítható össze, így a konkrét ingatlanra gyakorolt megterhelés ismeretének hiányában a kocsival való átjárás és a gépkocsival való átjárás szolgalmát külön-külön önálló szolgalmának ítélte meg.

A haszonélvezeti jog természeté tárgyában a Kúria Szladits Károlyra hivatkozva fejtette ki annak lényegét: „A haszonélvezeti jog olyan ún. korlátolt dologi jognak minősül, amely idegen dologra vonatkozik, magát a dolgot terheli, mert tulajdonosváltás esetében is fennmarad, vagyis a mindenkori dologhoz teherként kapcsolódik és a dolog értékét csökkenti. Ennek a következménye az, hogy a korlátolt dologi jog a mindenkori tulajdonost is terheli, de nem csupán a mindenkori tulajdonos ellen irányul, hanem mindenki ellen, aki a jogra általában zavaró, a jogosult kizáró hatalmával ellentétes befolyást gyakorol vagy gyakorolhat. A korlátolt dologi jog, mint abszolút jog, szükségképpen nemleges tartalmú, vagyis a joggal szemben állókat nemtevésre (tűrésre vagy abbahagyásra kötelezi).”^[44] A Fővárosi Törvényszék szintén ezt vette figyelembe a haszonélvező joggyakorlásának terjedelme kapcsán, amikor hangsúlyozta, hogy a haszonélvező a dolgot az állag sérelme nélkül hasznosíthatja, nem szabad a dolgot átalakítania, véglegesen megváltoztatnia.^[45] Egy másik ügyben a Győri Ítéltábla, szintén részben Nizsalovszky Endrének a Nagy-Szladitsban található elemzésére alapítva állapította meg, hogy nincs törvényes akadálya annak, hogy a haszonélvező a rendkívüli javítások és helyreállítások költségeinek viselését is magára vállalja, a vagyonbiztosítás díja pedig eleve is az őt terhelő kiadások közé tartozik.^[46] Egy hőközpont elhelyezését biztosító használati jog vonatkozásában, haszonélvezeti jog ellenérték fejében történő alapítása kapcsán a Székesfehérvári Törvényszék rámutatott arra, hogy mind a Ptk. hatályba lépését megelőző joggyakorlatban és jogelméletben, mind a jelenleg hatályos Ptk. szabályozása alapján egyértelmű és egyöntetű az az álláspont, hogy a haszonélvezet és egyéb használati jogok alapításáért az alapító ügyletben ellenszolgáltatás köthető ki – azaz a használati jogok alapítása visszerthes lehet –, de az így megszerzett jogok gyakorlásáért ellenszolgáltatás nem köthető ki.^[47] A haszonélvezeti jog végrendeleti úton történő alapításának érvényességét az Alkotmánybíróság azzal támasztotta alá, hogy ezt az Mtj. és Szladits Károly írása alapján már a korábbi magánjogunk is lehetővé tette. Kifejezetten hangsúlyozásra került a határozatban, hogy Szladits Károly 1935-ben úgy fogalmazott a hagyományrendelet jellemzése során, miszerint: „[a]z örökhatyó hagyományul rendelheti saját dolgát vagy jogát (pl. követelését: legatum nominis), vagy dologi jogot alapíthat javára (pl. haszonélvezetet)”.^[48]

[44] Szladits, 1933, I., 287-288. A Kúria Pfv.20653/2011/7. számú precedensképes határozata szerződés hatálytalanságának megállapítása tárgyában.

[45] A Fővárosi Törvényszék P.22219/2020/5. számú határozata.

[46] Szladits, 1938-42 (1942), V., 422-423. A Győri Ítéltábla Gf.20008/2007/5. számú határozata tartozás megfizetése tárgyában.

[47] Szladits, 1938-42 (1942), V., 414-415., 491. A Székesfehérvári Törvényszék Pf.20191/2010/4. sz. határozata közüzemi díj megfizetése tárgyában.

[48] Szladits, 1935, II., 443. Az 5/2016. (III. 1.) AB határozat 38. pontja.

A jelzáloghitelező személyében bekövetkező változás kapcsán a Kúria megállapította, hogy ha a keretbiztosítéki jelzálogjoggal biztosított jogviszony jogosultja a jogviszonyból eredő követelést az azt biztosító keretbiztosítéki jelzálogjoggal együtt engedményezi (külön erre irányuló nyilatkozattal), a keretbiztosítéki jelzálogjoggal biztosított követelésrész új jogosultja és a még fennálló jogviszonyhoz kapcsolódó keretbiztosítéki jelzálogjog jogosultja között a keret megoszlik. Az új jogosult tekintetében a keretbiztosítéki jelzálogjognak csak az a jellemzője marad fenn, hogy a keret reá eső része erejéig kereshet kielégítést a zálogtárgyból, s csak a jogviszonyból származó, engedményezéssel megszerzett biztosított követeléseket érvényesítheti zálogjoggal biztosított követelésként a keret erejéig. Az ítéletében ezt a korábbi magánjogunk gyakorlatával is alátámasztotta, amikor Nizsalovszky Endre fejtegetéseit a Nagy-Szladitsból idézte: „[a] jelzálogos hitelező személyében beálló változás a keretbiztosítéki jelzálogjognak jogviszonyhoz kapcsolódása folytán a törvény értelmében csak úgy következhetik be, ha az új jelzálogos hitelező a biztosított jogviszonynak is alanyává válik. [...] A követelésekkel betöltött keretrész átruházása [...] nem értelmetlen jogviszony átruházása nélkül sem, de ebben az esetben az átruházott követelések megszűnésével következik be az a helyzet, hogy az üressé vált keretrész követelésekkel újból nem telhetik meg és legfeljebb a megszűnő követelések helyébe lépő új követelések maradnak benn a keretben.”^[49]

V. A KÖTELEMI JOG

A magánjogunkban gyakran használt fogalom a váromány, amelynek szintén nincs tételes jogi meghatározása, ezért a tartalmát, jelentését a jogtudománynak és a joggyakorlatnak kell kialakítani. Az Alkotmánybíróság több döntésében is a Szladits Károly-féle meghatározást vette alapul, amely a következőképpen definiálja ezt a fogalmat: „[a] »váromány« a szó legtágabb értelmében olyan jövőbeli jogszerzést lehetővé tevő függő jogi helyzet, amelyben a jogszerzés feltételei részben megvannak, míg további feltételei a jövőben vagy bekövetkeznek, vagy sem. Szűkebb értelemben várományon valamely alanyi jog megszerzésének jogilag biztosított lehetőségét értjük, amelytől a várományost az ellenérdekű fél önkényesen nem foszthatja meg.”^[50]

A főszolgáltatás és a segédszolgáltatás elhatárolása kapcsán a segédszolgáltatás tartalmi elemeit vizsgálta a Szegedi Ítéltábla a hitelintézetek kezelési költségének tisztességes kikötésével kapcsolatban. A Nagy-Szladits alapján álla-

[49] Szladits, 1938-42 (1938), V, 780-790. A Kúria Gfv.30332/2012/7. számú precedensképes határozata zálog (jelzálogjog törlése) tárgyában és BH 2014.4.116.

[50] Szladits, 1933, 109. A 3048/2013. (II. 28.) AB határozat, az 51/2007. (IX. 15.) AB határozat, Kiss László alkotmánybíró különvéleménye a 16/2015. (VI. 5.) AB határozathoz és a 3088/2017. (IV. 28.) AB végzés.

pította meg, hogy a hitel- és pénzkölcsön nyújtására irányuló pénzügyi szolgáltatási tevékenység a hitelképesség vizsgálatával a hitel- és kölcsönszerződések elkészítésével, a folyósított kölcsönök nyilvántartásával, figyelemmel kísérésével, ellenőrzésével a behajtással kapcsolatos intézkedéseket is magában foglalja, és ez a banki adminisztráció nem tekinthető a bank önálló szolgáltatásának, elválaszthatatlanul kapcsolódik a kölcsön folyósításához, a bank egyfajta „segéd-szolgáltatása”, ami része a főszolgáltatásnak.^[51] Ez a banki hitelezési tevékenységhez szükségszerűen kapcsolódó adminisztrációs tevékenység nyilvánvalóan nem elhanyagolható költséggel jár, amelyet a hitelező vagy az üzleti kamatba beépítve érvényesít az adóssal szemben, vagy külön nevesítve, kezelési költség címen tart arra igényt. Mindebből következően a kezelési költség a hitelintézet által nyújtott főszolgáltatás ellenértékének egyik eleme, ennek megfelelően a kezelési költségre vonatkozó általános (vagy egyedileg meg nem tárgyalt) szerződési feltétel a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás arányát meghatározó szerződési kikötés, így csak akkor minősülhet tisztességtelennek, ha nem világos, nem érthető.^[52]

Az elévülés megszakítása körében a Nagy-Szladitsban szereplő megközelítést vette alapul a Győri Ítéltábla, amikor a következőket idézte: „Szükséges, hogy a perben hozandó ítélet jogereje a követelésre kihasson; nem szakítja meg pl. az elévülést a bár ugyanazon jogalpból eredő, vagy ugyanazon ténybeli alapon nyugvó más követelés érvényesítése.”^[53]

Egy devizaalapú kölcsönügylet kapcsán a kirovó és lerovó pénznem elhatárolása tekintetében kellett állást foglalnia a bíróságnak, amikor megállapította, hogy a konkrét szerződésben szereplő deviza pénznem a kirovó pénz, a törlesztés bármilyen eltérő más pénzneme pedig a lerovó pénz. Hangsúlyozta a bíróság, hogy „[a] kiváló jogtudós Szladits Károly [...] értelmezésében a kirovó pénznem a kötelem mértéke, a lerovó pedig csak a kötelem eszköze. A kettő elem a bíróság megítélése szerint közel sem egyenrangú, s nem kölcsönösen felcserélhető egymással.” A bíróság ezek alapján jutott arra a következtetésre, hogy a konkrét ügyben a lerovó pénznem, a forint, csak segédeleme volt a szerződésnek, s annak összegét nem is volt szükségszerű rögzíteni. Az elsődleges tárgy a deviza, s így devizaalapú kölcsön esetén elengedhetetlen a kölcsön összegének az adott értékmérő dologban – a választott szurrogátumban – történő kifejezése. A szerződő fogyasztó ennek hiányában valójában nem tudja, hogy mivel, s abból mennyivel tartozik.^[54]

[51] Szladits, 1938-42 (1941), III., 188-189.

[52] A Szegedi Ítéltábla Pf.20678/2017/13. számú határozata szerződés érvénytelenségének megállapítása tárgyában. Ugyanez a levezetés található meg a Szegedi Ítéltábla Pf.21165/2017/8., Pf.20695/2018/12., Pf.20777/2018/8., Pf.20062/2019/6., Pf.20616/2019/11. és Pf.20038/2020/8. számú határozatában is.

[53] A Győri Ítéltábla Pf.20406/2012/5. számú határozata kártérítés tárgyában.

[54] A Budapesti XVIII. és XIX. Kerületi Bíróság P.21351/2015/8. számú határozata végrehajtás megszüntetése tárgyában. Szintén ez az érvelés szerepel a Budapesti XVIII. és XIX. Kerületi Bíróság P.21793/2013/9. számú határozatában végrehajtás megszüntetése tárgyában.

A képviselő akarathibája tekintetében sem a régi, sem az új Ptk. nem tartalmaz rendelkezést arról, hogy a képviselt, avagy a képviselő szerződési akaratának kell-e jelentőséget tulajdonítani a jogügylet megkötése során. Olyan szabály sincs, amely rendelkezne arról, hogy a szerződési akaratnyilatkozat hibáit a képviselő, avagy a képviselt személyében kell-e vizsgálni. A Székesfehérvári Törvényszék egy perben meghozott határozata során három elméleti megközelítést vett figyelembe, amelyekben közös, hogy a képviselő ügyleti nyilatkozatának joghatásait nem a képviselő személyében, hanem közvetlenül a képviseltnél tudják be, azok nála állnak be. Ugyanakkor, eltérés van abban, hogy a képviselt, vagy a képviselő akaratának tulajdonítanak nagyobb jelentőséget az akarathibák, a szerződés érvényességének vizsgálata során. A reprezentációs elmélet a képviselő ügyleti nyilatkozatát főszabály szerint önálló akaratnyilatkozatnak tekinti, így az akarathibákat a képviselő személyében vizsgálja. Az úgy ura-elmélet ezzel szemben a képviselt, mint az ügylet ura akaratának tulajdonít jelentőséget, és az akarathibákat is nála vizsgálja. A közvetítő-elmélet mind a képviselt, mind a képviselő akaratát egyaránt lényegesnek tartja, és mindkettőjüknél vizsgálja az akarathibák fennállását. Az utóbbi két elmélet hibája, hogy törvényes (szervezeti és cselekvőképтелenség esetére rendelt) képviselet esetén a képviselt akaratát nem értelmezhető. A törvényszék rámutatott arra, hogy a korábbi magyar jogtudományi utalások és a Kúria gyakorlata az első elvet látszottak elfogadni, és – a német polgári törvénykönyv, a BGB 166. §-a rendelkezésének hatása alapján – azzal egybehangzóan azon az állásponton voltak – tételek magyar szabály hiányában –, hogy az ügyleti akarat hibáit, így a jó- és rosszszeműséget a képviselő személyében kell vizsgálni.^[55] Erre alapítva, a törvényszék a képviselő szerződési akaratnyilatkozatát önálló jognyilatkozatnak tekintette, és a képviselőnél vizsgálta az akarathibák meglétét, mind a felperes, mind a jogi képviselővel az ajánlattétel, ügyletkötés, teljesítés során eljáró alperes esetén. Mindez megfelel az utasítással ellátott képviselő helyzetének, azaz a képviselő az adott mandátumához képest nem térhet el, akaratnyilatkozatának önállósága nagyfokban korlátozott. A magyar tételes jogban, jogirodalomban és joggyakorlatban szintén nem problematizált kérdések a testületi döntések kapcsán az akarathibák vizsgálatának szempontjai. A többes (testületi, vagy együttes) képviselet mögött megbúvó meggondolás az, hogy megakadályozza az egyéni képviselő céltalan, kötelességszegő, a képviseltet károsító döntését, mivel több képviselő megfontoltabb döntést hozhat, egymást mintegy ellenőrizhetik. Kérdés azonban az, hogy melyik képviselőnél, avagy mindegyiküknél kell-e az akarathibát vizsgálni. Ha pedig a szerződő partner a másik fél képviselőjével, vagy a munkaszervezet tagjával együttműködik a képviselt megkárosítása céljából (kollúzió), úgy a jogügylet jóerkölcsbe ütközik és semmis.^[56] Mindebből arra a következtetésre jutott a törvényszék, hogy a képviselt a szerződő partnerével szemben a képviselőjének, vagy munkaszervezete tagjának olyan magatartásá-

[55] Szladits, 1938-42 (1941), I., 202.

[56] Szladits, 1938-42 (1941), 216.

ra, ismeretére, amelyről saját magának tudomása nem volt, csak abban az esetben hivatkozhat, ha a szerződő partner ezen személyekkel a képviselt megkárosítása céljából együttműködött (kollúzió), vagy nyilvánvaló volt számára, hogy az ügylet a képviselt érdekeivel ellentétben állt (evidencia).^[57]

A jóerkölcs tartalmának meghatározása kapcsán a bírósági gyakorlat szintén támaszkodik Szladits megközelítésére, aki szerint: „jóerkölcsbe ütközik a szerződés különösen, ha maga a szolgáltatás erkölcstelen; a szerződés tárgya magában véve nem erkölcstelen ugyan, de jóerkölcsbe ütközik az ilyen tárgyra vonatkozó szerződési lekötöttség, vagy az, hogy a kötelezettséget ellenérték fejében vállalták; illetve akkor, amikor magának a szerződésnek a célja erkölcstelen. Ez utóbbi esetkörbe tartoznak általában a kizsákmányoló ügyletek, valamint a hitelezők kijátszására irányuló szerződések, még ha nem is esnek külön törvényi tilalom alá”.^[58]

A Szegedi Ítéltábla egy élettársak vagyoni viszonyait elbíráló ügyben azt vizsgálta, hogy az alperes anélkül használta ingyenesen a felperes pénzét, illetve a munkája által megtestesített, pénzben kifejezhető értéket, hogy a pénzhasználatra jogcíme lett volna. Az elszámolás alapjául, visszterhesség vélelmére, a használat középarányos időpontjától a tőkeösszeg után törvényes mértékű egyenértéki kamat fizetésére kötelezte alperest. Az elszámolás során rámutatott arra, hogy a magyar magánjog által korábban, és az újabb bírói gyakorlatban is ismert és alkalmazott egyenértéki kamat.^[59] Az egyenértéki kamat azt a személyt terheli, „akinek idegen vagyon, idegen pénz volt a birtokában anélkül, hogy a jogosult valami ellenértéket kapott volna azért, hogy a másik fél az ő vagyonának, pénzének hasznát vehette”.^[60]

A szolgáltatás lehetetlenülése kapcsán a Pécsi Ítéltábla a Nagy-Szladits levezetését vette át, amikor a következőket fejtette ki: „[a]bban az esetben, ha a szolgáltatás lehetetlenülése olyan okból következik be, amelyért a kötelezett felelős, a kötelelem kártérítésre fordul át. Ha a kötelezett hibájából a szolgáltatás egészen lehetetlenné válik, a kötelezett kártérítéssel tartozik a szolgáltatás elmaradásáért, a jogosult pedig, minthogy a kártérítéssel az egész szolgáltatás értékét megkapja, az egész ellenszolgáltatás teljesítésére köteles. Ha tehát a jogosult viszonos kötelemben a lehetetlenült szolgáltatásért kártérítést követel, természetesen a maga ellenszolgáltatását teljesíteni köteles, mert hiszen a nem teljesítés miatt nyújtott kártérítés az eredeti szolgáltatás helyét állja.”^[61]

A Debreceni Törvényszék az érdekbeli lehetetlenülés feltételeit vizsgálta abban a perben, amelynek tényállása szerint, az I.r. felperes által sem vitatottan,

[57] A Székesfehérvári Törvényszék P.22597/2009/269. számú határozata szerződés érvénytelenségének megállapítása tárgyában.

[58] Szladits, 1933, I., 155. BDT 2003/765. A Veszprémi Törvényszék G.40153/2005/82. számú határozata szerződés érvénytelenségének megállapítása tárgyában.

[59] A BDT 2009/1941., BDT 2007/1584., BDT 2007/1553. és BDT 2006/1448. számú eseti döntések.

[60] Szladits, 1938-42 (1941), III., 348. Szegedi Ítéltábla Pf. II. 20.607/2009. ÍH 2011.81.

[61] Szladits, 1938-42 (1941), III., 486., 490. A Pécsi Ítéltábla Pf.20193/2009/3. számú határozata szerződés érvénytelenségének megállapítása tárgyában.

a gazdálkodó szervezet az alperes részére a magastöltés építését egy agyagbányából származó anyag tekintetében megtiltotta, így az a cél, ami miatt részben az alperes a szerződést megkötötte, meghiúsult, hiszen az általa kötött vállalkozási szerződés alapján a töltés építéséhez az I.r. felperes bányájában lévő anyagot már nem tudta felhasználni, értékesíteni is csak korlátozott felhasználás mellett volt lehetősége. Ugyanakkor az alperes igazolta – mivel részben továbbértékesítési célból is kötött szerződést –, hogy az útépítésben résztvevő alvállalkozók sem kívántak már az anyag magas víztartalma miatt a perbeli bányából kitermelt anyagból vásárolni, ezért a bíróság álláspontja szerint az alperes vonatkozásában az érdekbeli lehetetlenülés feltételei bekövetkeztek. A Törvényszék rámutatott arra, hogy bár a bírói gyakorlat és a jogirodalom az érdekbeli lehetetlenülést a lehetetlenülés egyik fajtájaként kezeli, a jog szempontjából itt másról van szó, hiszen a szerződés (szolgáltatás) teljesítése elvileg továbbra is lehetséges, azonban a megváltozott körülmények hatására az egyik félnek a továbbiakban nem áll érdekében az általa vállalt kötelezettség teljesítése. Az érdekbeli lehetetlenülésnél arról van szó, hogy a teljesítést „adótól az élet józan felfogása szerint, a tisztesség és a méltányosság elvének figyelembe vételével nem lehet elvárni”. Azt, hogy a szerződés teljesítésére köteles fél milyen mértékig köteles a teljesítés céljából erőfeszítéseket tenni, meddig lehet azt tőle elvárni, mikor válik az adott szerződés méltánytalanul elnehezültté, a bíróságnak az eset konkrét körülményeinek vizsgálatával kell eldöntenie.^[62]

Az Alkotmánybíróság határozatot hozott 2015-ben a Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2013. évi XXXVIII. törvény egyes rendelkezései alaptörvény-ellenességének megállapítására irányuló bírói kezdeményezések elutasításáról. A határozathoz Kiss László alkotmánybíró különvéleményt fűzött, amelyben a bírósági szerződésmódosítás kapcsán felidézte Szladits Károlynak a nagy gazdasági világválság után írt, máig érvényes gondolatait: „[a] szerződés (és általában a kötelelem) tartalmának bírói módosítása könnyen állami gyámokdáshoz vezethet a magánosok felett és előidézheti azt, hogy a felekben a szerződési hűség gondolata meginog. [...] De a törvényhozó azal, hogy a felet az érvényesen vállalt kötelezettség teljesítésére kötelezi, kifejezi azt, hogy az adott szó betartásához fűződő biztonságot általában többre értékeli minden ezzel ellenkező érdeknél.”^[63]

A kezesség és az adói egyetemlegesség elhatárolása tekintetében a bíróság megállapította, hogy a kezes helytállást vállal a kötelezettségért, de nem vállalja át a főadós kötelezettségét. Nem önálló adós, a vele szembeni követelés nem a saját, hanem a főkötelezett tartozása akkor is, ha a kezes (pl. a készfizető kezes) önállóan perelhető. Ezt a gondolatmenetet a Nagy-Szladitsban foglaltakra alapítva fejtette ki a bíróság, amikor idézte annak vonatkozó megállapítását: „[a]

[62] A Debreceni Törvényszék G.40005/2010/31. számú határozata vételár megfizetése tárgyában.

[63] Szladits, 1935, II., 150. Kiss László alkotmánybíró különvéleménye a 2/2015. (II. 2.) AB határozathoz, 151. pont.

kezesség különbözik az egyetemes adóstársaságtól: elvállalása más, mint a (kumulatív) tartozás-elvállalás. Az egyetemleges adóstársak önálló kötelezettek. A kezes kötelezettsége járulékos: tartalmában a főkötelezettséghez igazodik.”^[64]

A kétoldalú szerződés fogalmát a Legfelsőbb Bíróság szintén a Nagy-Szladitsra vezette vissza: a „kétoldalú vagy kölcsönös (viszonos) szerződés alapította kötelmi viszony keretében kezdettől fogva két kötelezettség áll szemben oly módon, hogy egyik a másiknak ellenértéke. Ehhez képest a kétoldalú szerződésben mind a két fél hitelező is, adós is egy személyben a másikkal szemben, csak-hogy más-más a követelésük, illetőleg a tartozásuk tárgya.”^[65]

A tipikus, a vegyes és az atipikus szerződések elhatárolása tekintetében a Legfelsőbb Bíróság abból indult ki, hogy a tipikus és az atipikus szerződés között átmenetet képeznek az ún. vegyes szerződések, amelyek vagy maguk is tipikus (nevesített), de többféle típusú, vagy tipikus (nevesített) és atipikus (nem nevesített) szerződés(eke)t egyaránt magukban foglalnak. Hivatkozott a vegyes jellegű szerződések jogi minősítése vonatkozásában, a jogirodalomban és a jogalkalmazásban kialakult különböző álláspontokra, az ún. abszorpciós elméletre, az ún. kombinatív elméletre. Kiemelte, hogy olyan megközelítés is létezik, amely szerint a vegyes jellegű szerződések egyes joghatásait nem lehet egységes elmélet alá vonni, „ehelyett inkább a szerződésben foglalt különböző elemeket esetenként, a kombinált életviszony céljainak megfelelően kell értékelni, és az egyes szerződési típusok szabályait az egységes életviszonyban nyilvánuló érdekek jelentőségéhez kell hozzáidomítani”.^[66]

Az értékpapír meghatározása során a Kúria egyik határozatában utalt arra, hogy a Ptk. az értékpapír fogalmának évszázados meghatározását tartotta fenn. Az eredetileg csak fizikailag létező értékpapírok vonatkozásában a jogirodalom egységesen abból indult ki, hogy „az értékpapír valamely követelésről kiállított olyan okirat, amely a követelést nem pusztán bizonyítja (...), hanem amelyhez a követelés állandóan hozzá van kötve úgy, hogy az értékpapír nélkül a követelést sem átruházni, sem - rendszerint - érvényesíteni nem lehet”.^[67]

Az általában elvárhatóság mércéje kapcsán a Debreceni Törvényszék azt az álláspontot alakította ki, hogy amikor a gépjárművezető hosszabb időre – az ügyben egy éjszakára – kívánja a közúton hagyni a járművét, akkor fokozottabb elvárhatóság terheli a tekintetben, hogy meggyőződjék arról, hogy az érintett közútszakaszon milyen forgalmi rend van érvényben, s hogy járművével ott szabályosan várakozik-e. Az érvényes forgalmi rendről pedig kizárólag a közúti jelzőtáblák adnak felvilágosítást, így a felperes sem mentesülhet a jogkövetkezmények alól arra hivatkozással, hogy az ideiglenes forgalomkorlátozás tényéről – szórólap vagy a médiumokban sugárzott felhívás meghallgatása elmulasztásá-

[64] Szladits, 1938-42 (1939), III., 86. BH+ 2013.1.28 I. EH 2011.2422.

[65] Szladits, 1938-42 (1939), III., 41. BH+ 2012.12.522.

[66] Szladits, 1933, II., 175-176. BH 2010.10.274. és a Legfelsőbb Bíróság Pfv.21923/2009/5. számú határozata.

[67] Szladits, 1933, II., 303. A Kúria Gfv.30461/2018/6. számú precedensképes határozata váltókövetelés tárgyában.

nak hiányában – nem volt tudomása. A törvényszék álláspontja szerint a közúti közlekedésben részt vevő járművezetőkre is irányadó az általában elvárhatóság mércéje, melynek „mértéke egy absztrakt, objektív, képzeletbeli cselekvési típus: a rendes (derék) ember gondossági mértéke”.^[68]

Szintén a Debreceni Törvényszék fejtette ki egyik határozatában, hogy a magyar magánjogban évszázadok óta uralkodó álláspont szerint a felróhatóság „mértéke egy absztrakt, objektív, képzeletbeli cselekvési típus: a rendes (derék) ember gondossági mértéke”.^[69] Erre alapítva állapította meg a törvényszék, hogy az objektivizált felróhatósági értelemben felfogott, általában elvárható magatartás ezen túlmenően az adott szakmához, szakterülethez igazodóan speciális tartalommal is telítődhet.^[70]

Az eredményfelelősség vonatkozásában a Szombathelyi Törvényszék Marton Géza megközelítését vette figyelembe, amikor a következőkre hivatkozott: „pandektajogi álláspont, mely szerint már a kezdeti vétkesség önmagában is elég ahhoz, hogy az illető ténynek bármely távoli fűződménye a tettesnek minden további vizsgálat nélkül beszámíttassék, nem más, mint a legridegebb, leglélektelenebb Erfolgshaftung”.^[71]

A kártérítési igény megszületése kapcsán a Debreceni Ítéltábla szintén a Nagy-Szladitsból idéz: „a kártérítési igény megszületése a kár beálltának pillanatával esik egybe, s ugyanebben a pillanatban az adós késedelembe is esik”.^[72]

A Debreceni Ítéltábla a szerződés érvényességének megtámadási határ-idejét vizsgálva, Villányi Lászlóra hivatkozva hangsúlyozta, hogy a szerződés megtámadása egy hatalmasság (alakító jog) gyakorlása.^[73] Erre (is) alapítva jutott arra a következtetésre, hogy az igényérvényesítés elmulasztása jogvesztéssel jár.^[74] A hatalmasság jelentése körében, az elővásárlási jog természetével kapcsolatban a Hajdúböszörményi Járásbíróság a következő meghatározást alkalmazta: „[e] körben az elővásárlási jog természetére vonatkozóan meg kell állapítani, hogy az elővásárlási jog egy olyan egyoldalú hatalmasság – Szladits Károly Magyar magánjog tankönyv II., dologi jogra vonatkozó értelmezése szerint, – amelynél fogva egyoldalú jognyilatkozatával jogviszonyt teremthet saját maga és az eladó között”.^[75]

[68] A Debreceni Törvényszék K.30195/2012/11. számú határozata közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálata (panasz ügyben hozott közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálata) tárgyában.

[69] Szladits, 1938-42 (1942), IV., 874.

[70] A Debreceni Törvényszék P.20658/2009/27. számú határozata kártérítés (közigazgatási jogkörben okozott kár megtérítése) tárgyában.

[71] Szladits, 1938-42 (1939), IV., 883. A Szombathelyi Törvényszék P.20030/2013/3. számú határozata kártérítés (bírósági jogkörben okozott kár megtérítése) tárgyában.

[72] Szladits, 1938-42 (1942), IV., 936. A Debreceni Ítéltábla Pf.20606/2012/6. számú határozata kártérítés tárgyában.

[73] Szladits, 1938-42 (1941), IV., 632.

[74] A Debreceni Ítéltábla Pf.20378/2013/3. számú határozata szerződés érvénytelenségének megállapítása tárgyában.

[75] A Hajdúböszörményi Járásbíróság P.20263/2017/19. számú határozata tulajdonjog bejegyzésének tőrésére tárgyában.

Az opciós jog vonatkozásában a Nyíregyházi Törvényszék Wellmann György, Gárdos István és Szladits Károly írásaira hivatkozik azzal kapcsolatban, hogy fiduciaires hitelbiztosítékként érvényesen kiköthető-e.^[76] A Kúria is alapul veszi Antalffy Mihály megközelítését ebben tárgykörben, amikor a következők szerint idézi: „[a]z opció kétoldalú szerződés, amellyel az eladó a vevőre pénzért azt a jogot ruházza át, hogy az meghatározott feltételekkel tőle a jövőben az opció tárgyát megvehesse”.^[77] A Debreceni Törvényszék egy másik, hasonló ügyben szintén tőle idéz: „[a]z elő- vagy visszavásárlási jog még csak nem is alanyi jog a szó szűkebb, műértelmében, hanem csak »hatalmasság« (Gestaltungsrecht), amelynél fogva az elő- vagy visszavásárlásra jogosult egyoldalú jognyilatkozatával (adásvételszerű) jogviszonyt teremthet saját maga és a »kötelezett« között”.^[78]

A *Kauf bricht Miete* elve kapcsán több eseti döntés is utal a szabály eredetére, és Szladits magyarázatát veszi figyelembe. A római jog tiszta kötelmi felfogásával szemben a germán jogokban alakul ki az az elv, hogy a bérlemény tulajdonosának személyében beálló változás a bérlő jogállását nem érinti.^[79] Ebből eredően, a Ptk. 6:340. §-ának (2) bekezdésében írtak szerint, ha a bérbeadó a bérleti szerződés megkötését követően a bérbe adott dolog tulajdonjogát átruházza, a tulajdonos személyében bekövetkezett változással a bérleti szerződésből fakadó jogok és kötelezettségek tekintetében az új tulajdonos lép a bérbeadó helyébe. A Ptk. szabályozása a bérleti jogviszony relatív szerkezetét a bérlő érdekeinek védelme érdekében áttörve, a „*Kauf bricht nicht Miete*” elvet követve, kötelezi a bérelt dolog tulajdonjogát átruházás útján megszerző személyt a bérleti jogviszony fenntartására.^[80]

[76] A Nyíregyházi Törvényszék G.40099/2008/121. számú határozata érvénytelenség megállapítása tárgyában.

[77] Szladits, 1938-42 (1941), IV., 351. A Kúria Gfv.30219/2013/7. számú precedensképes határozata szerződés érvénytelenségének megállapítása tárgyában. BH+ 2014.3.118.

[78] Szladits, 1930, II., 127. A Debreceni Törvényszék P.21939/2016/25., P.21695/2016/24. és P.20876/2017/45. számú határozatai szerződés hatálytalanságának megállapítása tárgyában.

[79] Szladits, 1935, II., 226.

[80] A Debreceni Járásbíróság P.22775/2017/5. és P.22776/2017/5. számú határozatai felmondás érvényességének megállapítása tárgyában, valamint a Hajdúböszörményi Járásbíróság P.20192/2017/39. és P.20190/2017/31. számú határozatai.

VI. ZÁRÓ GONDOLATOK

Az előző elemzés tükröt állít az elé, hogy a Szladits Károly műveiben foglalt dogmatikai fogalmak és levezetések mennyiben élő elemei a mai magyar magánjogunknak.^[81] Ezek a hivatkozások, sokszor szó szerinti idézetek a múlt század elején hatályban volt magyar magánjog hagyományainak tiszteletét és figyelembevételét jelentik, de egyben arra is rámutatnak, hogy a Szladits Károly és a korszak jogtudósai által kialakított fogalmak számos esetben a mai magánjogunk dogmatikai alapjait is képezik.

Szladits Károly elemzései, levezetései, érvrendszere ma is nagy haszonnal bírnak egy-egy jogkérdés vizsgálata során, és munkássága képezi a múlt század elejei és napjaink magánjoga közötti összekötő hidat, ami a magánjogunk kontinuitásához jelentős mértékben járul hozzá.

IRODALOMJEGYZÉK

- Fehérvári Jenő (1942): *Magyar magánjog kistükre*. Barkóczy László Könyvkiadóvállalata, Budapest.
- Földi András – Hamza Gábor (2020): *A római jog története és intézményei*. Oktatási Hivatal, Budapest.
- Grosschmid Béni (1905): *Jogszabálytan*. Athenaeum, Budapest.
- Magyary Zoltán (1942): *Magyar Közigazgatás*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest.
- Navratyil Zoltán (2014): Az ember névjogának kiterjesztő értelmezése. In: Csehi Zoltán – Koltay András – Navratyil Zoltán (szerk.): *A személyiség és a média a polgári és a büntetőjogban*. Complex, Budapest.
- Sándor István (2011): Adalékok a jogtudomány és a joggyakorlat kapcsolatához. In: *Jogi Iránytű*. 2011/4. sz. (Elérhető: http://www.mta-ius.hu/jogi_iranytu/6_sandor_istvan.pdf. Letöltés ideje: 2022.11.02.).
- Szladits Károly (az egyes, konkrét kiadások a lábjegyzetekben jelezve): *A magyar magánjog vázlatja I-II*. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest. 1937.
- Szladits Károly (szerk.) (1948-42) (az egyes konkrét kiadások a lábjegyzetekben jelezve): *Magyar magánjog I-VI*. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest.
- Vékás Lajos (2018): Szladits Károly és magánjogi iskolája. In: *Jogtudományi Közlöny*. 2018/2. sz.

[81] Megjegyzem, hogy egyéb vonatkozásokban is, pl. az eljárásjogban a közvetítő eljárást követő perek költsége vagy a kereset szubsztancialitása kapcsán, stb. Lásd a Fővárosi Ítéltábla Pf.21506/2013/4. számú határozata zálogtárgyból való kielégítés túrése tárgyában, a Győri Ítéltábla Pf.20182/2006/5. számú határozata kártérítés tárgyában.

A Szladits család és a XX. századi történelem

Dokumentumok: néhány levél, egy visszaemlékezés és egy katonai jelentés

Sajtó alá rendezte, jegyzetekkel és bevezetővel ellátta: Takács Péter

I. BEVEZETÉS

Szladits Károly és családja azok közé tartozott, akiken – más milliókkal együtt – „átgyalogolt” ugyan a XX. század, ám akik emelt fővel tekinthettek vissza a történelem legnehezebb pillanataira is, mert a maguk területén és a maguk mércéjével mérve helytálltak: tették, amit tenniük kellett, és amit tehettek. Amint az alábbi visszaemlékezésben Székely Mária, későbbi nevén Küllői Rhorer Lászlóné fogalmazott: Szladits Károly „jóságos, bölcs embersége” „nagy segítséget és támogatást nyújtott” azok számára, akik a nehéz időkből, így 1944-ben cselekedni tudtak, s ha nem is sokat, de tehettek valamit a század embertelenségei szemben.

A dokumentumok azt is megmutatják, hogy Szladits Károly életében – miután az ifjúkor békés, már-már idilli egén^[1] feltűntek, majd elmúltak a háborús, a forradalmi és ellenforradalmi viharok villámai^[2] – viszonylag hamar kiderült: hazájában csak ideig-óráig adottak a békés és konszolidálnak tűnő polgári élet feltételei.

Az itt közölt néhány levél a polgári élet csendes folyásáról tanúskodik: vidéki alkotómunkáról, a már-már unalmasnak is mondható rutinügyek intézéséről, egy jubileumi ünneplésről és hasonlókról, ám egyszer csak – két évtizeddel a korábbi viharok villámai után – egy „ismeretlen kegyelmes úrnak” írott levél azt tanúsítja: az akkor 68 éves, jelentős szakmai és tudományos-oktatói teljesítményt felmutató professzornak már-már meg kellett alázkodnia egy minisztériumi tótumfaktum előtt, akitől kihallgatást kért: „Előre is hálás szívvel köszönöm Nagyméltóságod kegyes jóságát, a legmélyebb tisztelettel vagyok kegyelmes Uram alázatos híve” – írta. A levél a „napirendre tűzött házassági törvény”, az 1941. évi XV. törvénycikk kapcsán keletkezett. Ez – ismertebb címén a harmadik zsidótörvény – fajvédelmi rendelkezésekkel egészítette ki az 1894. évi XXXI. törvénycikket, így például előírta, hogy „nemzsidónak zsidóval házasságot kötni tilos”, és számos negatív jogkövetkezményt fűzött ahhoz, ha ez mégis megtörténik.

[1] Az életpálya kezdetét illetően a dokumentumok szintjén lásd: Takács, 2018.

[2] Dokumentumként lásd erről: Takács, 2018b.

Maga Szladits Károly apai ágon – apja: id. Szladits Károly (1830–1876) – egy „délvidéki eredetű, görögkeleti hitről római katolikus hitre áttért családból”^[3] származott, anyai ágon pedig – anyja: Adler Lucia (1847–1936) – egy Csallóközben letelepedett régi német, nemesi eredetű, de polgári foglalkozást űző család sarja volt (anyai ági nagyapja, Adler József például Somorján volt gyógyszerész, később polgármester).^[4]

Felesége, Konrád Margit (1880–1963) – akinek a nagyváradi illetőségű, 1914-től „Tornyosi” nemesi előnévvel bíró Konrád Márk Andor (18??–1919) és Hirsch Jenny (1885–1922) voltak a szülei – katolikus hitben nőtt ugyan fel, de nagyszülei vallási hovatartozása okán a nürnbergi fajvédő elveket követő, 1941. évi XV. törvénycikk szerint „zsidó fajúnak” (származásúnak) számított. A kihallgatásra így nagy valószínűség szerint azért lehetett szükség, mert az 1941. évi XV. törvénycikk 9. §-a alapján, bizonyos feltételek megléte esetén az igazságügyminiszter kivételesen felmentést adhatott a törvény következményei alól.

A levél címzettjének személyét az iratokból nem lehet megállapítani;^[5] arra, hogy az „ismeretlen kegyelmes úr” közvetlenül az igazságügyminiszter lett volna – ekkor: Radocsay László (1878–1968, miniszter 1939 és 1944 között folyamatosan) –, nincs bizonyíték, de ez természetesen nem zárható ki. Az azzal kapcsolatos elgondolásainkat viszont, hogy a Szladits családot, különösen pedig ifjabb Szladist Károlyt 1944-ben az erkölcsieken túl milyen személyes tényezők befolyásolták, árnyaltabbá teheti.

Közlök itt néhány alkalmi levelet Szladits Károly gyermekeitől is – Imrétől^[6] és Károlytól^[7] –, amelyek ugyancsak a békés és rutinszerű hétköznapi râte-

[3] Lásd Kozák Péter: Névpont, számos más családtörténeti adattal, itt-ott kisebb szövegezési pontatlanságokkal, de hiánypótló, fontos információkkal. Innen lehet tudni például Szladits apjának hit- és egyházváltásáról, amelyről a Religio című egyházi és irodalmi lap is hírt adott 1856. január 19-én. Ott ez olvasható: [n.n.] „Sellye. F. h. 6. Tekintetes Szladics Károly cs. kir. szolgabírói hivatalnok, a gör. n. egyesültektől a rom. katolikusokhoz áttért, s a helybeli nt. plébános ur előtt szokott szertartással a hitvallást letette.” (Ld. Religio. 1856.) (A „görög n[em] egyesültek” a „görögkeleti egyház” vagy pravoszláv egyház régies megnevezése, az „nt.” szokásos jelentése: nagyon tisztelendő.)

[4] Kozák: Névpont.

[5] Az Országos Széchényi Könyvtár Levelestára e levelet „Szladits Károly levele ismeretlen kegyelmes úrhoz” jellel őrzi. A papír hátoldalára ragasztott ex libris szövege a következő: „Ex libris Dr. Pap Róbert 1916”. Az 1916 feltehetőleg születési évszámra utal; de lehetséges az is, hogy Pap Róbert gyűjtő vagy valakinek az örököse volt, s e minőségében került hozzá a levél. A levél jelzete: „175/77/1972 Levelestár”, ami arra utal, hogy az 1972-ben kerülhetett az OSZK Kézirattárába.

[6] Szladits Imre (1906–?): agrármérnök; 1936-tól a Földművelésügyi Minisztérium segédtitkára, 1938-tól miniszteri titkára; az 1940-es években a Hungária Műtrágya, Kénsav és Vegyipar Rt. képviselője volt. Doktori értekezése: Szladits I., 1930. Egyéb írásai: Szladits I., 1932; Szladits I., 1933, 191–200. Szladits Imre 1947 és 1949 között elhagyta Magyarországot és Angliában telepedett le; 1956. március 8-án – a The London Gazette 1956. május 15-i száma szerint „tudományos asszisztensként” – angol állampolgárságot szerzett. Halálának időpontját nem sikerült megállapítanom.

[7] Ifj. Szladits Károly (1911–1986) jogász, egyetemi tanár; jogi diplomáját Budapesten és Párizsban, LL.M.-fokozatát 1946-ban a London School of Economics-on szerezte. Már 1947-es emigrációja előtt az angol jog szakértője; főbb művei: Ifj. Szladits K., 1937; Ifj. Szladits K., 1939. Szemző Blanche-sal közösen: Ifj. Szladits K. – Szemző, 1947. 1950-től a New York-i Columbia Egyetem munkatársa, összehasonlító jogi kurzusainak tanára, a The American Journal of Comparative Law szerzője (vö. The Concept of Specific Performance in Civil

lepedett világtörténelem lenyomatának tekinthetők, amennyiben tudjuk, hogy az emigrációból íródtak. Az emigráció és az itthoni, elzárt világ közötti – itt dokumentumokkal nem szemléltetett, de feltételezhető (és persze sokféle hipotetikus következtetés levonására lehetőséget adó) – interakció egyébként egy további vonatkozásban is tanulságos lehet. Az itthon maradt idősebb Szladits Károly 1949 utáni magatartásának erkölcsi vonatkozásairól, az 1953-ban kapott Kossuth-díj elfogadása kapcsán vagy más okból könnyen, s esetleg kritikai ítéletet alkotók figyelmét ugyanis rendszerint elkerüli az a kevésbé ismert tény, hogy az Angliába, majd Amerikába emigrált fiának felesége, vagyis menyje – Ábel Lola (Leontin), ismertebb későbbi nevén Szladits Lola (1923–1990) – annak az Ábel Bódognak a lánya volt, akit a koncepció MAORT-perben^[8] 1948/49-ben tíz évre ítélték, s aki, az így kiszabott „büntetését” töltve, egy budapesti börtönben halt meg 1953-ban.

A második dokumentum – mely egy 1994-ben, Münsterben megjelent elemző-visszaemlékező kötet részlete – azt mutatja meg, hogy az ún. Auschwitz-jegyzőkönyvet Székely Mária Szladits Károly Érmellék u. 7. alatti villájában és talán tudtával fordította németről magyarra. A kevésbé tájékozottak számára érdemes megjegyezni, hogy ez az irat, melyet eredeti változatában a nürbergi perben is beterveztettek bizonyítékként, magyar szövegével annak is a bizonyítéka, hogy a magyar állami vezetők és magas rangú közéleti személyek, ideértve az egyházi felsővezetést is, már a deportáló vonatok indulása, azaz 1944. május 15. előtt tudták (vagy legalábbis tudhatták), hogy mi történik Auschwitzban az oda szállított magyar zsidókkal. A szöveg két, Auschwitzból megszökött és hazáig menekült szlovák-zsidó fogoly – Rudolf Vbra (Walter Rosenberg) és Alfred Wetzler (Josef Lanik) – által egy pozsonyi rejtékhelyen 1944. április 21-én és azt követően német nyelven rögzített leírása, mintegy 60 oldalon, az auschwitz-i tábor megsemmisítő mechanizmusáról, a gázkamrákról és a krematóriumokról, valamint az 1944 áprilisáig meggyilkoltak hozzávetőleges számáról. Magyar szövegét eljuttatták vezető politikusokhoz (Horthy István né közvetítésével Horthy Miklóshoz), az egyházi vezetőkhoz (így Serédi Jusztinián hercegprímáshoz és másokhoz), illetőleg diplomáciai úton külföldre is.^[9]

- Law, 4. évf., 1955/2. sz. 208–234), pályája végén az összehasonlító jog „PhD-fokozattal rendelkező adjunktusa” („adjunct associate professor”; a hazai besorolások szerint kb. docense), a jogösszehasonlítás nemzetközileg ismert bibliográfusa. E területen főműve a Guide to Foreign Legal Materials. French, German, Swiss, mely 1959-től számos kiadásban annotált módon megjelent, s a világ szinte minden jogi könyvtárában fellelhető.

[8] A MAORT (Magyar-Amerikai Olajipari Részvénytársaság) volt Magyarország első olajbányászati vállalata. Az 1938-ban alapított cég vezetői – így a beszerzési osztály akkor már nyugdíjas vezetője, Ábel Bódog – ellen 1948 nyarán és őszén népbírósi keretek között koncepció per folytattak le; az az év decemberében hozott szigorú ítéleteket másodfokon a Népbíróóságok Országos Tanácsa (a vádlottak távollétében, de a büntetéseket némileg enyhítve) 1949-ben jóváhagyta.

[9] A jegyzőkönyveknek (más írásmóddal: „Auschwitzi Jegyzőkönyv”, néha így: „Vbra-Wetzler-jelentés”) különböző okokból több magyar nyelvű változata is ismert. A további részletekről lásd Braham, 1997, 787-789.; Karsai L., 1995, 750-755.; Haraszti, 1994, 44-75.; Haraszti, 2005; Haraszti, 2014, 64-67.

„A Szladits család” – fogalmaz Székely Mária az alább közölt interjúban – „egy manzárdszobát bocsátott a rendelkezésemre... Ott zavartalanul fordíthattam. Szótárak is a rendelkezésemre álltak, és Szladits Károly jóságos, bölcs embersége folytán nagy segítséget és támogatást nyújtott számomra. Tudta, hogy valami fontos feladatam van, azonban tapintatos ember volt, és nem várta el, hogy őt is bevonjam”. Magát a tényt és a fordítás körülményeit a történészek több korábbi anyagból megismerhették,^[10] s azt ismerték a jogtudomány történései is: „[Szladits] egyénisége a magánéletben is hatást gyakorolt környezetére” – írta Hamza Gábor egy megemlékezésben – „[Ő] biztosított nyugalmat és rejtekhelyet Küllőiné Székely Mária diakonissza fordító és tolmács részére az Érmellék utca 7. szám alatti házában az ún. auschwitzi jegyzőkönyv magyarra fordításához.”^[11]

A fordító szerint „a házban és a kis szobámban sok más »izgalmas« dolog is történt. Itt az emberek életének megmentése céljából történő papírhamisításokra, illetve különböző személyekkel való találkozásokra és megbeszélésekre gondoltok. Még ha észre is vett valamit a család, senki sem kíváncsiskodott.”

A család azonban márcsak azért sem kíváncsiskodott, mert ifjabb Szladits Károly (vagy ahogyan külföldön ismerik: Charles Szladits) – s ez talán nem széles körben ismert a hazai jogászok előtt – a németekkel szembeni ellenállás aktív részese volt. Tevékenységének egyes részletei – az alábbi dokumentum mellett, mely elsősorban az angol vonatkozásokat érinti – megismerhetők visszaemlékezéséből,^[12] és a jogtudomány peremére eső néhány cikkből is. Ez utóbbiak körébe tartozik kollégájának, a Columbia Egyetem nemzetközi jogász professzorának és az európai jog szakértőjének, George A. Bermann-nak a róla írt nekrológja. Bermann ebben elmeséli, hogy 1944-ben Charles „visszafogott, de ravasz módon” „zsidókat, bal oldali politikai figurákat bújtatott, a náci üldözés más áldozataival együtt”. Valószínűleg az érintett személyes elbeszéléséből tudta, hogy egy alkalommal például „felajánlotta a Gestapónak, mely épp az utca [az Érmelléki úton álló villa] túloldalán, egy nagy házban ütötte fel a parancsnokságát, hogy gépjárműveik tárolására használja az ő üres, kétállásos garázsát. A Gestapo ezt köszönettel elfogadta, [nem is tudva, hogy] azzal az eredménnyel, hogy azt a maroknyi zsidót – volt amikor tizenhetet –, akit ő bújtatott, sosem zaklatták, noha naponta előfordult, hogy a Gestapo magánlakásokba hatolt be zsidók után kutatva. Hisz végül is két autót az ő garázsában tartottak!”^[13]

Utalt e cikkben Bermann az elfogott, de a fogságból kiszabadult szövetséges, főleg angol katonák bújtatására és segítésére, amelyért később kitüntetés is kapott. Egy alkalommal egy nagy szőnyegbe csavarva vitette haza a lakására a szövetséges légierők csapatait elvesztő tisztjét, aki azon bank épületébe menekült be, ahol akkor éppen dolgozott, ám ahol előbb-utóbb észrevették volna.^[14]

[10] Szenes, 1986; Szenes, 1994; Küllői-Rhorer, 2006.

[11] Hamza, 2016, 88.

[12] 12 Lásd: Stein, 1979 (hangfelvétel). Ebben a meginterjúvott először édesapjáról beszél (2–10.), aztán a Columbia Egyetemen folytatott munkájáról (11–30.), végül pedig az 1944-es tevékenységéről (31–56.).

[13] Bermann, 1986, (822-829.) 824-825.

[14] Bermann, 1986, 825.

Az ilyen és effajta sztorikat angol vonatkozásban egyértelműen megerősítik a brit titkosszolgálat történetéről szóló könyvek egyes adatai,^[15] és hitelesíti az itt közölt katonai dokumentum is, mely Brit Nemzeti Levéltár „Magyarország és Jugoszlávia [1945]”-dossziéjából származik.^[16]

Ez a brit légierők őrnagyának, R. S. Taylornak 1945. november 29-én kelt jelentése arról, hogy mit állapított meg az 1945. augusztus 8. és november 28. közötti magyarországi útja során a szövetséges csapatok 1945 előtti támogatása vonatkozásában, és milyen javaslatokat tett (*Report on a Mission to Hungary*). A jelentés mellett megbízója és a Magyarországi Brit Katonai Misszió számára 1945. november 15-én készült lista olvasható arról, hogy kiknek milyen összeget fizetett ki, illetőleg milyen természetbeni támogatást adott felmerült költségeik megtérítéseként („visszatérítésként”), vagy – néhány kivételes esetben – ügynöki díjként, s hogy kik nem fogadták el a költségtérítést, illetőleg a díjat. Ezt követően a jelentés összesítése olvasható arról, hogy a magyarországi ellenállás tagjai, illetve csoportjai Taylor őrnagy megállapítása szerint milyen „szolgáltatásokat nyújtottak” (*service rendered*) a briteknek és a szövetséges csapatok érdekkörébe tartozó más személyeknek, megszökött hadifoglyoknak, valamint, hogy ennek nyomán az őrnagy milyen intézkedést tett, és milyen továbbiakat javasol.

E „költség-megtérítési politikát” a szövetségesek közül a britek „találták ki” és folytatták, bár némi időbeli késéssel az amerikaiak is „lemásolták”.^[17] Taylor hadnagy így írt erről: ez a politika „nagy elismerést vált ki és növeli hitelünket. Olyan politika ez, amely nyilvánvalóan a jóhírnév terén hozza meg a maga osztalékát – az egyetlen olyan területen, amelyet a magyarok jelenleg ajánlhatnak. A Segítők a legtöbb esetben meglepődtek azon, hogy szolgálataikat feljegyzik, s még inkább azon, amit elégedetten nyugtáztak, hogy valaki egy tisztán erkölcsi kötelezettség-érzés alapján szükségét érzi a cselekvésnek. A magyarok gyakran megjegyezték, hogy Anglia volt az egyetlen ország, amely sok fáradságot vállalt azért, hogy azt mondja: »Köszönöm«”.^[18]

[15] Lásd például Ogden, 2010, I. rész 3. f. [58]-as jegyzet; Schandl, 2007, 31., 48.

[16] National Archives of the United Kingdom, WO 208/5479. Hungary & Yugoslavia dosszié. Az 53 oldalnyi fotografált iratot a Brit Nemzeti Levéltár kutatója, John Howes hozta nyilvánosságra, Bruce Bolinger, belga származású amerikai jogász, amatőr kutató pedig elérhetővé tette az interneten. Lásd Bolinger WordPress-blogját: WWII Netherlands Escape Lines.

[17] 1945 és 1947 folyamán az amerikai légierő segítőinek adatait is összegyűjtötték, többnyire postai levelezés révén, és az amerikai hatóságok is köszönetet mondtak a segítőknak. Ennek iratanyagát lásd az amerikai kormány online irattárában (National Archives Catalog) a Case Files of Hungarian Helpers, 1945–1947 cím alatt. A brit listákon található 184 név közül néhány az amerikai iratokon is feltűnik; Charles Szladitsé azonban nem.

[18] Lásd a Jelentés 13. pontját, alább.

A jelentés és a lista nemcsak az 1945 előtti ellenállás értékelése vagy az „angolbarát” magyar értelmiségről alkotott teljesebb kép okán érdekes – a listán olyan neveket is találunk, mint például a Magyar Tudományos Akadémia későbbi elnöke, Kosáry Domokos, aki a jelentés szerint a „Szladits-csoport” tagja volt –, hanem azért is, hogy lássuk: vannak idők, amikor nagyon kevés (némi pénz, ruha, élelem, vagy egy fogházba becsempészett gyógyszer) is nagyon sokat tud jelenteni az emberi tisztesség mérlegén. S a Szladits család ezzel a kevéssel alighanem „jól sáfárkodott”: sokat tett a magyarok megtépzott becsületének és presztízsének mentése terén. S talán az sem mellékes különlegesség, hogy 1945-ben akadt egy állam, amely akkurátusan dokumentálta ezt.

*Szladits Károly az 1920-as években
(Fotó: Medek R., Forrás: MTA KIK Kézirattár, Ms 10802/52.)*

A.
ALKALMI LEVELEK, 1924 –1957*

Szladits Károly levelei különböző személyekhez, 1924–1955

1. (Lőrinczy Györgyhöz)

Bpest 1924. aug. 31.
I. Naphegy u. 21.

Mélyen tisztelt Tanácsos Úr!

Nagyon szépen köszönöm hugaim^[19] érdekében tett sok szives fáradozásait és kedves értesítését. Jó érzés a derék lánykáknak, hogy gondos jószág őröködik felettük!

Sajnálattal hallottam gyengélkedéséről és remélem, a szép Lillafüred balzsamos levegője ismét megteszi frissítő, üdítő hatását. Szívből kívánom a legkellemesebb pihenést. Valamelyik nyáron, Isten segítségével, mi is oda készülünk.

Ismételt hálás köszönettel és kiváló tisztelettel Tanácsos Úrnak készsége híve.

Dr. Szladits Károly.

2. (Mihályfi Ákoshoz)

Kótaj, Szabolcs megye
1926. aug. 26.

Méltóságos Uram!

Falun dolgozom könyvemem és munkámat most nem szakíthatom félbe. Csak szeptember 6-án mehetek fel Pestre, s azért legnagyobb sajnálatomra nem jelenhetek meg a könyvtári bizottságnak augusztus 30-iki ülésén. Kérem Méltóságodat, méltóztassék elmaradásomat kimentettnek tekinteni és ezt a t. Bizottságnak is bejelenteni.

Mély tisztelettel

Dr. Szladits Károly.

[*] A levelek forrása: az 1–2., 4–5. és 7. sorszámú leveleket az Országos Széchényi Könyvtár Levelestára, a 3., 6/a–b., 9/a–b. és a 10–12. sorszámúakat a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ Kézirattára őrzi. A 8/a–b. alattiak az egykori Lukács Archivumból származnak. (A leltári számokat ld. a katalógusokban.)

[19] Hugaim – Képletes kifejezés, hiszen Szladits Károlynak – két fivére (Sándor Károly; sz. 1858 és Ede, sz.?) mellett – két nővére volt (egyikük, Ilona Gizella Emilia, 1863–1935, édesapja első házasságából származott, s később a nyelvész Zolnai Gyula felesége lett; másikuk Etelka Terézia, 1870–?, édesapja második házasságából született, mint maga Szladits Károly), de a levél írásakor már mindketten túl voltak az ötvenedik évükön. A kifejezés így valószínűleg testvéreinek gyemekeire, vagyis unokahúgaira – Etelkára vagy Erzsébetre –, esetleg ezek leánygyemekeire – Szladits Saroltára és Mártára – utalt.

3. (Levélfogalmazvány^[20] Eckhart Ferenchez)

Budapest, 1928. okt. 11.
II. Érmelléki ucca 7.

Igen tisztelt Barátom!

Bocsásd meg szokatlan kérésemet, de nincs senkim, akihez bizalommal forduljak Bécsben. Egy fiatal ismerősöm, Fuchs Dezső (bene maturus)^[21] e hó 15-én kéri felvételét a bécsi orvosi fakultásra, mert itt nem kapott helyet. Nagyon szépen kérlek, légy szíves valaki útján interveniálni, hogy a felvételnek ne legyenek nehézségei. Nagyon derék, jóra való fiú.

Óriási csapás nekünk Magyary Géza^[22] halála. Egyik oszlopa volt karunknak.

Remélem, nem veszed rossz néven alkalmatlankodásomat. Mielőbbi viszontlátásra, tisztelő baráti üdvözlettel
készséges híved

Szladits Károly

4. (Lőrinczy Györgyhöz)

Budapest, 1930. május 4.
II. Érmelléki-u. 7.

Méltóságos Uram!

Nagy örömmel olvastam a szeretetnek és tiszteletnek azt a meleg megnyilvánulását, amelyel Méltóságodat 50 éves írói jubileuma alkalmával szűkebb kartársai körülvették. Engedje meg, hogy ez alkalommal én is tiszteletteljes ragaszkodással üdvözölhessem, mint aki nemcsak finom írásainak voltam és vagyok élvezője, de nemes egyéniségének jóságát közlelő is tapasztalhattam. Adja Isten, hogy még sok szép éven át gazdagíthassa irodalmunkat és adja közéletünknek a legnemesebb példát arról, milyen az igaz ember!

Mély tisztelettel őszinte, kész híve

Szladits Károly.

[20] E fogalmazvány mellett a Kézirattár egy másik, láthatólag feszült állapotban írt, több helyen írás közben korrigált, hosszas, sőt körülményeskedő, de befejezetlen szövegvázlatot is őriz, melynek ez a tervezet a letisztázott és véglegesített változata.

[21] Bene maturus – „jól érett”; az érettségi vizsga második legjobb fokozata, kb. jó eredménnyel érettségét tett. (Fuchs Dezső kiletét ma már nem lehetett megállapítani.)

[22] Magyary Géza (1864–1928) jogász, egyetemi tanár, a kereskedelmi jog és a polgári eljárásjog szakértője; 1903/4-ben az az egyetlen nagyváradi professzor, aki az ún. Somló-affér idején kiállt Somló Bódog és a tudomány szabadsága mellett.

5. (Kürti Menyhérthez)

Budapest, 1936. febr. 26.

II. Érmelléki ucca 7.

Méltóságos Uram!
Igen tisztelt Barátom!

Hálás szívvel köszönöm a páratlanul kedves vendégszeretetet, amelyben – kedves rendtársaiddal együtt – részesíteni kegyes voltál. Lebilincselő társalgásod közben csak úgy röpültek az órák és minél inkább múltak, annál jobban sajnáltam, hogy ottlétem oly rövidre zsugorodott. Jól esik éreznem, hogy kedves engedelmeddel máskor is megismételhetem ezt a rám nézve oly értékes és élvezetes látogatást és igazán boldog leszek, ha megint egyszer pár szép napot tölthetek körötökben. Kár, hogy elbeszéléseidet nem örökíthettük meg írásban: emberek és események csodás közvetlenséggel elevenednének meg szavaid nyomán, melyek a nagy magyar elbeszélők életszerűségét tükröztetik.

Ismételt igaz hálával szívemben arra kérlek, jelentsd a kedves tanár uraknak tisztelő üdvözleteimet és fogadd kiváló tiszteletem kifejezését, mellyel maradok hálás híved

Szladits Károly

6/a–b. (Mályusz Elemérhez)

Budapest, 1941. május 14.

Kedves Barátom!

Örömmel gratulálok az akadémiai jutalomdíjhoz. Rendkívül érdekel „A magyar társadalom a Hunyadiak korában” c. tanulmányod,^[23] amelyet szeminaristáim közül is többen óhajtanak tanulmányozni. Azért nagy hálára köteleznél, ha – amennyiben az egyáltalán lehetséges – tanulmányodból különlenyomatot lennél szíves szemináriumom részére, de az én címemre (II. Érmelléki-u. 7.) megküldeni.

Szíves jószágodat előre is hálásan köszönve, baráti kézszorítással vagyok őszintén tisztelő híved

Szladits Károly
(aláírás kézzel)

[23] A szóban forgó tanulmány – „A magyar társadalom a Hunyadiak korában. (A hűbéresség és rendiség problémája)” – a korszak tudományosságát reprezentáló, Teleki Pál, Hóman Bálint, Balogh Jolán és mások írásait közlő Mátyás-émlékkönyv második kötetében jelent meg. Lásd Lukinich (szerk.), 1940, 2. kötet, 309-434.

Budapest, 1941. május 23.

Kedves Barátom!

Fogadd hálás köszönetemet azért a szeretreméltó előzékenységedért, amellyel nagyértékű tanulmányodat intézetem részére átengedni szíves voltál. A hűbéri-ségnek a rendiségre való átfordulása a Verbőczy jogrendszerének egyik előfeltétele volt és ezért magánjogászainkat is közelről érdekli. A rendkívül sok okulást nyújtó művet szemináriumom tagjai nagy haszonnal fogják olvasni.

Ismételt hálás köszönetem kifejezésével és igaz nagyrabecsüléssel vagyik őszintén tisztelő híved

Szladits Károly
(aláírás kézzel)

7. („ismeretlen kegyelmes úrhoz”)

Budapest, 1941. jún. 14.
II. Érmelléki ucca 7.

Kegyelmes Uram!

Mély tisztelettel esedezem, kegyeskedjék engem és feleségemet a napirendre tűzött házassági törvény^[24] ügyében kihallgatáson mielőbb fogadni és megengedni, hogy – ha netalán vizsgálórlódás okából személyesen én nem jöhetnék is el, – feleségem egyedül terjeszthesse elő kérelmünket, amely a katolikus családok százait a legsúlyosabban érinti.

Előre is hálás szívvel köszönöm Nagyméltóságod kegyes jószágát, a legmélyebb tisztelettel vagyok kegyelmes Uram alázatos híve

Szladits Károly

[24] A napirendre tűzött házassági törvény – az 1941. évi XV. törvénycikk, ismertebb címével a harmadik zsidótörvény. Lásd a Bevezetőt.

8/a–b. (távirat és levél Lukács Györgyhöz)

Keletbélyegző: 1955. II. 5

LUKAACS GYOERGY
BELGRAAD RPT 2 BP

SZERETETTEL UEDVOEZLUENK A NEMET TUDOMAANYOS AKADEMIA LE-
VELEZOE TAGJAAVA A TOERTENT MEGVAALASZTAASOD ALKALMAABOL =
SZLADITS KAAROLY ES MARGIT +

Budapest 1955. márcz. 18.

Kedves Gyuri!

Tudom, hogy egy olyan elfoglalt ember mint maga, nem nagyon örül leveleknek, de viszont olyan nagyon örültünk annak a kitüntetésnek, amelyben a Kosuth díj „nagy díjának[”] elnyerésével részesült, hogy ennek az örömnak mégis kifejezést akarunk adni, azt kívánva, hogy jó egészségben, még sok éven át dolgozhasson a tudomány és az emberiség javára.

Mindkettőjüket sokszor üdvözljük és maradunk régi barátsággal szerető hívei

Szladits Károly és Margit^[25]

[25] Az íráskép alapján a levelet Szladits felesége vetette papírra, aki ezt minden bizonnyal férje szem-
betegése miatt tette, helyette vagy diktálása mellett. Érdekes kiegészítése ennek, hogy az első mon-
datban váltakozik az egyes és többes szám első személy.

*Levelek Szladits Károlyhoz (1949)*9/a–b. Horváth Barna levelei^[26] Szladits KárolyhozDr. Horváth Barna
egyetemi tanárXI. Budafoki-út 17. a/lépcső II.2.
Budapest, 1949. március 9

Kedves Károly Bátyám,
e hó 4-én kelt szíves soraidat némi késedelemmel csak tegnap kaptam kézhez. Az alakuló ülésre semmiféle meghívót vagy értesítést nem kaptam, azon ez okból nem jelenhettem meg, amit ezzel igazoltnak és kimentettnak tekinteni kérek.

A nekem szánt feladatot készséggel vállalom és igyekezni fogok megtisztelő bizalmatoknak megfelelni. Máris beszéltem a Főtitkár és a Főkönyvtárnok urakkal. Hogy haladéktalanul munkához foghassak.

Az előbbivel azt az előkérdést kívántam tisztázni, hogy mennyiben köt bennünket a tavalyi bizottságnak az a javaslata,

„hogy a legközelebbi alkalommal bölcsészeti és társadalomtudományi, a második alkalommal közgazdaságtudományi, a harmadik alkalommal pedig újból jogtudományi munka részesülhessen kitüntetésben”?

Miután ugyanis én a tavalyi bizottságnak is tagja voltam, és e javaslatához hozzájárultam, magamra nézve azt bizonyos fokig kötelezőnek vélem, legalábbis annyira, hogy fennállását el nem hallgathatom. Ezt különben azért sem tenném, mert hiszen a javaslattól való eltérés miatt esetleg támadások is érhetnek a Bizottságot vagy az Akadémiát az elhanyagolt tudományterületek részéről.

A főtitkár úr azonban megnyugtatót, hogy a javaslat csupán javaslat maradt, mert az osztálytitkár úr nem terjesztette azt határozás végett az osztály elé. Mivel a javaslat nem lett határozat, szerinte semmi esetre sem vagyunk kötve. Nem is ajánlatos megkötni magunkat, mert a változó publikálási viszonyok mellett sem a tudományterületek sorrendjét, sem az évköröket nem lehet szigorúan betartani. Sokkal megnyugtatóbb eredményre juthatunk, ha – mint tavaly is – inkább a tudós életművét nézzük, mint egy szűkreszabott évkörnek esetleg igen sovány termését.

[26] Az akadémiai ügyek korabeli intézésébe való bepillantás mellett e levél talán azért is bír némi jelentőséggel, mert Horváth Barna – mint tudjuk – 1949. november 19-én hagyta el Magyarországot, de távozásáról jóval korábban, feltehetőleg az év tavaszán dönthetett. (Hisz 1949 nyarán már megállapodott az amerikai kulturális attaséval, hogy könyveit és iratait a követség hivatalos küldeményeként juttatja ki számára; vö. Révész Béla: Kettő a „szegezi iskolából”. Vö. Horváth Barna és Szabó József kapcsolata. megj.: Révész, 2017, (220-233.) 228. Ezek a levelek tehát az elhatározás formálódása, vagy talán véglegessé válása idején születtek. A levelek írógéppel írt másolatok; nincs rajtuk autográf aláírás.

Megkérdeztem még Főtitkár urat aziránt is, hogy a Szalay László jutalomnak^[27] hol található tulajdonkép az alapító aktusa vagy okmánya? Erre azt felelte, hogy ilyen okirat vagy írásba foglalt határozat nincs, a gondolat az Igazgatótanács egyik ülésén született meg, hogy a különféle jutalmakat osztályonként egy-egy éremmé egyesítsék, amely tehát odaítélhető és kiadható az alosztályban képviselt bármely tudományszak képviselőjének minden megkötés nélkül. Lehetséges különben, hogy ezidén már pénzbeli jutalom is fog a kitüntetéssel járni.

Ez a felvilágosítás engem megnyugtatott különös tekintettel arra is, hogy az osztály már az ezévi bizottság összeállításával is – amikor abba három magánjogászt és egy jogbölcsest delegált – mintegy már állást foglalt ebben az előkérdésben, olyan szakértőket küldve ki, akik a díjat a jogtudomány művelői valamelyikének odaítélni hivatottak.

Mindazonáltal szükségesnek tartottam ezt az előkérdést Eléd és a Bizottság elé is terjeszteni, amelynek döntését az elmondottak után elfogadom, illetőleg azt javaslom, hogy a kérdés megvilágítása után a bizottság állapítsa meg, hogy a tavalyi javaslat által nem érzi magát kötöttnek.

A Főkönyvtárnok úr segítségével talán már holnap megkapom az 1947-48-ban megjelent jogtudományi művek jegyzékét és az általam majd kijelölendő művek kötelees példányait is. Ezen az alapon remélem, hogy a tudományos értékű művek felsorolását és rövid jellemzését hamarosan el fogom tudni készíteni. Mielőtt ez megtörtént, jelentkezem, hogy bizottsági ülés kitűzése iránt tegyek javaslatot.

Kérek, légy meggyőződve, hogy amennyire tőlem függ és a kérdéses anyagot idejé[be]n megkapom, igyekezni fogok sürgősen végezni a munkámmal, hogy a Bizottságot mielőbb olyan helyzetbe hozzassuk, hogy a jutalmat kellőképpen átgondolt és megfontolt határozattal az arra legérdemesebbnek juttathassa.

A legőszintébb tisztelettel és baráti kézszorítással
üdvözöl igazi híved:

XI. Budafoki-út 17. a/II.2.
Budapest, 1949 április 1

Kedves Károly Bátyám,

bátor vagyok a Szalay László emlékérem kiadására vonatkozó kiegészített bizottsági jelentésnek általam már aláírt szövegét Neked, mint Elnökünknek, megállapodásunk értelmében tisztelettel idemellékelten bemutatni.

[27] Az akadémiai díjak, így a Szalay László-jutalom adott korban játszott szerepéről lásd: Soltész F. G. – Soltész M., 2017, 1435 –1448. A díjat egyébként 1947-ben nem adták ki, 1948-ban Szladits Károly kapta.

Most már csak az lenne hátra, hogy a jelentést aláírásoddal is ellátva a Főtitkár úrhoz eljuttatni szíves volnál azzal, hogy az osztályülésen bemutatni szíveskedjék.

Engedd meg kérlek, hogy hálás köszönetet mondjak azért a megértésért és támogatást, amelyben Te, mint Elnök, valamint a bizottság igen tisztelt tagjai is, nem éppen könnyű előadói tisztem közben^[28] részesítettetek.

Őszinte tisztelettel és igaz barátsággal üdvözöl mindenkor készségecs híved:

Szladits Károly az 1930-as évek elején

(Forrás: Ünnepi dolgozatok Dr.Szladits Károly egyetemi tanári működésének harmincadik évfordulója alkalmából (1937) című kötet)

[28] A bizottsági jelentés a díjat Szász István (1899–1976) nemzetközi magánjogásznak javasolta odaítélni. A javaslatot el is fogadták, a díj átadására azonban nem került sor. Az osztályülések után ugyanis Alexits György matematikus jelezte a “tudományügyi minisztériumként” működött Magyar Tudományos Tanács (MTT) pártkollégiuma felé, melynek MTT-főtitkárként tagja volt, hogy a másnapi akadémiai nagygyűlésen, 1949. május 29-én, a párt jóváhagyása nélkül akarnak akadémiai díjakat kiosztani. Erre az MTT pártkollégiuma (tagjai Geró Ernő, Lukács György és mások) úgy határozott: „Alexits elvtárs intézkedjen, hogy a díjak kiosztását halasszák el. Majd a kérdés megvizsgálandó.” Alexits György (később rövid ideig az MTA főtitkára) intézkedett, így a díjakat nem osztották ki, sőt a nagygyűlés is elmaradt. Lásd Soltész F. G. – Soltész M., 2017, 1444.

Ifj. Szladits Károly és Szladits Imre levelei

10. (Ifj. Szladits Károly levele Angyal Dávidhoz)

Budapest, 1941. május 9.

Mélyen tisztelt, kedves Dávid bátyám!

Nagyon köszönöm azt a megtisztelő kedvességet, amellyel kitüntetni méltóztatott azáltal, hogy [az] Andrassy Gyuláról írt tanulmányt^[29] nekem elküldte Dávid bátyám. Nagy érdeklődéssel fogom elolvasni nyári vakációm idején. Jelenleg a bankbéli elfoglaltságom mellett megint angol jogi tanulmányokba merültem.

Kedvességét újból megköszönve
mély tisztelettel üdvözli

ifj. Szladits Károly

11. (Szladits Imre levele Szabó Lőrincnek)

47 Oakwood Court
London W. 14
Western 2406
1957. júl. 9.

Kedves Barátom,

Nyári vakációról visszatérve jóleső meglepetéssel találtam kedves könyvküldeményedet. Hálásan köszönöm baráti figyelmedet, amellyel igen nagy örömet szerezteél nekem. Régebbi gyűjteményes kiadása verseidnek és két évvel ezelőtt küldött köteted állandó gyönyörűség forrásai nekem és baráti körömnök és a most kapott dedikált műveidet különös szeretettel fogom szívémbé zárni. Néhány verset a „Huszonhatodik év”-ből^[30] már Vera kezeírásából ismerem, nemcsak én, hanem Laci barátunk is; egyébként az egyik kötetet – szíves engedelmekkel – neki is fogom adni és öcsémet is megörvendeztetem az egyik kötettel. Öcsémekkel, aki éppen most velünk volt Olaszországban, egyébként sokat elbeszélgettünk Rólad és kimondhatatlan öröm lenne, ha egyszer valahol véletlenül találkoznánk. Nekünk itt az idegenben – bár sorsunkra nem panaszkodhatunk – mégis csak a magyar szó és annak mesterei jelentik a meghitt otthont! Üres óráimban a magyar poézis nyújtanak [fel]jüdülést és szorgalmasan építgetem Hungarica gyűjteményemet, hogy ezzel is szorosabbra fűzzem a magyar kapcsolataimat.

Remélem, hogy egészségi állapotod helyreállt és boldog vagyok, ha nincsen küldeni valóm; ha azonban bármire szükséged lenne, ne habozzál írni és igye-

[29] Lásd: Angyal, 1941.

[30] Szabó, 1957.

kezni fogunk beszerezni azt, ami kell. – Egyébként Verától gyakran hallok Felőled, terveidről és munkásságodról és remélem, hogy kapcsolatunkat továbbra is fenn tudjuk tartani. A napokban lesz nálunk Laci és a felesége és referálni fogok nekik Rólad.

Feleségem, ismeretlen tisztelőd, meleg üdvözetét küldi, Téged pedig őszinte szeretettel és barátsággal ölel
tisztelő híved

Szladits Imre

12. (ifj. Szladits Károly üdvözlőlapja Szabó Lőrincnek)

[hely és dátum nélkül]^[31]

Mindnyájatoknak sok üdvözet. Meleg barátsággal,

ifj Szladits Károly

A levelek címzettjei

- Angyal Dávid (1857–1943): történétíró, irodalomtörténész és kritikus, egyetemi tanár, az MTA tagja és titkára, 1935-ig a Bécsi Magyar Történeti Intézet igazgatója.
- Eckhart Ferenc (1885–1957): jog-, társadalom- és gazdaságtörténész, levéltáros, egyetemi tanár, miniszteri tanácsos, az MTA tagja.
- Horváth Barna (1896–1973) jogfilozófus és jogszociológus; 1945-től az MTA levelező tagja (1949-től „tanácskozó taggá” visszaminősítve).
- Ismeretlen kegyelmes úr (mint címzett): lásd a Bevezetőt.
- Kürti Menyhért Géza (1875–1949): ciszterci szerzetes, irodalomtörténész, a bajai gimnázium igazgatója, majd (1924-től) egri perjel és egri gimnázium-igazgató. Irodalomtörténész-ként elsősorban Mikes Kelemen munkáival és Mindszenty Gedeon költészetével foglalkozott.
- Lőrinczy György (1860–1941): felvidéki származású ügyvéd és szépíró, elsősorban novellista; a nemzeti szellemű magyar népi érzésvilág érzékeny kifejezője; a Petőfi Társaság (1908), majd a Kisfaludy Társaság (1924) tagja. Korábban, az Osztrák-Magyar Monarchia idején Komárom vármegye tanfelügyelője, a Gömör-Kishont című hetilap szerkesztője, illetve a Felvidéki Magyar Közművelődési Egyesület titkára.
- Lukács György („szegedi”, 1885–1971) Kossuth-díjas filozófus, esztéta, marxista teoretikus és kommunista politikus. A Tanácsköztársaság népbiztosa, a Nagy Imre-kormány minisztere, az MTA tagja.

[31] Az előnyomott angol üdvözlőlapon ez áll: „With best wishes for Christmas and the New Year.” Vagyis a rövid üdvözetlen nincs dátum-jelzés, a körülményekből mégis úgy tűnik, mintha azt az 1957 karácsonya előtti időszakban írták volna. Ha figyelembe vesszük, hogy Szabó Lőrinc 1957. október 3-án halt meg, a pár szavas üdvözet így sokféle következtetést inspirálhat az emigráció és az itthoniak kapcsolatát illetően.

- Mályusz Elemér (1898–1989) történész, levéltáros, folyóirat-szerkesztő, a középkor kutatásának jelentős alakja; az ún. nép-történet kutatója.
- Mihályfi Ákos István (1862–1937): cisztercita szerzetes, egyetemi tanár; 1916/17-ben a budapesti egyetem rektora, 1917/18-ban, valamint 1926-ban prorektora; később a Szent István Társulat alelnöke.
- Szabó Lőrinc (1900–1957) Kossuth-díjas költő, műfordító, a modern magyar líra meghatározó alakja, a Lóci-versek szerzője.

B.

VISSZAEMLEKEZÉS: BESZÉGETÉS SZÉKELY MÁRIÁVAL, AZ AUSCHWITZ- JEGYZŐKÖNYV EGYIK FORDÍTÓJÁVAL*

Egy kerek pecséttel és 1944. április 7-i dátummal ellátott, megsárgult igazolvány. A képen egy szép arcú és komoly tekintetű fiatal nő: Székely Mária diakonissza. A híres, akkoriban banki alkalmazottként dolgozó fogorvos több nyelven beszélő lánya 1943-ban lett a „Jó Pásztor” önkéntes segítője, majd a német megszállást követően állandó alkalmazásba került. Voltaképpen sosem volt valódi diakonissza, de ezzel a tanúsítvánnyal nagyobb biztonságban tudott élni és valódi tevékenységét álcázni. Üldözöttet mentett meg, gyerekeket rejtő és óvó otthonok szervezetének munkájában vett részt, hamis, életeket mentő papírokat állított ki; a lelkes tolmácsként és a JPB titkárnőjeként dolgozott, valamint a Nemzetközi Vöröskereszt küldöttségének bonyolult tárgyalásaiban segédkezett, ahol emberek és gyerekek élete forgott kockán; titkosított dokumentumokat fordított magyarról és magyarra.

SZÉKELY: Máig emlékszem arra, amikor először olvastam a jelentést a „Jó Pásztor” Lázár utcai irodájában. Azon megrázó élmények egyike volt, amelyeket sosem fogok tudni elfelejteni. Április vége volt, vagy talán 1944. május első napjainak egyike. Annyi év elteltével már nem emlékszem a pontos dátumra.

SZENES: Sokan, akik tavasszal vagy nyáron Auschwitzról hallottak vagy esetleg saját szemükkel látták a jelentést, nem akarták elhinni, hogy lehetséges, ami ott történt. Ön elhitte?

SZÉKELY: Ez a tényszerű jelentés annyira felfoghatatlanul megdöbbentő és megrázó volt, hogy az szavakkal leírhatatlan. Kétség sem férhetett ahhoz, hogy valós. Nem csodálkozom azonban azon, hogy 68-ban voltak néhányan, akik nem akarták elhinni. Nem adhattam viszont át magam a kétségnek és a megrázókdodtatás okozta elkeseredésnek. Még ha nehéz is volt, a fordítási feladatra kellett koncentrálnom, hogy amilyen gyorsan és alaposan csak lehet, befejezzem a mun-

[*] Forrás: Szenes – Frank, 1994, 67-73. A szemelvényt ford.: Gulyás Éva.

kát. Teljes embert kívánó feladat volt. 6-8 napig szinte szünet nélkül dolgoztam a fordításon, és azt hiszem, elmondhatom, hogy ez a munka nem hasonlítható egyik eddigi megbízásomhoz sem. A jelentésben az addig csak szóbeszédből ismert, módszeresen és pedánsan megszervezett gyilkosság – egy tömegek ellen megtervezett bűncselekmény – teljes, borzalmas valójában öltött formát. Azt a kitörölhetetlen benyomást keltette bennem – éppen ahogy a brutális tény maga –, hogy voltak emberek, akik ezt kigondolták, megvalósították, és ilyen mélyre tudtak süllyedni.

SZENES: A jelentés két, azonos szövegű példányát ismerem abból az időből. Egyenként kb. 40 oldal terjedelműek. A fordítás bizonyára igen megerőltető feladat volt. Hol dolgozott? Ez mégiscsak egy tiltott és életveszélyes tevékenység volt nemcsak a fordító, hanem azok számára is, akiknek közvetlenül közük volt hozzá.

SZÉKELY: Nagyjából egy hónappal a német megszállás után Szladits Károly házába, az Érmelléki utca 7-be költözhettem. Ez nagyon nagy szerepet játszott az életemben, mivel így csak pár perc távolságra voltam a Nemzetközi Vöröskereszt magyar küldöttségének irodájától, ahol később, 1944 nyarán dolgoztam. A Szladits család egy manzárdszobát bocsátott a rendelkezésemre, amely minden tekintetben ideális volt számomra. Ott zavartalanul fordíthattam. Szótárrak is a rendelkezésemre álltak, és Szladits Károly jóságos, bölcs embersége folytán nagy segítséget és támogatást nyújtott számomra. Tudta, hogy valami fontos feladatam van, azonban tapintatos ember volt, és nem várta el, hogy őt is bevonjam. Így biztonságban gépelhettem a magyar szöveget a kis írógépemem. Hat példányt készítettem.

SZENES: A Szladits családnak nem tűnt fel, hogy Önt legbelül valami foglalkoztatja?

SZÉKELY: A külvilágban zajló sok szörnyűség miatt egyáltalán nem volt számukra szembeötlő a hangulatom. A házban és a kis szobámban sok más „izgalmas” dolog is történt. Itt az emberek életének megmentése céljából történő papírhamisításokra, illetve különböző személyekkel való találkozásokra és megbeszélésekre gondolok. Még ha észre is vett valamit a család, senki sem kíváncsiskodott.

SZENES: A jelentés írói a tábor létesítményeit, a tetoválás és a szelekció módszereit, illetve a gázkamrák és krematóriumok működését írták le. Új, addig ismeretlen fogalmakkal találkozott. Hogyan oldotta meg őket?

SZÉKELY: Lehet, hogy hihetetlenül hangzik, de a jelentés egy száraz, érzelmentes szöveg volt; mintha valaki arról írna, hogyan kell kenyeret sütni. Fogalmam sincs, milyen más hasonlattal tudnám még szemléltetni ezt anélkül, hogy a tárgyat ártalmatlan színben tüntetném fel. Nem mondom, hogy a fordítás egyszerű volt, azonban nem találtam benne olyan sok új fogalmat és kifejezést. Természetesen a tartalom – függetlenül a megfogalmazástól – elmondhatatlanul szörnyű volt.

SZENES: Hogyan másolta le a rajzokat?

SZÉKELY: Ha jól emlékszem, meglehetősen nehéz volt átűtő nyomtatványpapírt szerezni, azonban végül sikerült lemásolnom a rajzokat és beilleszteni őket a szövegbe, még úgy is, hogy nincs tehetségem a rajzoláshoz.

SZENES: Serédi bíboros volt az Ön által elkészített példányok egyikének címzettje. A bíboros archívumának egy 1944-es dokumentumkötegében megtaláltam az Auschwitz-jelentés egy példányát, és a rajzokon máig kivehetők a lila nyomtatványpapír nyomai. Lehetséges, hogy Ön ilyen nyomtatványpapírt használt?

SZÉKELY: Hát persze, lila volt! Teljesen biztos!

SZENES: Akkor lehet, hogy a példány az Ön munkája, jóllehet azon a nyáron a jelentést sokan elküldték a bíborosnak, és nem lehet tudni, melyik került az archívumba. Nincs rajta aláírás. Természetesen mindenki elől titkokban kellett tartania, amit csinált. Meddig lehet egy ilyen titkot őrizni?

SZÉKELY: Mialatt fordítottam, a jelentést rajtam kívül csak egyetlen ember, az akkori vőlegényem látta, aki 1945 óta a férjem. Amikor sebészi munkája és a bombázások engedték, átjött Szladitsékhoz. Előle nem tudtam eltitkolni. Ha nem meséltem volna el neki, mit vettem ki a jelentésből, és nem mutattam volna meg neki, egyáltalán nem tudtunk volna nyíltan beszélni. Máig emlékszem, hogy a szöveget olvasva holtápadttá vált... A fordítói tevékenységemnek volt egy kínos tragikus pillanata is, önhibámból. Melegem volt a szobában, ezért a papírjaimmal és a szótárral kimentem a ház földszinti kis teraszára, amely nagyjából három-négy méterre helyezkedett el a telek drótkerítésétől. Egy erősebb szélhökés felkapta a német szöveg egy rajzokat is tartalmazó oldalát, és elfújta a kerítésig, amelyre aztán felakadt. A kerítés másik oldalán egy német katona járkált fel-alá. Őrködött. A németek ugyanis megszállás alatt tartották az Érmelléki utcának a Szladits villa mindkét oldalán, illetve azzal szemben elhelyezkedő villáit, és állandó őrt álltak. Nagyon megrémültem az elrepült oldal miatt. Mielőtt azonban odafuthattam volna, az őr átnyúlt a kerítésen, és udvariasan odaadta a papírt. Szerencsére sem a rajzok, sem a szöveg nem érdekelték... Ezt követően természetesen azonnal visszamentem a szobába dolgozni.

SZENES: A magyar példányok elkészültek. Mi lett a sorsuk?

SZÉKELY: Átadtam őket Éliás Józsefnek a Lázár utcában. A magyar szöveg egyik példányát és a német eredetű Józsi [Éliás József] felkérésére Soós Gézának kellett átvinnem az Úri utcába. Ott volt a Külügyminisztérium egyik képviselője. Kalandos és izgalmakkal teli út volt. A Széna térről mentem fel a várba, azonban éppen légiridő volt, így beszaladtam az egyik ház óvóhelyére. Nem sokkal azután, hogy újra elindultam, megint riadó volt, de csak rövid ideig tartott. Fent a várban még igazolványellenőrzés is volt, így nagy megkönnyebbülés volt, amikor végre megérkeztem Soós Gézához a jelentés német és magyar példányával. A dokumentumokat megkönnyebbült sóhajjal vette át...

SZENES: Angolra is lefordította a jelentést?

SZÉKELY: Soós Géza bízott meg velem, amikor elvittem neki a magyar szöveget. Azt hiszem, ezúttal még szűkebb volt a határidő. Visszakaptam a német szöveget, és újra éjt nappallá téve dolgoztam, nem aludtam, mert ... de az okát ugye

egyáltalán nem kell Önnek elmagyaráznom. Később hallottam, hogy valamilyen módon hirtelen lehetőség adódott a dokumentumok Svájcba küldésére, ezért volt olyan sürgős a fordítás.^[32]

SZENES: Megtudott azóta valamit a magyar példányok sorsáról?

SZÉKELY: Körülbelül tíz éve megjelent a Népszabadságban egy, az Auschwitz-jelentésről szóló cikk, ahol az én nevemet is megemlítették mint fordítóét. Ebből a cikkből tudtam meg, hogy az általam fordított példányokat magas rangú egyházi személyeknek adták át. Ezt követően a „Századunk” című megdöbbentő televíziós sorozatban hallottam újra a jelentésről. Megrázó volt újra látni a kivetített rajzokat és szövegrészeket. Megrendítő volt azonban bemutatva látni a tényt is, hogy a munkám hozzájárult az igazság felderítéséhez. Éliás József 1981 májusában felhívott, és szóba hozta a jelentés fordítását. 1949 óta nem láttam, alig hallottam róla valamit, de úgy beszélgettünk, mintha egy nap sem telt volna el az utolsó beszélgetésünk óta. Olyan hihetetlen, majdhogynem megdöbbentő volt, ahogyan Józsi áradozott rólam. Nem tudtam eléggé elhárítani a dicséreteit; sosem éreztem ugyanis, hogy bármi mást tettem volna ezzel a fordítással, mint amit tennem kellett. Valahogy mindig úgy éreztem, hogy az embernek az a feladata, hogy azt csinálja, amire pillanatnyilag képes.

SZENES: Valóban életveszélyes feladatot vállalt el... Még valamit szeretnék Öntől kérdezni. Auschwitzról ma jelentős mennyiségű irodalom lelhető fel. Olvasott később valamit a táborról? Volt elég lélekereje, érdeklődni iránta? Elment esetleg a helyszínre?

SZÉKELY: Általában sokat olvastam Auschwitzról és a nácizmusról; történelmi és más szemszögből írt műveket is. Elsősorban talán azért érdekelt, mert mindig is foglalkoztatott és máig is foglalkoztat a fasiszmus mint egyfajta lelki járvány, egy embereket megfertőző veszély kérdése. Auschwitzban ugyan nem jártam, de a hatvanas évek elején a férjemmel és a gyermekeinkkel elmentünk Buchenwaldba. Weimarból utaztunk oda. A táborba érkezvén valahogy megéreztek a kultúra és a fasiszta barbárság nagy összecsapását és kibékíthetetlen-ségét. A gyermekeim úgy tekintettek Buchenwaldra és az ott látottakra, mintha mindaz nem a Földön, hanem egy másik bolygón történt volna...

[32] A fordítás alapjául szolgáló kiadvány jegyzete: Máig nem tisztázott, mi történt az angol példánnyal. Májusban nyilvánvalóan nem érkezett meg Svájcba. Soósnak december 9-én sikerült Olaszországba menekülnie, ahol tájékoztatta az amerikai hadsereg titkosszolgálatát (OSS) egy, a magyarországi ellenállási mozgalomról szóló jelentésről. Emellett átadott nekik egy mikrofilmet az Auschwitz-jelentésről. Mivel azt még le kellett fordítani magyarról angolra, a magával hozott mikrofilm kétségkívül csak a magyar szöveget tartalmazta. Ld. Szenes, 1986; Szenes, 1994, 93.; Karsai E., 1986, 238-287. Vö. Függelék.

C.

EGY KATONAI JELENTÉS: R. S. TAYLOR ŐRNAGY JELENTÉSE MAGYARORSZÁGI ÚTJÁRÓL*

TITKOS
(felülbélyegezve):
ÁTMINŐSÍTVE
1945. nov. 29.

Címzett: Szövetséges Ellenőrző Bizottság^[1] (Olaszország)

C.M.F.^[2]

ügyeletes tiszt

Feladó: R.S. Taylor rep. őrgy.^[3]

Jelentés a magyarországi küldetésről

1. Légi úton érkeztem Bariból Budapestre, 1945. augusztus 1-én, betegség miatt azonban augusztus 8-án kezdtem meg feladatomban teljesítését.

Budapestről Bariba egy hét késedelemmel, november 28-án tértem vissza a rossz idő miatt. Magyarországi tartózkodásom idején tizennégy heti jelentést nyújtottam be a Szövetséges Erők Főparancsnoksága G-2 (P/W) egységének^[4] és az (olaszországi) Szövetséges Ellenőrző Bizottságnak.

2. Magyarországi brit katonai misszió (B.M.M. Hungary)

Minden tekintetben a Katonai Misszió tagjaként kezeltek, s a Brit Parancsnok részéről mindig a lehető legszívélyesebb személyes odafigyelésben volt részem, és megkaptam a feladatomban teljesítéséhez szükséges minden szükséges eszközt (szállítás, hivatali elhelyezés, tolmács stb.).

Magyarországi tartózkodásomból következő bármilyen ügyben mostantól D. Bloodworth szds., 3. sz. GSO-tiszt^[5] (Magyarországi Brit Katonai Misszió) illetékes.

[*] Forrás: WO 208/5479 Hungary & Yugoslavia. Ford. Takács Péter.

[1] Az eredetiben: Allied Screening Commission (az ennél gyakoribb Allied Control Commission helyett).

[2] C.M.F.: Central Mediterranean Forces (Központi Mediterrán Haderők): a brit hadsereg mediterráneumi, észak-afrikai és közel-keleti hadszíntér-parancsnokságának része.

[3] S/Ldr: azaz Sqn Ldr (Squadron Leader), a brit légierők őrnagya.

[4] Az AFHQ (Allied Force Headquarters) G-2 egysége az ún. Intelligence Section (a hírszerzési ügyosztály), a P/W egység pedig a hadifoglyokkal foglalkozó részleg volt.

[5] GSO: General Service Officer – általános szolgálati tiszt.

3. Igények

Ténylegesen csak két tulajdonképpeni igénylést nyújtottak be hozzám, nevezetesen a Weinstein-^[6] és a Medvegy-igényeket.^[7] Minden más esetben a juttalmak és az ajánlások az „A”-Függelékben található adatokon alapulnak. (Lásd Hadifogoly Kihallgatási Jegyzőkönyvek listája). [A margón kézírással: kérdőjel.]

4. A megvizsgált esetek összefoglalója

Az anyagi támogatással kapcsolatos valamennyi esetet megvizsgáltam, amelyről bármilyen információ volt, és amennyire ez lehetséges volt, rendeztem.

Budapesten: 100 eset (lásd az 1. sz. brit listát)

Budapesten kívül: 13 eset (lásd a 2. sz. brit listát)

Az amerikai ejtőernyősökkel kapcsolatos esetek: 23 (lásd a 3. sz. listát)

Összesen: 136 eset

5. Kitüntetések

63 Köszönetnyilvánító Oklevelet (IV. fokozat) adtam át magyar személyeknek (lásd külön lista)

Javaslatot tettem

1 Elismerő Oklevél (Miss E. Gore-Symes)^[8]

4 Királyi Bátorsági Érem (Dr. T. Szalai, Mrs. T. Szalai,^[9]
Szent-Iványi tiszteletes,^[10] Dr. C. Szladits^[11])

[6] Az utalás a magyar származású, de az angol hadseregben őrmesterként szolgált Weinstein Tiborra vonatkozik, aki közreműködött abban a (sikertelen) kísérletben, melynek keretében Horthy Miklós kommunikációs csatornákat próbált kiépíteni a szövetséges hatalmak vezetői közül gyakorlatilag bárkivel, aki meghallgatja kiugrási szándékát. Ennek során Weinstein Tibor kapcsolatban állt magas rangú magyar tisztviselőkkel a külügyi és a honvédelmi minisztériumokban, valamint segítette a később említett C. T. Howie-t is Budapesti tartózkodása idején. Nem sokkal később Palesztinába emigrált. Vö. Vigh, 1984, 45-50., valamint Handler, 1996, 83.

[7] Az utalás Medvegy Jánosra vonatkozik, aki Budapest ostroma idején, 1944. december 6-tól 1945. január 6-ig a Váci u. 56/58. sz. alatti lakásában bújtatta és élmezte William Jones-t és [?] Hepburn-t, a Brit Légierők tisztjeit, s ezért Taylor őrnagy 102.500 pengőt fizetett ki neki költségei megtérítéseként.

[8] Evelyn Gore-Symes (1918-?) Magyarországon élő angol nyelvtanár, brit állampolgár, aki – egyebek mellett – a „holland alagút” néven ismert akciókba szervezett be magyarokat. (Ezen akció keretében a német hadifogolytáborokból Magyarországra szökött szövetséges pilótáknak szállást, iratokat, élelmet és pénzt szereztek, bújtatták őket, majd segítették hazajutásukat.) A London Gazette 1946. október 29-i melléklete szerint E. Gore-Symes „Királyi Bátorsági Érmét” kapott.

[9] Dr. Szalay Tibor és felesége, Dr. Szalay Ilona. (A teljes adatbázis különböző helyein különböző írásmódokkal: Szalai, Szalay, egy helyen Szaly, továbbá Tibor, Tibur, stb., illetőleg Szalay Group.).

[10] Szent-Iványi Sándor (1902 – 1983) unitárius lelkész, 1945 után politikus (Polgári Demokrata Párt), az Ideiglenes Nemzetgyűlés, majd az 1945. november 4-én választott Nemzetgyűlés tagja, a Magyar Vöröskereszt elnöke. 1946-ban Angliába, onnan az Amerikai Egyesült Államokba emigrált, 1949-től amerikai állampolgár.

[11] A „Dr. C. Szladits” e jelentésben nyilvánvalóan ifjabb Szadits Károlyra utal.

adományozására

Összesen: 5

(bejegyzés az oldal alján)

Lapozz a 2. oldalra!

(2. oldal)

6. Fügőben lévő ügyek

Annak a 16 Segítőnek az ügyét, akik az utóbbi hónapokban elhagyták Magyarországot, még meg kell oldani. Ezeket LONDONban lehet rendezni. (Lásd külön lista)

7. Kifizetések

A kifizetéseket szükségből pengőben kellett eszközölni, és ebből a célból a Magyar Külügyminisztérium szeptember legelején (néhány hetes késedelemmel) átadott 10 millió pengőt a S.O.E.^[12] (Coates őrnagy) és az ASC^[13] (Olaszország) közös használatára. A kifizetések időszaka sajnos könnyörtelen és folyamatosan növekvő inflációs időszak volt.

A 10 millió pengőből Coates őrnagy 2 606 000 pengőt a S.O.E. személyzet Segítőinek juttatott. Én szept. 15-én kezdtem a kifizetéseket, amikor a nem hivatalos átváltási árfolyamon 1 fontsterling 6 000 pengő volt, s november 1-én fejeztem be, amikor az átváltási arány elérte a kb. 40 000 pengőt, és a további kifizetések feleslegesek voltak. (A Brit Katonai Misszió privát árfolyama szerint november 28-án 1 fontsterling 180 000 pengőre emelkedett.)

Én összesen 4 059 000 pengőt juttattam 32 személynek. (Lásd a külön nyilatkozatot.) Amikor azonban a pénzbeli kifizetés elfogadhatatlanná vált, a római Szövetséges Ellenőrző Bizottság által biztosított kávé-, tea-, cukor- és cigaretta-jegyek formáját öltő jelképes kifizetés nagyon sikeresnek bizonyult.

8. Francia és lengyel hadifoglyok és szőkevények

Utasításom kiterjedt azon igények vizsgálatára, amelyek a francia és lengyel hadifoglyoknak nyújtott segítségből eredtek. Mivel azonban Magyarország sosem üzent hadat sem Franciaországnak, sem Lengyelországnak, e két állam fegyveres erőinek tagjait Magyarországon csak enyhe formák között internálták. Az ilyen támogatási igényeket ezért a G-2 (P/W) egység jóváhagyásával figyelmen kívül hagytam. (Ref. G-2 (P/W)/ 1082/945 szept. 10).

[12] A S.O.E. a Winston Churchill és Hugh Dalton által alapított Special Operations Executive, vagyis a Különleges Hadműveletek Végrehajtó Egysége.

[13] Bizonytalanul meghatározható szervezeti egység nevének rövidítése; a régi angol katonai terminológiában az ASC leggyakrabban az Army Service Corps-t, vagyis Katonai [Ellátó] Szolgálati Alakulatot jelent.

9. Anyagi segítség az amerikai légierők tagjainak

Mindig szoros összeköttetést és munkakapcsolatot tartottam a budapesti Amerikai Katonai Misszióval.

Az amerikai légierők tagjainak nyújtott segítséget huszonhárom esetben vizsgáltam ki, és amennyiben ez lehetséges volt, rendeztem. Ahol szükséges volt, minden jelentős adatot Hagy alezredes I. sz. GSO-tisztnek (U.S., Magyarországi Katonai Misszió) adtam át további intézkedésre.

10. C.T. Howie alezredes,^[14] U.D.F.^[15]

Amennyire korábbi magyarországi munkatársai alapján ez megítélhető, Howie alezredes vonatkozásában semmilyen pénzügyi igény nem keletkezett, és barátai (dokumentálható módon legalábbis) semmilyen pénzügyi kötelezettséget jelentő visszatérítési kísérletre nem számítottak és ilyet nem is vártak el.

11. Utazások Magyarországon

Munkám zömét Budapesten végeztem, de öt utat tettem Magyarország különböző részeire, melynek során kombináltam azt azokkal az Ellenőrzési feladatokkal, amelyekt a Brit Katonai Misszió nevében végeztem. Ebben az összefüggésben öt jelentést nyújtottam be E. E. Mockler-Ferryman dandártábornoknak.^[16]

12. Jövőbeli hírszerzés

Nem tudom, hogy a Hadügyminisztériumnak mi a politikája Közép- és Dél-Kel-Európában bizonyos Segítőink potenciális lehetőségei és jövőbeli hasznosíthatósága vonatkozásában.

Mindazonáltal felvetem, hogy Magyarországon, s különösen Budapesten a Segítők köre a brit ügy lehetséges szolgálatának egész tárházát jelenti.

[14] Charles Telfer Howie (1905–1993): dél-afrikai származású angol katona, aki 1941-ben Észak-Afrikában fogságba esett, onnan egy németországi fogolytáborba került, ahonnan viszont 1943-ban megszökött, s hamis (holland) papírokkal Magyarországra menekült. Budapesten a S.O.E. ügynöke lett. Távirókapcsolatot tartva Londonnal többször találkozott Horthy Miklóssal, nemhivatalos szerepet játszva annak tisztázásában, hogy Magyarország kérhetne-e fegyverszünetet az angolszászoktól. 1944. március 19. után Szent-Iványi Sándor bűjtatta; később a Balaton környékére menekült, majd 1944 szeptemberében, hogy le ne tartóztassák, repülőgéppel Olaszországba szökött. Történelmi szerepét megörökítő visszaemlékezéséért lásd Howie, 1997 (ismerteti: Figder, 2002, 100-102.; Stenge, 2016, 134-136.). Szakirodalmi elemzésként lásd Peterecz, 2019, (1037-1057.) 1055-1056.

[15] Angolbarát dél-afrikai katonai egység (Union Defence Force), melynek a II. világháború idején szerepe volt a németekkel szembeni hírszerzésben az európai hadszíntéren is.

[16] Eric Edward Mockler-Ferryman (1896-1978) a II. világháború háború idején a S.O.E vezető tisztje Nyugat-Európában, 1945-től 1947-es nyugdíjazásáig a Szövetséges Ellenőrző Bizottság munkatársa Magyarországon.

A következő három listán említett segítők legtöbbje bizonyítottan értékes, és határozott brit szimpátiával rendelkezik. Ki lettek válogatva. Közülük néhányan a tudományos, a politikai, az üzleti vagy a szakmai élet kiváló teljesítményeket nyújtó alakjai, a legmagasabb fokú erkölcsiséggel. Az élet minden területét képviselik, és a magyar közélet keresztmetszetét jelentik.

(bejegyzés az oldal alján)
Lapozz a 3. oldalra!

(3. oldal)

Ésszerűnek tűnik abban bízni, hogy e barátaink közül néhányan esetleg továbbra is szolgálatunkra lesznek, és nem szabad szem elől tévesztenünk őket. Az ilyen források közegén keresztül könnyebb lesz nyitva tartani a szemünket, és megállapítani a tendenciákat egy olyan országban, amely sosem volt híres politikai életének egyenes irányáról.

A brit nézőpont és életforma szócsöveiként ráadásul felbecsülhetetlen értékű propagandát tudnak kifejteni, a szónak a legjobb értelmében. Mellékesen, Budapesten a művelt osztályok részéről kielégíthetetlen igény létezik brit olvasnivalók iránt; s a brit dolgok árfolyama általában magas.

Magyarországi Segítőink teljes listáját meghagytam a Brit Katonai Misszión, s azt átadják majd a brit Katonai Attasénak, amikor kinevezik.

13. Kitüntetési politika

Magyarországi tapasztalataim teljesen világossá tették, hogy a Szövetséges és a korábban ellenséges államok polgárai által a Nemzetközösségi hadifoglyoknak és szőkevényeknek tett háborús időkbeli szolgálatok elismerésének és jutalmazásának brit politikája nagy elismerést vált ki és növeli hitelünket. Olyan politika ez, amely nyilvánvalóan a jóhírnév terén hozza meg a maga osztalékát – az egyetlen olyan területen, amelyet a magyarok jelenleg ajánlhatnak.

A Segítők a legtöbb esetben meglepődtek azon, hogy szolgálataikat feljegyzik, s még inkább azon, amit elégedetten nyugtáztak, hogy valaki egy tisztán erkölcsi kötelezettség-érzés alapján szükségét érzi a cselekvésnek. A magyarok gyakran megjegyezték, hogy Anglia volt az egyetlen ország, amely sok fáradságot vállalt azért, hogy azt mondja: „Köszönöm”.

14. Természetbeni kifizetések

A tapasztalat azt is megmutatta, hogy a jelenlegi szűkös anyagi viszonyok, az infláció és a nélkülözések között Közép-Európában egy kiló kávé mindig elfogadhatóbb egy Segítő számára, mint az annak többszörösét kitevő értékű pénz. (A kávé a budapesti feketepiacon különként néhány fontsterlingbe kerül.)

Felvetem, hogy e célból a legalkalmasabb és leginkább várt fogyasztási cikkek a kávé, a tea, a cigaretta és talán a ruházat. E ekintetben a szállítás fontos tényező, s ezek a fogyasztási cikkek súlyra könnyebbek is, és használati szempontból gazdaságosabbak is, mint például a húskonzerv, konzervált tej vagy a cukor.

Ha úgy döntenek, hogy alkalmazzák a természetbeni kifizetések elvét, nagy előny, hogy ezek olyan cikkek, amelyeket egy kilós egységben és ömlesztve szállítanak.

A magyarországi Segítők összesen

44 font kávé

22 font teát

88 font cukrot

154 font

2000 cigarettát, és

3 öltönyt

kaptak, ami egyetlen légiszállítmánnyal érkezett. Többet is lehetett volna tenni „se”-járáttal,^[17] de az idő ezt nem engedte.

(autográf aláírás)

R. S. Taylor, repülő őrnagy, Királyi Légierő

Másolatban: M. I. 9. Hadügyminisztérium

Irattár

A jelentéshez tartozó listák^[18]

TITKOS

Magyarországi Brit Katonai Misszió

Budapest

1945. november 15.

(felülbélyegezve):

ÁTMINŐSÍTVE

Ügyeletes tiszt

Szövetséges Ellenőrző Bizottság (Olaszország)

C.M.F.^[19]

[17] „Se”-járat: sajátos légiszolgáltatás 1945 után.

[18] A listákat nyilvánvalóan nem lehet, és nem is érdemes itt teljes terjedelemben közzétenni; közlöm azonban az első összesítő táblázatot (A segítők pénzjutalma, Magyarország), valamint az ún. 1. sz. brit lista 2. és 3. oldalát, amelyen a Szladits-csoportra vonatkozó adatok találhatóak. A teljes iratanyagban található 184 névből ezek 59-et tartalmaznak.

[19] Central Mediterranean Forces: Központi Mediterrán Haderők.

<u>Név</u>	<u>Cím</u>	<u>Dátum</u>	<u>Összeg pengőben</u>	
1.				
1. Weinstein Sámuel ^[20]	Budapest	1945.9.15.	36.500	
2. Lobl Tibor	"	1945.9.17.	30.000	
3. Medvegý János	"	1945.9.17.	99.500	(102.500 minusz 3.000)
4. Jacobowitz Adolf	"	1945.9.18.	20.000	
5. Miss Hartogensis	"	1945.9.19.	25.000	
6. Tunak Béla	"		30.000	
7. Dr. Ruppert Rezső	"	az összeg felvételét elutasította		
8. Gos[z]tonyi János	Kisnémedi	"	"	
9. Lengyel Dorothy	Budapest	"	"	
10. Szalay Tibor	"	1945.9.20.	125.000	
		1945.9.20.	83.000	(visszatérítés)
		1945.9.20.	50.000	(S.O.E.)
11. Hettyei Viln[m]a	"	1945.9.21.	25.000	
12. Schmalz József	"	1945.9.22.	125.000	
		1945.9.22.	12.500	S.O.E.
13. Fleischmann Sándor	"	1945.9.22.	250.000	I.S.9. ügynöki
14. Kallós Péter	"	1945.9.22.	625.000	I.S.9. ügynöki
		1945.10.1.	937.500	
15. Dr. Szladits Károly	"	1945.9.23.	165.000	(visszatérítés)
		1945.9.23.	75.000	
16. Szemző Blanche	"	1945.9.23.	12.500	(visszatérítés)
17. Bács Róza	"	1945.9.24.	50.000	
18. Szent-Iványi Sándor tiszteletes	"	1944.9.25.	75.000	
19. Skót Misszió	"	1945.9.25.	75.000	
20. Fóthy Kálmán [Koloman]	"	az összeg felvételét elutasította		(visszatérítés)
21. Sebestyén Péter	"	"	"	(visszatérítés)
22. Kosáry Domokos	"	"	"	"
23. Fiala Obe Richárd	"	1945.10.3.	75.000	
24. Kalmán Ihász ^[21]	"		25.000	
25. Tabakovits Pál	"		30.000	(visszatérítés)
26. Karig Sára	"		40.000	
27. Szc(?)Ky Ictvan [István]	"		50.000	
28. Szőke Jenő	"		100.000	(távcső)
29. B.M.M. Hungary	"		3.000	(lásd Medvegý)
30. Salamon Ödön	"	az összeg felvételét elutasította		(visszatérítés)
31. Bélaváry-Burchard [Erzsébet]	"	"	"	"
32. Kemény György	"	"	"	"

[20] Valószínűleg azonos Weinstein Tiborral (lásd fentebb).

[21] Helyesen valószínűleg Ihász Kalmán.

33. Bisseliches Moses	''	''	''	''
34. Waldman Béla	''	''	''	''
35. Novák István	''	''	''	''
36. Haris András	''	''	''	''
[Andor?]				
37. Fodor Miklós	''	''	''	''
38. Szöllősy Elemér	''		természetbeni juttatás	
39. Evelyn Gore-Symes	London		később rendezendő	
40. Sziross Istvan	Esztergom	1945.10.24.	50.000	
41. Weis[s] Jenő	Cs (? ? ?)	1945.10.25.	50.000	
42. Csongey Sándor	Kapuvár	1945.10.25.	60.000	
43. Szalay Joseph	Csapid	1945. 10.25.	150. 000	
44. Hadinger Margit	Szigetvár	1945. 10.30.	200. 000	(visszatérítés)
45. Corgey [Görgey?] József		1945. 1.11.	300. 000	
	Összesen		4. 059.500	
	Meglévő egyenleg 1945. I[1].11-én		2.335. 000	

1. táblázat: A segítőik pénzjutalma, Magyarország

(???)^[22]SAP Jelentéscsk
Elosztás

<u>AFHQ</u>		<u>CYF</u>	
A,C, of SG-2	1	BGS (I)	1
CIO, MAAF	1	Int Bec, MtAF	1
SO(I) MED	1	Adv HQ (Vost) E(???)	1
Adv. BQ 'A'F(???)	1	CSDIC	1
ISLD	1	British Sect CEDIC	1
OSS	1	G-2 (CS???), AFBQ, CMF	1
<u>UK</u>		<u>NE</u>	
MI 9	10	BGS (I)	1
		CISO	1
<u>USA</u>		Main HQ „A” Poroc	1
POV, MIS	2	SI(?)E	1
		A, C, es, G-2, USAFIME	1
<u>INDIA</u>		ISLD	1
CEI (c), GMR INDIA	1	CSDIC	1
		ADV HQ (??) (???)	1

(kézírással szöveg a lap szabadon maradt részén piros ceruzával)

[22] Elmosódottsága miatt olvashatatlan gépirás. A táblázat egyébként katonai egységek rövidítéseit tartalmazza, globális relációban, ahová a bizonyos dolgokat, feltehetőleg iratokat szokás szerint eljuttattak.

Lambertó úr listája

1. Gróf Csekonics Endre^[23]
Royal Exchange As[s]urance Co.
(Shell Building)
Pénz a hadifoglyok ruházataért 650
(2) 300
2. John Zwack^[24]úr
Pénz a hadifoglyoknak adott csomagért (3) 500
500
3. Haris Andor^[25]úr ✓
4. Fothi Coloman [Kálmán]^[26]úr ✓
5. Dr. Szladits Károly

2. oldal

Név	Cím	Szolgáltatái	(a) Akciónk	Megjegyzés
			(b) Javaslat	
8. SZLADITS CSOPORT				
Ifj. Dr. Szladits Károly	Budapest, Érmelleki u. 7.	A Brit ügy elsőrendű segítője. '44 márciusa és '45 februárja között, saját szempontjából komoly kockázatot vállalva segítséget nyújtott Brit hadifoglyok és szökevények részére. Jelentős mértékű pénzüsszeggel, ruházati cikkekkkel, élelmiszerekkel és egyéb javakkal járulva hozzá ehhez. Együttműködött Core-Symes-szel. Segítette Natusch-t és Barrett-et, s kapcsolatot tartott a holland ellenállókkal a német megszállás idején. Lásd a Weinstein-, a Core-Symes- és a Szalay-jelentéseket.	(a) Hivatalos köszönetnyilvánítás 165. 000 pengő (visszatérítés) 75.000 pengő (ruházat) 1945. XI. 23. Némi kávé, tea, cukor. (b) Javasolva Királyi (Bátorsági) Éremre	A British Council tudósa A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank jogtanácsosa Az Angol-Magyar Társaság titkára Az Angol-magyar üzleti szótár szerzője
9. Szemő Blanche ^[27]	Budapest, Vörösmarty tér 3.	Lőfegyverek, pénzeszközök és egyéb javak biztosítása brit szökevényeknek, 1944-ben. Futárként járt el.	(a) Hivatalos köszönetnyilvánítás (b) –	A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank alkalmazottja
10. Kertész István	Budapest, Szabolcska Mihály u. 13.	Pénzeszközök, takaró, fehérmemti és pamfletek biztosítása, 1944-ben. Brit rabok segítése a Fő utcai fogházban.	(a) Hivatalos köszönetnyilvánítás (b) –	A Magyar Külügyminisztérium hivatalnok
11. Kosáry Domokos	Budapest, Eszterházy	Pénzeszközök biztosítása, valamint együttműködés van der Waals hdgy.	(a) Hivatalos köszönetnyilvánítás	A Teleki Történelmi Intézet igazgatója ^[28]

[23] Csekonics Endre (1901–1983): agrármérnök, neves vadász és vadászíró, a Csekonics család utolsó férfinak. Ismert műveit ld. Csekonics, 1943; Csekonics, 2006.

[24] Zwack János Jenő (1893–1976): az Unicumot készítő Zwack-gyár alapítójának, Zwack Józsefnek az unokája és – testvérével, Zwack Bélával együtt – a gyár harmadik tulajdonosi-vezetői generációjának tagjának, Zwack Péter Jánosnak (1927–2012) az édesapja.

[25] Nem sikerült azonosítani.

[26] Nem sikerült azonosítani.

[27] Később ifj Szladits Károly szerzőtársa; lásd az Szladits et al., 1946.

[28] Az 1941-ben létrehozott Teleki Pál Tudományos Intézet három tudományos intézetet felügyelt: az Államtudományi Intézetet, az Erdélyi Tudományos Intézetet és a Magyar Történettudományi Intézetet. Kosáry Domokos az utóbbi igazgatóhelyettese volt, bár lehetséges, hogy később előléptették.

	utca 29.	holland szökevényrel az ellenállás szervezésében, 1944-ben	(b) –		
12.	Szács Melitta katolikus nővér	Fogházmisszió, Budapest, Gyorskocsi út 27. (Fő utcai fogház)	Sokféle módon segített a brit raboknak, többek között John Coates szds.-nak, a Fő utcai fogházban. Könyveket, gyógyszert, élelelmet és ruhát vitt nekik.	(a) Hivatalos köszönetnyilvánítás (b) –	A S.O.E. 50.000 pengőt juttatott számára és tőlük Köszönőlevelet kapott
13.	Glósz Lily	c/o Budapest, Érmelléki u. 7.	Futárként járt el, aki üzeneteket és különböző dolgokat csempészett be a Fő utcai fogházba.	(a) Hivatalos köszönetnyilvánítás (b) –	
14.	Tabakovits Pál	Budapest, II. Érmelléki u. 10.	Pénzeszközök biztosítása a brit szökevények segítéséhez	(a) Hivatalos köszönetnyilvánítás és 30.000 pengő visszatérítése (45.X. 9.) (b) –	A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank hivatalnok
3. oldal					
15.	Salamon Ödön	Budapest, Berkenyi utca 5.	Pénzeszközök biztosítása. Miközben maga is menekült a fasiszta rezsim elől, fenntartotta a Nárcisz u. 23/a. sz.-t, ahol Barrett, Weinstein és Klement menedéket talált 1944 augusztus- november között.	(a) Hivatalos köszönetnyilvánítás. A visszatérítést elutasította. (b) –	A Magyar Kémiai Üzemek igazgatója. (Lásd a Barrett- tanulmányt, és a Ruppert&Szladits jelentést.
16.	Sebestyén Péter	Budapest, Zichy Jenő u. 3.	A szökevények segítése pénzeszközökhöz való hozzájárulással és egy pisztoly biztosításával, valamint – 1944 márciusa előtt – élelem és ruha küldése Szigetvárra brit szökevényeknek	(a) Hivatalos köszönetnyilvánítás. A visszatérítést elutasította. (b) –	Budapesti Tőzsde
17.	Szöllősy Elemér	Budapest, XII. Mátyás király u. 37.	Pénzeszközök biztosítása (40 £) Evelyn Gore-Symes számára.	(a) Visszafizetve fontsterlingben (b) –	Építész. Nem volt tisztában vele, hogy pénzét brit szökevények segítésére fordították.
18.	Bélaváry- Burchard Erzsébet ^[29]	Budapest, Krisztina körút 71.	Pénzeszközök biztosítása (4 £) Evelyn Gore-Symes számára	(a) Visszafizetve fontsterlingben (b) –	
19.	Karig Sára ^[30]	Budapest, Ponty u. 14.	Pénzeszközök és ruházat biztosítása a brit szökevények segítéséhez	(a) Hivatalos köszönetnyilvánítás. 40.000 pengő visszatérítés (b) –	
20.	Fóthi Koloman [Kálmán]	Budapest, Tükör u. 3.	Pénzeszközök és egyéb javak a szökevények segítéséhez	(a) Hivatalos köszönetnyilvánítás. A visszatérítést	

[29] Bélaváry Burchard Erzsébet (1897–1987): pedagógus, az ún. Montessori-iskolák és módszer magyarországi népszerűsítője.

[30] Karig Sára (1914–1999) műfordító. 1944-ben a Svéd Vöröskereszt munkatársa; Székely Mária (itt nem idézett) visszaemlékezése szerint igazolványokat szerzett és hamisított szökevények számára. 1946/47-ben a British Councilnél dolgozott. 1985-ben a Világ Igaza kitüntetést kapott. Charles Szladits visszaemlékezését róla lásd Palosuo, 2008, 213-214.

21.	RUPPERT CSOPORT Dr. Ruppert Rafae[31]	c/o Budapest, III. Eskü. u. 5.	Egy kis magyar ellenálló csoport vezetője. A Nárcisz. u. 23-ban kora augusztustól novemberig bújta és ellátta Barrett-et, Weinsteint, Albertet és más magyar szökevényeket. 44 november-decemberben Kisnémediben, annak dec. 7-i oroszok általi felszabadításáig bújta Barrett-et és Taskert.	(a) Hivatalos köszönetnyilvánítás. 100 £ jutalom a Hadügyminisztérium M.I.9. bécsi irodájától. (b) –	Jogász; a Kisgazda Párt tagja. A pesti Kereskedelmi Bank alkalmazottja (lásd a Gore-Symes, a Szalay, Slinn-, Szladits-, Rainprecht-, Szent-Iványi-jelentéseket.)
-----	--	-----------------------------------	---	--	--

2. táblázat: Az 1. sz. brit lista 2. és 3. oldala

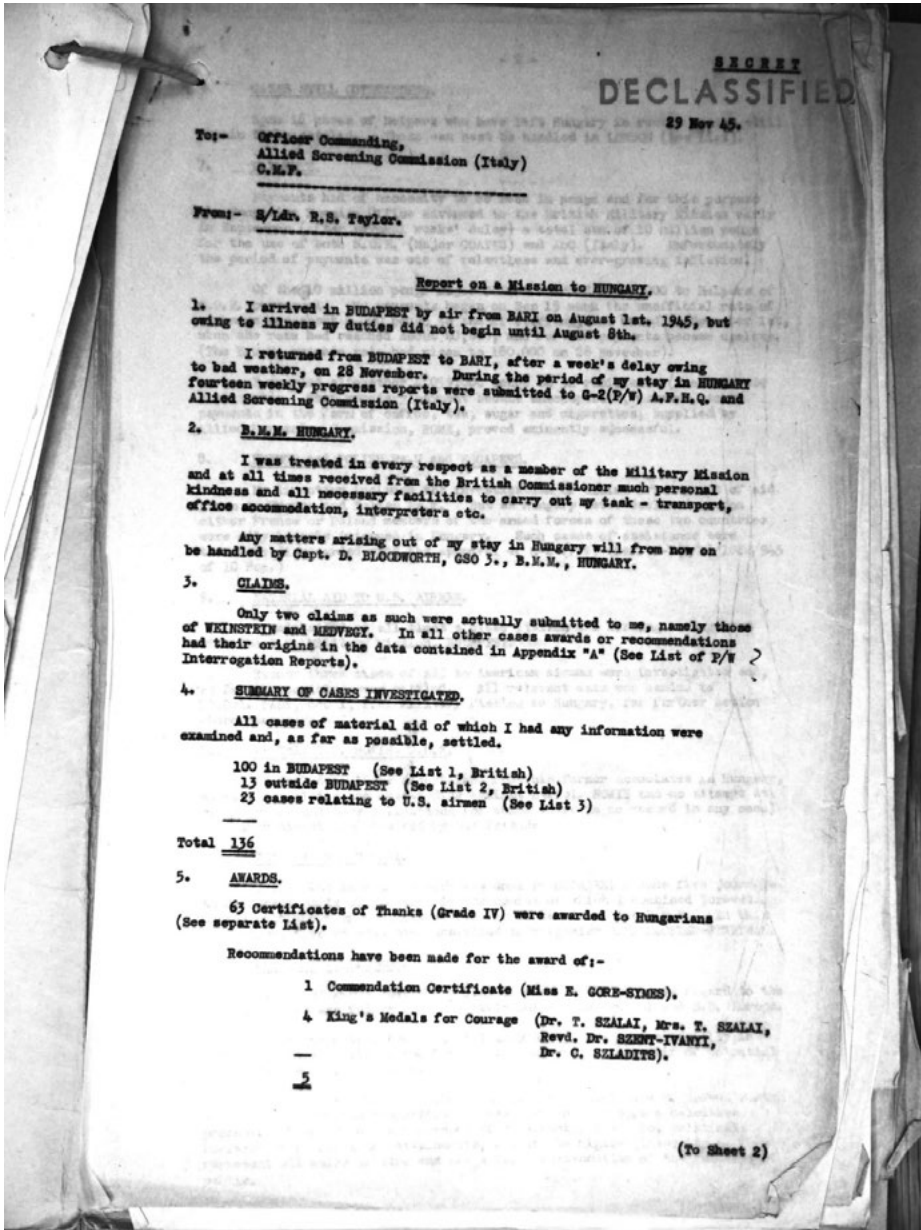
IRODALOM

- Angyal Dávid (1941): *Gróf Andrássy Gyula (1823–1890). Értekezések a történeti tudományok köréből.* XXV. MTA, Budapest.
- Bermann, George A. (1986): Charles Szladits (1911–1986). In: *American Journal of Comparative Law.* Vol. 4/1986 (34).
- Braham, Randolph L. (1997): *A népirtás politikája. A holocaust Magyarországon.* 2., bőv. és átd. kiadás. Belvárosi Kvk., Budapest.
- Csekonicz Endre (1943): *Néhány szó a magyar vadászati kultúra, az erdészeti és vadászati szakoktatás kérdéseiről.* Athenaeum, Budapest.
- Csekonicz Endre (2006): *A 363 vadásznap országában. Vadászélmények a régi Magyarországon* (Ford.: Hopp Eszter). Zalaerdő Erdészeti Zrt., Nagykanizsa.
- Csekonicz Endre (2006): *Im Land der 363 Jagdtage. Jagdpassion im alten Ungarn.* Verlag Paul Parey, Singhofen.
- Figder Éva (2002): Agent by Accident. In: *Világtörténet.* 2002/1. sz.
- Hamza Gábor (2016): Emlékezés Szladits Károlyra (1871–1956) halálának évfordulója alkalmából. In: *Jogtörténeti Szemle.* 2016/2. sz.
- Handler, Andrew (1996): *A Man for All Connections. Raoul Wallenberg and the Hungarian State Apparatus, 1944-1945.* Westport, Conn. – London, Praeger.
- Haraszti György (2005): *Auschwitzi jegyzőkönyv.* Múlt és Jövő Lap- és Könyvkiadó, Budapest.
- Haraszti György (2014): Az égő titok – az „Auschwitzi jegyzőkönyv(ek)ről” 70 év távlatából. In: *Rubicon.* 24. évf., 2014./3. sz.
- Haraszti György (szerk.) (1994): *Az Auschwitz-i Jegyzőkönyv. A szerző kísértőtanulmányával.* Katalizátor Iroda, Budapest. (Elérhető: http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/doksi/au_jegy_1.html).
- Howie, Claerwen (1997): *Agent by Accident.* Lindlife, Muizenberg.
- <https://www.nevpont.hu>

[31] Rupert Rezső (1880–1961) jogász, újságíró, parlamenti képviselő. Ügyvédként Veszprémben és Budapesten praktizált; szerkesztette a katolikus-konzervatív Veszprémi Hírlapot, rokonszenvezett az 1918-as polgári demokratikus forradalommal, a Tanácsköztársaság idején letartóztatták; Bécsben csatlakozott az ellenforradalomhoz, később bírálta a fehérterrort. 1921-ben kisgazdapárti képviselő lett, majd (1924-től) a Kossuth Párt elnöke. 1935-ben Bajcsy-Zsilinszky Endre Nemzeti Radikális Pártja révén jutott mandátumhoz.

- Ifj. Szladits Károly - Szemző Blanche (1947): *Angol-magyar és magyar-angol jogi, kereskedelmi és pénzügyi szakszótár*. Egyetemi Nyomda, Budapest.
- Ifj. Szladits Károly (1937): *Az angol jog kútffői*. Grill Kiadó, Budapest.
- Ifj. Szladits Károly (1939): *Az angol jogi trust-intézmény*. Tébé, Budapest.
- Ifj. Szladits Károly (1959): *Guide to Foreign Legal Materials. French, German, Swiss*. Oceana Pubns, New York.
- Karsai Elek (1986): Some Aspects of the History of the Hungarian Resistance Movement (19 March – 15 October 1944). In: *A Ráday Gyűjtemény Évkönyve [Dunamelléki Református Egyházkerület]*. 1986/4–5.
- Karsai László (1995): Letters and Dispatches 1924-1944. Raoul Wallenberg; „... Hogy a budapesti Wallenberg-kiállítás emléke fennmaradjon” [kiállítási katalógus]; Emberirtás, embermentés. Svéd követi jelentések 1944-ből. Az auschwitz-i jegyzőkönyv. In: *Századok*. 129. évf., 1995/3. sz.
- Küllői-Rhorer László (2006): Hős az, aki legyőzi a félelmet. Történet egy tolmácsról, aki találkozott a történelemmel (dr. Küllői Rhorer Lászlóné) In: *Európai Kulturális Füzetek*. 20-21. szám. (Elérhető: www.c3.hu/~eufuzetek/index_2021.php?nagyra=20_21/2021_D02_KulloiR.L-ne.html).
- Luninich Imre (szerk.) (1940): *Mátyás király emlékkönyv. Születésének ötszázéves fordulójára 1440–1940*. Franklin Társulat, Budapest.
- [n.n.] In: *Religio. Egyházi és Irodalmi Folyóirat [Pest]*. 1856/6. sz.
- National Archives of the United Kingdom (1945): WO 208/5479 Hungary & Yugoslavia dosszié. Fordította: Takács Péter.
- Ogden, Alan (2010): *Through Hitler’s Back Door. SOE Operations in Hungary, Slovakia, Romania and Bulgaria 1939–1945*. In: *Pen and Sword Military*. Barnsley.
- Palosuo, Laura (2008): *Yellow Stars and Trouser Inspections. Jewish Testimonies from Hungary, 1920–1945*. In: *Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Historica Upsaliensia*. 2008/231. szám.
- Peterecz Zoltán (2019): A brit titkosszolgálat magyarországi tevékenysége a második világháborúban. In: *Századok*. 153. évf., 2019/5. sz.
- Révész Béla: *A szegedi jogbölcseleti iskola alapítója. Horváth Barna emlékkönyv*. Szeged, 2017. (221-233) 228.
- Schandl, Catherine Eva (2007): *The London-Budapest Game*. H.n, Lulu Press [magánkiadás].
- Soltész Ferenc Gábor – Soltész Márton (2017): A jutalmi érmek szerepe az MTA 1945 és 1949 közötti jutalmazási gyakorlatában. In: *Magyar Tudomány*. 178. évf., 2017/11. sz.
- Stein, Rose (1981): *The Reminiscences of Charles Szladits*. Hangfelvétel alapján. Columbia University, Oral History Research Office, The Hungarian Project. New York.
- Stenge Csaba (2016): *Agent by Accident*. In: *Seregszemle*. 2016/2 sz.
- Szabó Lőrinc (1957): *A huszonhatodik év. Lírai rekviem százhusz szonettben*. Magvető Kiadó, Budapest.
- Szenes Sándor (1986): *Befejezetlen múlt. Keresztények és zsidók, sorsok*. Magánkiadás, Budapest.
- Szenes Sándor (1994): *Befejezetlen múlt. Keresztények és zsidók, sorsok*. Connex, Budapest.
- Szenes, Sándor – Baron, Frank (1994): *Von Ungarn nach Auschwitz. Die verschwiegene Warnung*. Westfälisches Dampfboot, Münster.
- Szladits et al. (szerk) (1946): *Angol-magyar és magyar-angol jogi, kereskedelmi és pénzügyi szakszótár*. Egyetemi Nyomda, Budapest.
- Szladits Imre (1930): *Talajkémiai és enzimes vizsgálatok az Ecsedi-lápon*. Globus Ny., Budapest.

- Szladits Imre (1932): *A részes bérgazdálkodás különös tekintettel az olaszországi mez-zadriára*. Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó, Pécs.
- Szladits Imre (1933): Búzacsata és bonifica. In: *Magyar Szemle*. XVIII. évf., 1933/2. sz.
- Takács Péter (szerk.): (2018b): „Most már nincs magánjog, nincs közjog, szüntessék be az előadásokat.” Szladits Károly Károly tanúvallomása a népbiztosok perében (1920). Sajtó alá rendezte, jegyzetekkel ellátta és bevezette: Takács Péter. In: *Jogtörténeti Szemle*. 2018/3-4. sz.
- Takács Péter (szerk.) (2018a): Szladits Károly levelei Somló Bódoghoz [1897–1917]. Sajtó alá rendezte, jegyzetekkel ellátta és bevezette: Takács Péter. In: *Iustum Aequum Salutare*. 14. évf., 2018/3. sz.
- Vigh Károly (1984): *Ugrás a sötétbe*. Magvető Kiadó, Nemzet és Emlékezet, Budapest.

R. S. Taylor repülő őrnagy jelentése magyarországi küldetéséről (1945), 1
(Forrás: National Archives of the United Kingdom,
WO 208/5479, Hungary & Yugoslavia dosszié)

CASES STILL OUTSTANDING.

Some 16 cases of Helpers who have left Hungary in recent months still remain to be settled. These can best be handled in LONDON (See List).

7. PAYMENTS.

Payments had of necessity to be made in pengo and for this purpose the Hungarian Foreign Office advanced to the British Military Mission early in September (after several weeks' delay) a total sum of 10 million pengo for the use of both S.O.E. (Major COATES) and ASC (Italy). Unfortunately the period of payments was one of relentless and ever-growing inflation.

Of the 10 million pengo Major COATES awarded 2,606,000 to Helpers of S.O.E. personnel. My payments began on Sep 15 when the unofficial rate of exchange was about 6,000 pengo to the £1 sterling, and ended on November 1st, when the rate had reached about 40,000, and further payments became useless. (The B.M.M. private rate had risen to 180,000 on 28 November).

I awarded altogether 4,059,000 pengo to 32 recipients (See separate statement). When monetary payment became unacceptable, however, token payments in the form of coffee, tea, sugar and cigarettes, supplied by Allied Screening Commission, ROME, proved eminently successful.

8. FRENCH and POLISH P.O.W and ESCAPERS.

My directive included the investigation of Claims arising out of aid given to French and Polish P.O.W. But as Hungary never declared war on either France or Poland members of the armed forces of these two countries were only loosely interned in Hungary. Such cases of assistance were therefore disregarded with the approval of G-2 (P/W) (Ref. G-2(P/W)/1082/945 of 10 Sep.)

9. MATERIAL AID TO U.S. AIRMEN.

I maintained at all times a close liaison and working arrangement with the U.S. Military Mission, BUDAPEST.

Twenty three cases of aid to American airmen were investigated and, as far as possible, were settled. All relevant data was handed to Lt.Col. HACY, GSO I, U.S. Military Mission to Hungary, for further action where necessary.

10. Lt.Col. C.T. HOWIE, U.D.F.

As far as could be ascertained from his former associates in Hungary, no monetary claims are outstanding against Lt.Col. HOWIE and no attempt at repayment of monetary obligations (of which there is no record in any case) is either expected or desired by his friends.

11. JOURNEYS in HUNGARY.

Though the bulk of my work was done in BUDAPEST I made five journeys to different parts of Hungary, in the course of which I combined Screening duties with those of a Military Observer on behalf of the B.M.M. In this connection, five reports were submitted to Brigadier E.E. MOCKLER-FERRYMAN.

12. FUTURE INTELLIGENCE.

It is not known what the policy of the War Office is in regard to the potentialities and future use of certain Helpers in Central and S.E. Europe.

It is suggested, however, that in Hungary, and more especially in BUDAPEST, there exists in the form of the Helpers, a reservoir of potential service to the British cause.

Most of the helpers mentioned in the three Lists are of proved worth and of strong British sympathies. They have gone through a selective process. Some of them are persons of outstanding academic, political, business or professional attainments, and of the highest integrity. They represent all walks of life and are a fair cross-section of the Hungarian public.

(To Sheet 3)

*R. S. Taylor repülő őrnagy jelentése magyarországi küldetéséről (1945), 2.
(Forrás: National Archives of the United Kingdom,
WO 208/5479, Hungary & Yugoslavia dosszié)*

- 3 -

It seems reasonable to hope that some of these friends of ours may continue in our service and not be lost sight of. Through the media of such sources it becomes easier to keep one's ear to the ground and detect the trend of events in a country which has never been noted for the even tenor of its political life.

Moreover, as mouth-pieces of the British point of view and way of life they can be invaluable agents of propaganda, in the best sense of the term. Incidentally there is in BUDAPEST an insatiable demand from the educated classes for British reading matter; and British stock generally is high.

Complete lists of our Helpers in Hungary have been left with the E.M.M. and will eventually be handed to the British Military Attache, when he is appointed.

13. POLICY OF AWARDS.

My experience in HUNGARY made it abundantly clear that the British policy of recognising and rewarding war-time services rendered by Allied and ex-enemy subjects to Commonwealth prisoners-of-war and escapers is greatly appreciated and redounds to our credit. It is a policy which is obviously yielding a dividend of goodwill - all that Hungarians can offer at present.

In most cases Helpers were surprised that their services should have been recorded and yet more surprised and gratified that action should have been taken from a sense of purely moral obligation. It was often remarked by Hungarians that Britain was the only country which took so much trouble to say "Thank You".

14. PAYMENTS IN KIND.

Experience also shows that in present conditions of shortage, inflation and hardship, a kilo of coffee is always more acceptable to a Helper in Central Europe than many times its value in money. (The Black Market price of coffee in BUDAPEST was equivalent to several pounds sterling per kilo).

It is suggested that the commodities which are most convenient and most needed for this purpose are coffee, tea, cigarettes and, perhaps, clothing. In this connection, transport is an important factor and these commodities are both lighter in weight and more economical in use, than, for instance, tinned meat, milk or sugar.

If it is decided to apply the principle of payment in kind, it is a great advantage to have commodities made up into one-kilo units rather than have them in bulk.

Helpers in Hungary received a total of:-

44 lbs of coffee
22 lbs of tea
88 lbs of sugar

154 lbs

2000 cigarettes
3 suits

brought by air on one occasion only. More could have been done on these lines but time did not permit.

R.S. Taylor S/Ldr.

R. S. Taylor, S/Ldr. R.A.F.

Copies to:- M.I.9, War Office.
File.

R. S. Taylor repülő őrnagy jelentése magyarországi küldetéséről (1945), 3.
(Forrás: National Archives of the United Kingdom,
WO 208/5479, Hungary & Yugoslavia dosszié)

DECLASSIFIED

British Military Mission to HUNGARY

BUDAPEST

15th November, 1945.

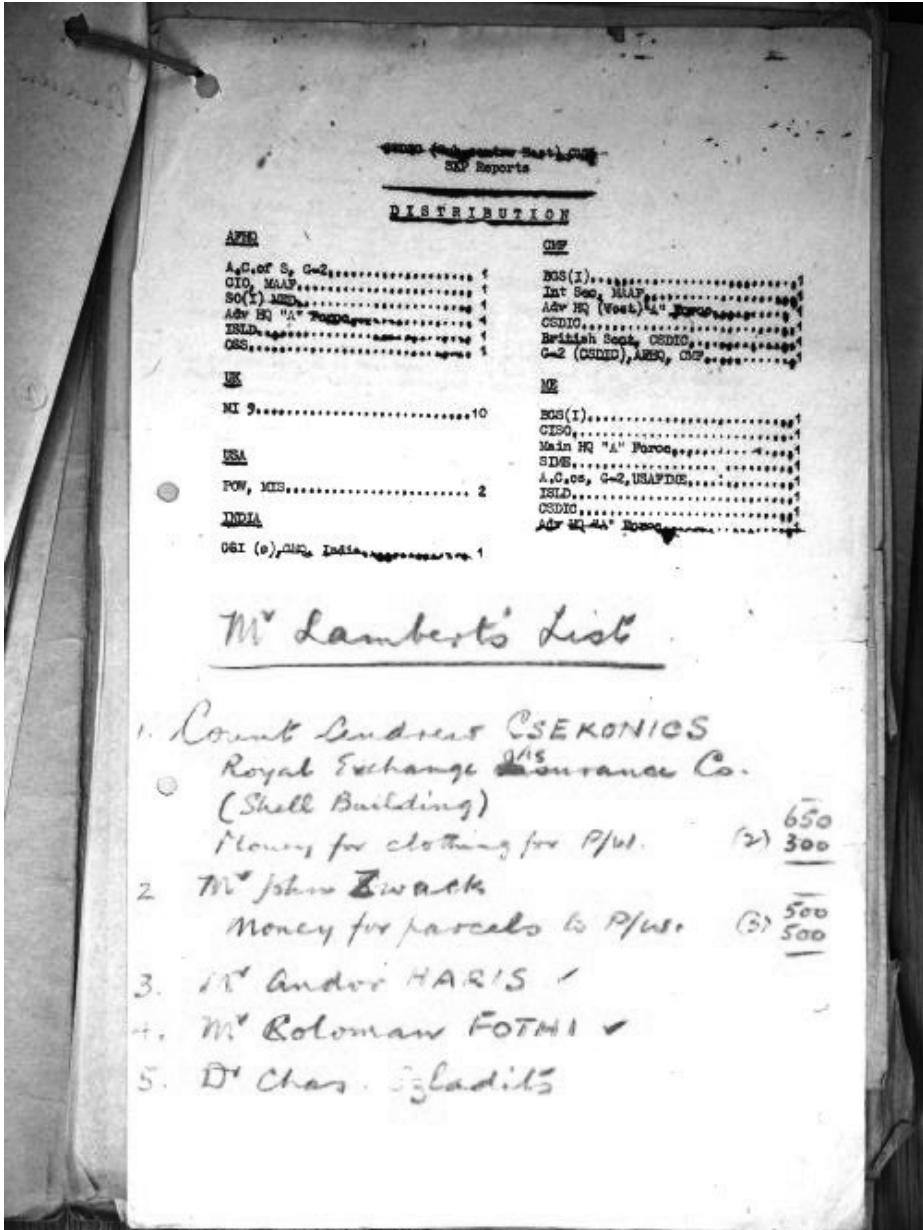
Officer Commanding,
Allied Screening Commission (ITALY)
C.I.F.

LIST OF HUNGARIAN AWARDS TO REFUGEES IN HUNGARY

Name	Address	Date	Amount, Fengo
1. Samuel WEINSTEIN	BUDAPEST	15.9.45	36,500
2. Tibor LOBL	"	17.9.45	30,000
3. Janos HEVTEY	"	17.9.45	99,500 (102,500 less 3,000)
4. Adolf JACOBOWITZ	"	18.9.45	20,000
5. Miss HALGONENKIS	"	19.9.45	25,000
6. Bela TUKAK	"	19.9.45	30,000
7. Dr. Imre HALGONENKIS	"		Declined payment
8. Johann GERSCHY	KISPEST	"	"
9. Mrs Dorothy LEHNYEL	BUDAPEST	"	"
10. Dr. Tibor SZALAY	"	{ 20.9.45 20.9.45 20.9.45	{ 125,000 85,000 (Refund) 50,000 (S.O.E.)
11. Miss Vilma HEVTEY	"	21.9.45	25,000
12. Jozsef SZODALY	"	{ 22.9.45 22.9.45	{ 125,000 12,500 (S.O.E.)
13. Sándor FELSCHMANN	"	22.9.45	250,000 (I.S.S Agent)
14. Mrs Peter KALLOS	"	{ 22.9.45 1.10.45	{ 625,000 (I.S.S Agent) 957,000
15. Dr. Charles SELADINS	"	{ 23.9.45 23.9.45	{ 165,000 (Refund) 75,000
16. Miss Blanche SZEGED	"	23.9.45	12,500 (Refund)
17. Miss Rose RACS	"	23.9.45	50,000
18. Rev Sándor SEST-IVANYI	"	24.9.45	75,000
19. Scottish Mission	"	24.9.45	75,000
20. Solomon FUCHS	"	25.9.45	75,000
21. Peter SZEREFYEN	"		Declined payment (Refund)
22. Donatke KOSZAY	"	"	"
23. Dr. Richard VILLA OSE	"	3.10.45	75,000
24. Imas KAJAH	"	8.10.45	25,000
25. Paul TARAKOWITZ	"	9.10.45	30,000 (Refund)
26. Miss Sara MARIC	"	9.10.45	40,000
27. Dr. Istvan SZOMBLY	"	10.10.45	50,000
28. Dr. Jenő SZOKY	"	11.10.45	100,000 (Field Glasses)
29. IMB HUNGARY	"	12.10.45	3,000 (See HEVTEY)
30. Odon SALAMH	"		Declined payment (Refund)
31. Miss Belavary-BURCHARD	"		Payment in kind
32. Dr. Georg TRADY	"		Declined payment
33. Moses HISELBERG	"	"	"
34. Bela KALMAN	"	"	"
35. Stephen NOVAK	"	"	"
36. Andrew HAKIS	"	"	"
37. Miklos FUDOR	"	"	"
38. Elvise SZOLLOSY	"		Payment in kind.
39. Evelyn OOSE-SZOS	LONDON		To be Settled
40. Istvan SZENES	BENNYOVAR	24.10.45	50,000
41. Jenő RIKS	CSODVA	25.10.45	50,000
42. Sándor CSORGEY	KAPUVÁH	25.10.45	50,000
43. Jozsef SZALAY	CSAPOD	25.10.45	150,000
44. Margit HALGONER	SZIGETVÁH	30.10.45	200,000 (Refund)
45. Joseph GERSY	RESEGED	1.11.45	300,000
TOTAL			4,099,500
Balance in hand at 1.11.45.			2,385,000

/2.....

R. S. Taylor repülő őrnagy jelentése magyarországi küldetéséről (1945), 4.
(Forrás: National Archives of the United Kingdom,
WO 208/5479, Hungary & Yugoslavia dosszié)

R. S. Taylor repülő őrnagy jelentése magyarországi küldetéséről (1945), 5.
(Forrás: National Archives of the United Kingdom,
WO 208/5479, Hungary & Yugoslavia dosszié)

Page 2.

Name	Address	Service rendered	(a) Action taken & (b) Recommended	Remarks
8 SZLADITS, Mrs. Charles Juni.	Budapest. Eszakold u. 7.	A distinguished helper of the British Cause. Organized aid to British P/Ws and sponsors at great risk to himself March '44 - Feb. '45. Contributed large sums of money, clothing, food and comforts. Cooperated with GOLF-STRES. Helped MATSUCHI and HAPPERT and maintained liaison with Dutch resistors throughout the German occupation. See Reports of WEINBERG, GOLF-STRES, SZALAI.	(a) Awarded a Certificate of Thanks 165,000 pengo (retund) 75,000 pengo (clothes) - 25.11.45. Also given some coffee, tea and sugar. (b) Recommended for the award of Medal of Hungarian Resistance.	A scholar of the British Council. Legal Adviser to the Hungarian Commercial Bank of Pest. Secretary of the Hungarian Society of Anglo-Hungarian Business Dictionary.
9 SZEMZO, Miss Blanche	Budapest. Vorosmarty ter. 3.	Provided fire-arms, funds and comforts to British messengers, 1944. Acted as messenger.	(a) Certificate of Thanks. (b) Nil.	Employed at the Hungarian Commercial Bank of Pest.
10 KERTESZ, Mr. Istvan	Budapest. Szabolcsa-Hibaly u. 13.	Provided funds, blankets, underwear and pamphlets, 1944. Helped British prisoners in Fo uton genl.	(a) Certificate of Thanks (b) Nil.	An official of the Hungarian Foreign Office.
11 KOSZNYI, Mr. Domokos	Budapest. Esterhazy utca 29.	Provided funds and cooperated with Lt. van der WAALD, Dutch escapee in work of resistance, 1944.	(a) Certificate of Thanks (b) Nil.	Director of the Tolski Historical Institute.
12 SZEDOS, Melitta Catholic Sister	Budapest. Foghamissatio, Gyurashod ut 27 (Fo uton Prison)	In many ways assisted to the needs of British prisoners, including Capt. JOHN COATES, in Fo uton prison. Carried books, medicine, food, clothing.	(a) Certificate of Thanks (b) Nil.	Awarded 50,000 pengo by S.O.S. and a Letter of Thanks.
13 GLOSZ, Mrs. Lily	Budapest. c/o Eszakkold u. 7.	Acted as a messenger who smuggled messages and comforts into Fo uton prison.	(a) Certificate of Thanks (b) Nil.	
14 TARAGOVICS, Mr. Pal	Budapest II. Eszakkold u. 10.	Provided funds for the assistance of British escapees.	(a) Certificate of Thanks and return of 50,000 pengo. 9.1.45 (b) Nil.	An official of the Hungarian Commercial Bank of Pest.

R. S. Taylor repülő őrnagy jelentése magyarországi küldetéséről (1945), 6.
(Forrás: National Archives of the United Kingdom,
WO 208/5479, Hungary & Yugoslavia dosszié)

Page 3		Action taken or Recommended		Remarks
Name	Address	Nature of Assistance	(a) Action taken or (b) Recommended	Remarks
15 SALAMON, Mr. Ödön	Berkényi utca 5, Budapest.	Provided funds. Whilst himself escaping from the fascist regime, he engaged No. 2's Hercules street, with BARBER, HIRSCHER and MURPHY found refuge between August 1944.	(a) Certificate of Thanks. (b) Nil.	A Director of the Hungarian Chemical Industry. (See MURPHY Testimonial & SUPPORT & SZLADITS Reports).
16 SORÉNTEN Mr. Peter	Zichy Jenő u.3, Budapest	Contributed funds and a pistol to aid escapers and, before March 1944, sent food and clothing to Brit. prisoners at SZIGETVÁR.	(a) Certificate of Thanks. (b) Nil.	Stock Exchange, Budapest.
17 SZOLLOSI, Dr. Elemér	Mátyás Király u.37, Budapest XII.	Gave funds to Miss Core-Synas (210)	(a) Repaid in kind. (b) Nil.	An architect. He was not aware that his money was to be devoted to the aid of Brit. escapers.
18 BELAVARI-BURCHARD, Miss Elizabeth	Krisztina Kerut 71, Budapest	Gave funds to Miss Core-Synas (21)	(a) Repaid in kind. (b) Nil.	
19 KONIG, Miss Sara	Ponty u.14, Budapest	Gave funds and clothing for the aid of Brit. escapers.	(a) Certificate of Thanks. (b) Repaid 40,000 pengő.	
20 FODI, Mr. Coleman	Füved u.3, Budapest.	Gave funds and comforts to aid escapers.	(a) Certificate of Thanks. (b) Nil.	
21 RUPPERT, Dr. Rafael	c/o Fackl ut.5, III, Budapest III.	A leader of the small Hungarian Resistance movement. Fed and sheltered at 23 Harcias street from early Aug to Nov. MURPHY, VERINSTEIN, ALBERT and other Hungarian escapers. No weeks (see 44) hid with BARBER and MURPHY for 2 months before being liberated by Russians, Dec. 7.	(a) Certificate of Thanks. (b) Nil.	A Lawyer; member of KISZALONA (Small Farmers Party). Employed at Commercial Bank of Pest (Vile Reports of Core-Synas, SALLAT, BLIME, SZLADITS, BAIRDRECHT, SEPT-SVARI).

R. S. Taylor repülő őrnagy jelentése magyarországi küldetéséről (1945), 7.
(Forrás: National Archives of the United Kingdom,
WO 208/5479, Hungary & Yugoslavia dosszié)

KORDOKUMENTUM

Deák Ferencz és mai magánjogunk
[1903]*

Nagy államférfiak, korszakos átalakulások vezérlő egyéniségei természetesen mély nyomot hagynak maguk után a magánjog fejlődésében, még ha nem tartoznak is a szorosan vett szaktudósok közé; hiszen a magánjog mindenkor hű jelzőtáblája a társadalmi átalakulásoknak.

Nemzeti újjászületésünk három nagy vezérférfiának, Széchenyinek, Kossuthnak és Deáknak neve is ily módon kapcsolódik össze a magyar magánjog történetével. Legnagyobb jogászaink ők, ha – mint Vécsey oly szépen mondja^[1] – az igazi jogász az, aki a jognélkülinek jogot szerez. Mindháromnak hatása híven tükrözteti vissza egyéniségük uralkodó vonásait: Széchenyi a gazdasági és hiteltörvényhozás terén érleli meg a fokozatos haladás gyümölcseit; Kossuth lángoló lelkesedése a szabadság korlátait dönti romba; míg Deák Ferencznek itt is a kibékítés és kiegyenlítés műve jutott.

Mert a magyar magánjognak is megvan a maga kiegyezése, mely időrendben meg is előzi az alkotmányjogi egyezkedést, s magánjogunknak épp úgy alapja ma is, mint államjogi helyzetünknek az 1867:XII. tcz.

A magyar magánjog kiegyezése az 1861. évi országbírói értekezlet.

Valóban, a magyar magánjog helyzete 1861-ben sokban volt hasonló a magyar alkotmányéhoz. Itt is a magyar jogfejlődés folytonosságát kellett idegen hatalom octroyálta törvények helyébe visszaállítani; a 48-as törvényhozásnak a rombolásban serény, az építésben megakadt munkásságát hevenyében új intézményekkel pótolni. Egyszóval: a magyar magánjogot kellett kiegyeztetni az osztrák joggal, önrombolásunkat az idegen alkotásokkal, a jogfolytonosság elvét a kiáltó új szükségletekkel. Kellott pedig mindezt tenni olyan téren, ahol a legcsekélyebb rázkódás ezrek vagyoni létét veszélyezteti, s olyan légkörben, amelyben izzó gyűlölet fogott körül mindent, ami idegen és fanatikus rajongás mindent, ami honi, még ha a honi tőkéletlen is, veszedelmes, talán ölő méreg, mindegy, csak a miénk legyen.

[*] Eredetileg megjelent: Jogtudományi Közlöny. 38. évfolyam 42. szám (1903. október 16.) 348–351. A szöveget gondozta: Takács Péter.

[1] Széchenyi és a magyar magánjog [Vécsey Tamás: *Széchenyi és a magyar magánjog*. A Magyar Tudományos Akadémia 1894. november 4-én tartott *Széchenyi* ünnepére. Budapest, MTA kiadása, 1895.] 7.

Csoda-e, ha abban a díszes gyülekezetben, amely e nehéz feladat megoldására az országbíró elnöklete alatt egybegyűlt, a haza bölcse, a kiegyenlítés nagy művésze veszi kezébe az irányítást, hogy tekintélyével – bárha az ezen a téren nem olyan kizárólagos, mint az alkotmányjogi vitákban – kijelölje a kibontakozás útját? Hiszen ez a feladat felel meg egyénisége legsajátlagosabb jellemvonásainak. S azért a magánjogász, bárha szeretetét és tiszteletét le is bilincseli az 1848 előtti Deák, a *Corpus Juris*ban mély tudású «régí jó táblabíró», a szegények és elnyomottak érdekében fáradhatatlanul küzdő szelíd lelkű reformer, 1848-nak kodifikáló igazságügy-minisztere: a legnagyobb elismeréssel mégis ahhoz a Deákhhoz fordul, aki az országbírói értekezleten tekintélye súlyával segít új medret törni a magyar magánjog folyamának; medret, amely megóvja attól, hogy idegen folyamba szakadva, egyéniségét elveszítse – s ezt még aránylag könnyű volt elérni –, de egyúttal oly medret, amely megóvja az el-posványodástól is és attól, hogy hirtelen megrekedve termékeny mezőket borítson el romboló árráival.

Az októberi diplomával kapcsolatban, 1860. október 20-án, őfelsége a magyar udvari kancellárhoz intézett kéziratokban [későbbi elnevezése szerint az Októberi Diplomában *(szerk.)*] elrendeli a vármegyei rendszer helyreállítását, s kifejezi azt a szándékát, hogy Magyarország összes törvénykezési ügyét ismét az ország határai közé kívánja visszahelyezni, amely szándékának foganatosítása végett egyúttal kitűzi az országbíró elnöklete alatt a magyar igazságszolgáltatás szervezése felett tartandó tanácskozást.

Mint szilipek nyiltával a megdagadt víztömeg, oly hirtelen árban buzogott elő e királyi kéziratok nyomán a visszafojtott alkotmányos élet. A vármegyék mohón kaptak helyreállított hatáskörükön; s mivel a törvénykezés is a megyei önkormányzatnak volt része, hevesen követelték a régi bíróságok s a régi jog azonnali teljes visszaállítását, ügyet sem vetve a királyi kéziratnak a törvénykezés átmenetét egyengető rendelkezéseire. Rövid idő alatt – 1861 január hó közepéig – «52 megye és a szabad királyi városok nagy része elhatározta s komoly lépéseket tesz arra, hogy a törvénykezést magyarrá s törvényessé tegye».^[2] E lépések valóban komolyak voltak, s komolyan fenyegették a polgárok vagyonszolgálatát. A megyék átkérték a törvénykezési iratokat a cs. kir. törvényszékektől, amelyeket persze ezek vonakodtak kiadni; erre a megyék azzal feleltek, hogy eltiltották tisztviselőiket az eddigi törvényszékek határozatainak végrehajtásától. E mellett az aktivitásba lépett megyei törvényszékek is különbözőleg értelmezték a régi magyar törvények visszaállítását: némelyik megye a radikalizmusban odáig megy, hogy még a telekkönyvi intézményt sem ismeri el, csak a betáblázás 1840:XXI. tcz. keretében, s a magyar törvényt visszahatólag alkalmazza az osztrák törvények uralma alatt keletkezett jogviszonyokra is; mások koncessziókat tesznek, ismét mások moratóriumokat határoznak el. «A közgyűlés – Csengery

[2] Szilágyi Virgil: Pestmegye közgyűlésén, Kónyi: Deák Ferencz beszédei [Deák Ferenc beszédei. Összegyűjtötte: Kónyi Manó. Budapest, Franklin, 1903] 2. kiad. 2. kötet 316.

jellemző szavai szerint^[3] – a gyomirtásban oly idegen növényekre is kinyújtotta több helyen kezét, amelyeket, ha nem bírunk vala, magunknak kellett volna minél előbb meghonosítanunk.» Szóval: az anarchia a küszöbön állt.^[4]

Mindezek betetőzéséül Pest városának 1861. január 17-iki közgyűlésén Szilágyi Virgil azzal az indítvánnyal állott elő, hogy a főváros is kövesse a köz-törvényhatóságok példáját, azonnal vegye át az igazságszolgáltatás kezelését, s a városi tanács a polgári peres és bűnvádi ügyekben «a fenálló törvények szerint, különösen pedig az örökösödési osztályos ügyekben az 1836:XIV. és 1840:XIII., a vásári ügyekben az 1836:XVIII., a szóbeli világos adóssági ügyekben az 1836:XX. és 1840:X., a betáblázási ügyekben pedig az 1840:XXI. törvény értelmében járjon el».^[5] Elképzelhető a zűrzavar kulminálása, ha az ország vagyongalmának középpontja is kimondja a törvénykezési anarchiát.

Ezen országos zavar közepette Deák Ferencz vállalkozott az elmék felvilágosítására és megnyugtatóra, ő, aki – híven a passzív rezisztencia politikájához – 1850. április havában visszautasította Schmerling meghívását, hogy részt vegyen a magyar magánjog körébe tartozó «több kérdés» (a készülő pátensek!) tárgyalásában, Bécsben,^[6] rögtön védelmére siet a jogélet zavartalanításának, mihelyt azt saját honfitársai veszélyeztetik. Pest város említett nevezetes közgyűlésén óva int, «hogy oly ballépéseket ne tegyünk, mik a népnek, mely tőlünk a renddel párosult szabadság áldásait várja, a végtelen zavarok és anarchia átkát hoznák nyakára». S rögtön, néhány hatalmas vonással megrajzolja a békés átalakulás szükségyszerű képét, amint azt kérlelhetetlen logikájával előre látta. «Két főelvet kell a törvénykezés czélba vett átalakításánál szem előtt tartanunk. Egyik az, hogy nemzetünk a törvénykezésre nézve is minél előbb visszanyerje alkotmányos jogait; a másik az, hogy az átalakítás a magánosok jogviszonyai megzavarása nélkül történjék.» Egyedül az 1848. évi törvények szolgálhatnak nekünk, úgymond, jogalapul; de az ősiségét, mely magánjogi törvényeink minden részein keresztül van szöve, még 1848-ban eltörölte elvben az országgyűlés; nekünk tehát tetteleg behozható örökösödési magyar törvényünk nincsen; az ősiséggel pedig majd minden örökösödési peres kérdés kapcsolatba jöhet, s kivált falun, a perek kilencztized része örökösödési keresetre vonatkozik. Maradna tehát ezekre nézve az 1848:XV. tcz.-ben elvileg kimondott moratórium,

[3] Deák Ferencz emlékezete (Olcsó könyvtár) [lásd Deák Ferencz emlékezete. Csengery Antal tól. Budapest, Franklin, 1877.] 126. [Más kiadásban vö. Csengery Antal: Deák Ferencz emlékezete. Elmondott Deák Ferencznek az MTA által 1877. január 28-án tartott emlékünnepe. Budapest, Franklin, 1877.]

[4] A megyék eljárását – az ország közhangulatán kívül – az is magyarázza, hogy bizonyos irányban kényszerhelyzetben voltak. A cs. kir. szolgabíróságok ugyanis a közigazgatást a törvénykezéssel egyesítették; s a felosztásuk nyomán beállott pangást a vármegyei szolgabíróságok kénytelenek voltak, ahogy lehetett, megszüntetni, s a bíraskodást átvenni. Csakhogy a bíraskodásban semmi egyformaság, semmi határozott irány nem volt. (Melczér István az országbírói értekezleten, lásd Ráth György: Az országbírói értekezlet [Ráth György (szerk.): Az országbírói értekezlet a törvénykezés tárgyában. Pest, Landerer és Heckenast, 1861.] 2. kötet 409.)

[5] Az indítványt és tárgyalását lásd Kónyi: id. mű, 2. kötet, 308.

[6] Kónyi: id. mű, 2. kötet, 178.

melynek prolongálása méltán okozna zúgolódást; de meg a törvény nemcsak per esetére szól, s ha törvény nincs, mi szerint intézzék cselekvéseiket peren kívül a hon polgárai? Ámde, ha így a régi magánjogi törvényeket rögtön egész terjedelmükben minden változtatás nélkül visszaállítani nem lehet, ki fogja megtenni a szükséges változtatásokat? A törvényhatóságok? Akkor majdnem annyiféle lesz a törvény hazánkban, ahány a törvényhatóság. Nem marad tehát más hátra, mint bevárni azt a javaslatot, amelyet az országbíró elnöke alatt a hétszemélyes tábla a meghívandó jogtudósokkal együtt rövid időn belül készíteni fog. Igaz, hogy az így készülő javaslat is csak octroi [oktrojált] lesz; de mellette szól, hogy a legfőbb törvényszéknek határozatait, ott, hol törvényhiány volt, mindig törvény gyanánt tisztelte az ország.

A közgyűlés Deák Ferencz véleményét tette magáévá. Éppen időszerűleg: rá néhány napra, január 23-án, ült össze Apponyi György országbíró elnöke alatt a maradandó emlékü országbírói értekezlet.

Deáknak a pesti közgyűlésen tartott, de az egész országnak szóló beszéde biztos hatással egyengette az értekezlet javaslatainak útját. Immár valószínűvé vált, hogy a vármegyék megállanak a törvénykezési anarchia lejtőjén, s remélhetővé, hogy – bevárva az értekezlet eredményét – majdan a kir. Curia tekintélye előtt meghajolnak, s az általa kijelölt nyomokon indulnak tovább. Most már csak az volt hátra, hogy maga az értekezlet is oly bölcs határozatokat hozzon, amelyek a jogfolytonosság elvét kiegyeztetik [összeegyeztetik] a tényleges viszonyokkal. S noha Deák közgyűlési beszédében már kijelölte a tanácskozás irányát, még sok nehézség állott a kibontakozás útjában.

Felülről a magyar törvények reaktiválását nem nehezítették. Az októberi kézirat csak annyit mondott, hogy az eddigi (osztrák) jogszabályok mindaddig teljes hatályban maradnak, míg azok iránt a «netaláni változások» törvényhozás útján meg fognak állapíttatni. Ez volt eredetileg Deák nézete is. Ő kezdettől fogva azt remélte, hogy a törvényhatóságok meg fognak nyugodni abban, ha a magyar bírák kezébe kerül az igazságszolgáltatás és bevárva az országgyűlés intézkedését, átmenetileg a «német törvényt» fogják alkalmazni.

S midőn Őfelsége 1861. január 16-án a törvényhatóságokhoz intézett leiratában erélyes hangon semmisítette meg mindazon határozatokat, amelyek az ideiglen[esen] fentartott törvénykezési intézkedések megszüntetésére vagy tevékenységük megszüntetésére irányozták [voltak irányozva], nehogy «a jogi viszonyok föloldhatatlan bonyodalmakba sodortassanak»: Pest városának Deák Ferencz által szerkesztett válaszfelirata ki is jelentette, hogy «be akarjuk várni az ország bírása, illetőleg a hétszemélyes tábla által teendő javaslatokat, főképp azért, hogy a törvénykezésre nézve egyfiformaság legyen a hazában, mit egyébként a törvényhatóságoknak sokban egymástól eltérő nézetei miatt elérni alig lehetne».^[7]

[7] Lásd ezekről Kónyi: id. mű, 2. kötet, 317.

Noha az októberi kir. kézirat még a törvényhozás intézkedéséig a *status quot* akarta fenntartani, s ez értekezle feladatául csupán a «magyar igazságszolgáltatás szervezése» feletti tanácskozást tűzte ki, az országbíró a tanácskozást mindjárt kezdettől fogva kiterjesztette a magyar anyagi törvények azonnali visszaállításának módozataira is, amiből kitűnt, hogy felsőbb helyen sem ragaszkodnak a *status quo*hoz, hanem hajlandók a magyar anyagi jogot is ideiglenesen reaktíválni, amennyiben az a «birtok biztosságának és a magánjogi viszonyok állandóságának» érdekeivel összeegyeztethető. Apponyi György hazafias magatartása különben is nagyban előmozdította az értekezlet sikerét, aminthogy a konzervatívok (például gróf Dessewffy Emil) általában nagy energiával szálltak síkra a magyar jog védelmében. Midőn Apponyi országbírói körlevelében, mellyel az értekezlet munkálatát a törvényhatóságokkal közli, többek közt azt mondja, hogy boldognak érzi magát, hogy a Mindenható elérnie engedte azon időpontot, melyben annyi viszontagság után lehetővé vált a hazai igazságszolgáltatást alkotmányos alapokra visszavezetni, ez több volt szép frázisnál. Mert főleg Apponyinak Forgách Antal későbbi kancellárral szemben való erélyes eljárása érdemlő az, hogy a provizórium az országbírói értekezlet munkálatát Schmerling törekvései ellenére, érintetlenül hagyta.

Sokkal több nehézséget okozott magának az értekezletnek magatartása.

Az értekezlet tanácskozásai^[8] rendszertelenül indulnak meg; sokáig nincs megegyezés az iránt, mi legyen voltaképp a munkálat célja? Egrésről a magyar törvényeket *pur et simple* [egyszerűen] akarják visszaállítani, úgy hogy e szerint a munkálat inkább csak deklaratív jellegű lett volna; másfelől kiegészítéseket, változtatásokat tartanak szükségeseeknek, de nincsenek tisztában azzal: lehet-e azokat octroi [oktrojálás] vagy kodifikáció nélkül megtenni, s hivatalva lehet-e erre az értekezlet?

Végre Deák Ferencz nyúl bele erős kézzel a tanácskozás irányításába, s pontról-pontra mutatja ki a követendő utat. Először az ellenzét főképviselőit: Ghiczy Kálmánt és Stockinger Mórt szorítja sarokba, s meggyőzi őket arról, hogy a magyar törvényt minden változtatás nélkül «per bausch» [általában, összességében] visszaállítani nem lehet, mert jórészt nincs mit visszaállítanunk. Kérdésére – amelyet, mint az országbíró megjegyzi, világosabban feltenni nem lehetett – az értekezlet egyhangúlag kimondja, hogy az 1848-iki magyar anyagi és alaki törvények teljes és változatlan visszaállítása lehetetlen. Erre Deák megostromolja Ghiczy moratórium-indítványát (az ősiségi perekre nézve), amely szerinte ugyancsak octroi [oktrojálás] volna, mert hisz ez is túlterjedne az 1848:XV. tcz. adta perfeldüggesztésen, de amellet súlyos visszaesés is. Az értekezlet erre a pusztá moratóriumot is mellőzi, s Deák kérdésére a régi törvények visszaállításánál nem találván elegendőnek a telekkönyvi és büntetőtörvényre teendő s Ghiczyék által is koncedált [megengedett] módosításokat, ugyancsak Deák indítványára elhatározza, hogy albizottságokban állapítja meg pontonként a régi

[8] Kiadta Ráth György: Az országbírói értekezlet [Ráth György (szerk.): Az országbírói értekezlet a törvénykezés tárgyában] 1-2. kötet, [Pest, Landerer és Heckenast] 1861.

jogtól való szükséges eltéréseket. Deákot előszeretete a büntetőjogi albizottságba vonja, s így a magánjogi javaslatok részleteire nem gyakorol befolyást.

A plénumban azonban újra erős küzdelem vár rá. Időközben ugyanis az ország közhangulatának befolyása alatt az értekezlet nagy része a részletekben igyekszik «vissza-csinálni», amit az alválasztmányok megalkottak. Ismét felmerül az octroi [oktrojálás] kérdése, s Deáknak kell újból kezébe venni a kibontakozást.

Erélyesen tiltakozik az ellen, hogy az értekezlet engedjen a közhangulat pressziójának. Igaz, hogy «gyűlölt hatalom gyűlölt időszakban hozta be azon törvényeket», de a magánjogi viszonyok rendezését nem szabad közjogi politikai szempontból elbírálni; «ilyenkor a jogtalanul károsodott magánpolgár szava gyengébb, semhogy az izgatottság zaján felülemelkedjék; de azért az egyesek szenvednek jogtalanul, gyakran igazságtalanul, s a haza sem nyer ezáltal». «Engem – úgymond – gyűlölet nem vezethet; s nem tartom helyesnek, hogy az idegen hatalom műve iránti gyűlöletből saját polgártársainknak tegyek kárt.» Éles szavakkal mutat rá arra a dilemmára, amelyben az értekezlet vergődik, s a *publica opinio*, mely «semmit sem akar, ami osztrák, semmit, ami változás, semmit, ami octroyozás», s mely [csak két] «korlátot tűzött a tanácskozmánynak, az egyik: minden változtatás octroyozás; a másik: octroyozni nem szabad, de változtatni mégis kell».

Mindezekkel szemben világosan kijelöli az értekezlet célját. Alakilag: oly tervezetet kell készíteni, mely, ha nem is léphet az országgyűlés előtt életbe, legalább az országgyűlés elé kerüljön, mint oly előterjesztés, melyet az rendes törvényes úton ideiglenesen elfogadhat. Anyagilag: régi törvényeink visszaállítása, a magánjogi viszonyok méltányos és óvatos figyelembe vétele mellett, azzal, hogy «semmi oly javaslatot ne tegyünk, mi az 1848. évi törvények demokratikus szellemét ismét felforgatná, a törvény előtti egyenlőséget megsemmisítené, még ha azt valamely részben régi törvényeink visszaállítása hozná magával». Különösen az ősiségnek bármi módon, átmenetileg való visszahozása ellen kelt ki, s méltán, hiszen, mint maga mondja, politikai életének legnagyobb része folyt le azon küzdelemben, melyet a régi feudalizmus káros maradványai ellen folytatott. Nem engedhette újból felidézni «azon rémképet, a feudalizmusnak hajdan csillogó rongyaival, mely a nemzeti nagyság kifejlődését első bimbójában elfojtja».^[9]

Deák programja jelentette tehát a magyar törvények mellett a telekkönyvi intézménynek, az úrbéri és az ősiségi pátensnek fentartását. Ez a keret jelzi a «magánjogi kiegyezést». Az értekezlet csakugyan így is fogadta azt el, alapját vetve meg ezzel mai magánjogunknak.

Deák hatása az értekezletre nagyobb volt, mint azt, kivált kezdetben mondott rövid felszólalásai mutatják. Eleinte a háttérben marad; inkább kipróbált munkatársait, Tóth Lőrinczet és Horváth Boldizsárt küldi maga helyett csatasorba,

[9] Deák 1834-ben; lásd Kónyi: id. mű, 1. kötet, 97.

akik a jelzett programot beható érveléssel megalapítják. De azért mindenki Deák Ferencz nézeteként tárgyalja a «békepárt» javaslatait.

Túlzás volna Deák mellett az értekezlet többi tagjának nagy érdemeiről megfeledkeznünk. Hiszen a büszke régi magyar jogászgárda színe-java gyült ott egybe, s néhány hét alatt valóban óriási munkát végzett. Különösen Horvát Boldizsárnak, a későbbi legnagyobb magyar igazságügyiminiszternek alakja magaslik ki imponálóan a többiek sorából. De azért bátran mondhatjuk: az értekezletet a nagy elvekben Deák vezette, noha a részletek kidolgozásába csak kevésbé folyt be.

A részletekről szólva, ki kell mondanunk, az öröklési jog kérdésében Deáknak, ámbár a helyes utat itt is sejtette, s arra a maga részéről is rámutatott, formailag elfoglalt álláspontja szerint nem volt igaza. E kérdésben Horvát Boldizsár vitte diadalra Deák szellemét Deák szavai ellen. A kérdés sokkal fontosabb, sem hogy pár részletére ne kellene kitérnünk.

A polgárjogi albizottmány az ősiséggel – nézete szerint – megdőlt magyar öröklési jog helyébe ideiglenesen az osztrák öröklési jog fentartását javasolta. Ezzel szemben Deák József, Deák Ferencz unokaöccse, különvéleményében a régi magyar öröklési jog változatlan fentartását indítványozta. A két végletes álláspontot Horvát Boldizsár hidalta át, negyedmagával beadott különvéleményében. Ő vállalkozott arra, hogy az ősiségről lenyelve a dologi kötöttség korlátait, tisztán emelje ki belőle a családiság alap gondolatán nyugvó ősi instestat [törzsöröklési szokásokkal vegyes törvényi] öröklési rendet. Javaslátát,^[10] mely öröklési jogunktól főleg abban tért el, hogy az ősi (öröklött) vagyon az örökhagyó leszármazói javára is kötelesrész erejével biztosítja, Horvát Boldizsár méltán jellemezte úgy, hogy «a magyar öröklési törvények restitúciója az ősiség kinövéseinek elhagyásával semmi egyéb, mint az 1848:XV. tcz. foganatosítása.»^[11]

Deák József indítványát a plénum éppen Deák Ferencz szavainak súlya alatt – 23 szóval 20 ellenében – elvetette, főleg azért, mert nem részletezte, mik azok a magyar öröklési törvények, amelyeket épségbe visszahelyezni kívánt? S ekkor – csodálatosképpen – Deák Ferencz a Horvát Boldizsár-féle különvélemény ellenében az albizottmánynak az osztrák öröklési jogot fentartó javaslata mellé állott. Igaz, hogy többféle kautélával [előfeltétellel, óvintézkedéssel], és oly feltételezés mellett, amely egészben nem állhat meg. A részletekre nézve ugyanis fentartotta magának a módosításokat, főleg az özvegyasszony jogai szempontjából, akit a «német» egynegyed részzel fizet ki, amiből «a gyakorlati életben sok istentelenség származik»; ezzel szemben a magyar özvegyi jogot pártolja. Kijelenti, hogy maga is óhajtaná az örökösödésben bizonyos nemét az ősiségnek fentartani, s azért örömmel nyúlt Horvát Boldizsár javaslatához; ezt csak azért

[10] A javaslatnak a régi jog szellemét követő helyes gondolata volt a közszerzemény körében az is, hogy «a nőnek szerzeményét, annak örökösei vagy hagyományosai csak a férj halála után vehetik birtokba.» Lényegében ugyanaz, amit Zsögöd tervez a halálutánra halasztás kedvezményének alakjában. Magát a különvéleményt lásd Ráth: id. mű, 1. köt. 87.

[11] Ráth: id. mű, 2. köt. 261.

kívánja mellőzni, mert «az osztriai törvény és a javaslat közt *in ultima analysi* (a családíság fentartása tekintetében) nem lát különbséget». Igaza van Deáknak abban, hogy a Horvát-féle különvélemény, midőn az élők közti ajándékozások ellen a leszármazókat nem védi meg, hatályosságban alatta marad az osztrák köteleSRész-rendszernek,^[12] de alig érthető, miképp tekinthette Deák a Horvát-javaslat ági öröklési rendszerét az osztrák öröklési renddel szemben a *quantité négligeable* [elhanyagolható jelentőségű] minősítése alá eső oly részletnek, mely az osztrák törvénnyel szemben nem lényeges különbség? Hiába emelte ki különös erővel Széher Mihály, hogy a német örökösödés átvállalásával a tanácskozmány a polgári törvénykönyvből mintegy 400 §-t fogad el, s hogy egyáltalán nem kíván semmi magyar törvényt, ha örökösödési törvényünk német lesz:^[13] Deák Ferencz szilárdul megmaradt nézete mellett, hogy az osztriai törvény lényegben nem különbözik a Horvát-féle javaslattól, s hogy az osztrák öröklési rend ellenzése szintén csak a közhangulat pressziójából folyik. Igaz, hogy Deák feltételezte, hogy a fentartott osztrák törvényeket mielőbb magyar kódex fogja felváltani; de a következtetések igazolják Horvát Boldizsár és társainak kitarását; mert ha 1861-ben feladjuk a magyar öröklési jogot, a hazai önálló jogfejlődést évtizedekre megfosztjuk egyik legerősebb támaszától. Azt hiszem, utóbb Deák is belátta, hogy az osztrák öröklési rend mellett történt állásfoglalása – melynek éle különben is főleg azok ellen irányult, kik az ősiségi pátenst is elejteni kívánták – saját eszméinek is inkább ellentmond, semmint megfelel, s azért nem is akadályozta azon közvetítő javaslat^[14] elfogadását, melyet ugyancsak Horvát Boldizsár dolgozott ki az ellentétek kiegyenlítése végett.

Ismerjük az országbírói értekezlet munkásságát. Bármiként méltassuk is azt, kétségtelen, hogy alapját nyújtotta egy modern magyar magánjog kialakulásának, s hogy négy évtized óta azon építünk tovább. A magánjogi kiegyenlítés és áthidalás nehéz műve, Deák Ferencz vezérlete alatt, sikerült.

De a magánjogi «kiegyezés» csonka maradt. Kódex reményében készült, s a kódex máig sem készült el. Pedig «Deákban s kartársaiban megvolt a képesség, hogy napoleoni szabású magánjogrendszert készítsenek.»^[15] Deák maga kodifikátori elme. Megmutatta ezt már 1834-ben, midőn a magánjog kodifikációjánál követendő methodusról nyilatkozott,^[16] és a «juridicum operatum» kauzisztikus digesta-módszerével szemben szisztematikus kódex megalkotására sürgette. Megmutatta 1848-ban, midőn az 1848:XV. tcz.-be az ő indítványára vétetett be a minisztérium megbízása, hogy az ősiség eltörlése alapján polgári

[12] S éppen ezért, Deák érveinek nyomása alatt ejtette el végül az értekezlet a Horvát-féle «ősi» köteleSRész-t, s fogadta el az osztrák köteleSRész-rendszert, az ajándék miatti köteleSRész intézményével együtt.

[13] Ráth: id. mű, 2. köt. 289.

[14] Ráth: id. mű, 1. köt. 95.

[15] Vécsey: id. mű, 18.

[16] Kónyi: id. mű, 1. kötet, 66.

törvénykönyvet dolgozzon ki,^[17] s midőn utóbb igazságügy-minisztériumában elsőül szervezett – Szalay Lászlónak, hazánkban a kodifikáció első elméleti úttörőjének^[18] vezetése, s Tóth Lőrincz segédkezése mellett – kodifikáló osztályt. De a politikai események mindig sokkal inkább lenyűgözték munkásságát, semhogy kodifikáló eszméi megvalósulhattak volna.

Deák Ferencz művét az ő szellemében azok fogják betetőzni, akik a magyar magánjognak önálló, a hazai talajból fejlett s mégis modern tartalmú kódexet adnak.

De a magyar magánjog így is méltán teheti le a hála és kegyelet koszorúját békés fejlődése őrének, az országbírói értekezlet Deákjának emléke elé.

[17] «Kódexekkel föllépni szent kötelessége lesz az új kormánynak.» Lásd Kónyi: id. mű, 2. kötet, 31.

[18] Szalay [László]: Codificatio. Budapesti Szemle [Pest, Heckenast]. 1840. [1. kötet, 238–260. és 2. kötet 157–192.]